

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

**Стратегічні пріоритети
соціально-економічного розвитку
в умовах інституційних перетворень
глобального середовища**

Х МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

11 листопада 2022 року

Львів-Торунь
Liha-Pres
2022

Організаційний та програмний комітет:

Голова організаційного комітету: Горняк Ольга Василівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Заступник голови організаційного комітету: Крючкова Наталія Михайлівна – к.е.н., доцент, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Члени організаційного комітету:

Ломачинська Ірина Анатоліївна – д.е.н., доцент, заступник декана економіко-правового факультету, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кузнецов Едуард Анатолійович – д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та інновацій, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Якубовський Сергій Олексійович – д.е.н., професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Гражевська Надія Іванівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Мельник Віктор Миколайович – д.е.н., професор, директор ДООУ «Навчально-методичний центр з питань якості освіти», Державна служба якості освіти України

Тюхтенко Наталія Анатоліївна – д.е.н., професор, професор, професор кафедри менеджменту, Херсонський державний університет, заслужений працівник освіти України

Маргасова Вікторія Геннадіївна – д.е.н., професор, проректор з наукової роботи, Національний університет «Чернігівська політехніка», заслужений економіст України

Пилипенко Юрій Іванович – д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та міжнародних економічних відносин, НТУ «Дніпровська політехніка»

Шебаніна Олена В'ячеславівна – д.е.н., професор, декан факультету менеджменту, Миколаївський національний аграрний університет, заслужений працівник освіти України

Лю Маньчен – професор, декан бізнес-школи, Хуаїнський технологічний університет (Хуаїнь, Китай)

Цзо Цзінь – професор, директор департаменту міжнародного співробітництва та обмінів, Хуаїнський технологічний університет (Хуаїнь, Китай)

Ду Чуньбу – к.е.н., науковий співробітник, Центральний університет фінансів і економіки (Пекін, Китай)

Біческу Чезар – професор, проректор Університету «Dunarea de Jos» (Галац, Румунія)

Елеонора Санфіліппо – доктор економіки, професор, Університет Кассіно та Південного Лаціо (Кассіно, Італія)

Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.). – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. – 164 с.

ISBN 978-966-397-254-1

Викладено тези доповідей учасників Х Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища», яка відбулася у м. Одеса 11 листопада 2022 року.

330.34(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ФІРМ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН

Батченко Л. В., Гуль Є. А. ЕКОНОМІЧНЕ СТРАТЕГУВАННЯ БІЗНЕСУ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД.....	7
Боровик М. В., Балкова В. Ю. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ.....	10
Войцеховська А. О., Ломачинська І. А. ФОРМУВАННЯ НОВИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	14
Максимова Ю. О., Залецька І. О. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	18
Ненно І. М., Коломієць М. І. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ INDUSTRY 4.0.....	21
Сейсебаєва Н. Г., Курдупа В. С. КІБЕРСТРАХУВАННЯ ЯК НОВИЙ СЕГМЕНТ СТРАХОВОГО РИНКУ	25
Чепурна Л. В., Тяхтенко Н. А. ТЕХНОЛОГІЇ РЕКЛАМИ ЩОДО БРЕНДИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	30

СЕКЦІЯ 2. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН

Балакін Р. Л. СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПОСТАЧАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ НА ВНУТРІШНІЙ РИНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	36
Грінченко Ю. Л. АДАПТУВАННЯ РЕГУЛЯТИВНИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ПОЛІТИК ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЕКОСИСТЕМ.....	41
Комліченко О. О., Ротань Н. В. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	45
Котелевська Я. В. РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	49
Крючкова Н. М., Пармонова Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ ФІСКАЛЬНО-МОНЕТАРНИХ ВАЖЕЛІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	52

Муленко В. М. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ	55
Пашкуда Т. В., Цибанюк І. О. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ	59
Piassetska-Ustych Svitlana CORRUPTION: IMPACT ON SOCIETY AND THE ECONOMY.....	63
Яковенко О. В. ФОРМАТО-ЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ДАНИХ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРИБУТТЯ.....	67
 СЕКЦІЯ 3. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА	
Герасимова О. Л., Данов М. С. РИЗИКИ ПОГЛИБЛЕННЯ НЕРІВНОСТІ В ОПЛАТІ ПРАЦІ ПРИ ЗМЕНШЕННІ РОЛІ ПРОФСПЛОК ПРАЦІВНИКІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ	71
Путицький А. І. ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ: ЇХ ВИДИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК	74
Семигіна Т. В. РЕГУЛЬОВАНІ ПРОФЕСІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР	79
Скиба О. О. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....	83
Шевчук Л. Т., Шевчук Я. В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	87
 СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Батрак К. Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	91
Бортніков Г. П. ЕКОЛОГІЧНА ТАКСОНОМІЯ СТАЛИХ ФІНАНСІВ	94
Горняк О. В., Трусов Д. О. РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ СУЧАСНОЇ СЕРВІСНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	98

Драчко-Єрмоленко Є. РИНКОВА ПОЗИЦІЯ ОЩАДНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	101
Ломачинська І. А., Мельник В. М., Ду Чуньбу КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	106
Міщенко В. І. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ ЗА ФІНАНСОВИМ СЕКТОРОМ.....	111
Олійник Д. І. АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНКИ ПРИДАТНОСТІ ЧЛЕНІВ НАГЛЯДОВИХ РАД БАНКІВ В УКРАЇНІ.....	115
Чухно А. Ю., Незгода О. К. КЛЮЧОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА	120
Шулюк Б. С. ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ЗДІЙСНЕННЯ	124
СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ	
Богородицька Г. Є., Шкиптань А. А. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ЄВРОПІ ТА ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ	127
Величко О. В., Миколайчук І. П., Лавренюк А. В. ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ «БРЕНДУ» УКРАЇНИ.....	131
Грицина Л. А., Харун О. А. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	134
Казакова Л. О. МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ КОРИДОРИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	138
Лінчук В. М. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ КОМПАНІЙ У МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ.....	142
Матюк Т. В. РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	146

Музиченко М. В.
ПЕРШІ КРОКИ ЄВРОСОЮЗУ НА ШЛЯХУ ПОДОЛАННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ
ВІД РОСІЙСЬКОГО ГАЗУ 150

Осіпова Л. В., Вітова Б. О.
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ 153

СЕКЦІЯ 6. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Деренська Я. М., Тім'як М. Б.
ВИКОРИСТАННЯ БАЙЄСІВСЬКОЇ СТАТИСТИКИ
В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ..... 157

Симонов Д. І., Горбачук В. М.
ПРОГНОЗУВАННЯ ПОПИТУ
В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИ ПЛАНУВАННІ ЛАНЦЮГІВ
ПОСТАЧАННЯ ПІД ЧАС ЗАПУСКУ СТАРТАПУ 160

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ФІРМ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН

Батченко Л. В.

*доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет культури і мистецтв*

Гуль Є. А.

*магістрантка
Київського національного університету культури і мистецтв*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-1>

ЕКОНОМІЧНЕ СТРАТЕГУВАННЯ БІЗНЕСУ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Найкращий спосіб передбачити
майбутнє – створити його...

Пітер Друкер

В сучасних умовах нестабільності, невизначеності, складності і неоднозначності економічних умов функціонування бізнесу стратегування являється сучасним інструментом систематизації концептуальних підходів до формалізації стратегем інноваційного економічного розвитку бізнесу.

Стратегема для бізнесу подібна алгоритму послідовності дій, це непрямі тактичні ходи щодо формування стратегічних економічних альтернатив розвитку бізнесу в гіперконкурентному середовищі.

Стратегемний аналіз – це концептуальне усвідомлення примінення східної мудрості в сучасних бізнес-практиках із використанням принципу багатоекранного мислення, що надасть можливість поєднання опціональності економічних рішень та економічну взаємодію не тільки в короткостроковій, а й в довгостроковій перспективі.

Процес економічного стратегування в супердинамічному світі в умовах «швидкої» економіки повинен активізувати перехід підприємств до інноваційної моделі економічного розвитку. Стратегування передбачає наявність стратегічного бачення, стратегічного мислення, здатності здійснювати кропітливу роботу бізнес-команди по

продукуванню стратегічних концептуальних положень та налагодженні стратегічної комунікації на різних організаційних рівнях підприємства.

Процес економічного стратегування ґрунтується на концептуальному баченні самої економічної стратегії суб'єкта господарювання, яка буде втілена у найбільш важливих і принципових програмах бізнесу, які будуть приймати рішення щодо термінового та довгострокового економічного розвитку підприємства. Це, наприклад, програма розвитку «корневих» компетенцій ключових співробітників, програма розвитку корпоративних зв'язків, програма виявлення ключових гравців (стейкхолдерів), чії інтереси повинні відповідати стратегічним орієнтирам бізнесу, тощо.

Економічне стратегування – це не лише функція чи система, а насамперед процедура дій, сукупність економічних рішень щодо діяльності певного підприємства. Що ж до розгляду стратегії як позиції і як процесу, то доцільнішим буде комбінований підхід, адже основою формування (саме вибір і обґрунтування) економічної стратегії в першу чергу є стратегічний аналіз та прогнози розвитку підприємства.

Істотна роль у стратегуванні належить психології, уже навіть загальне визнання отримав фактор впливу психологічних факторів на перебіг економічних процесів. Психологічна установка стратега повною мірою чинить вплив на реалізацію стратегування. Саме тому не варто недооцінювати роль стратегування як фактора підвищення суб'єктності. Це дозволяє оцінити й розглянути можливості узгодження цілей компанії та особистих цілей співробітників.

Секрет успішного зростання цінності підприємства сфери гостинності – це розвиток та сталість. Саме ці характеристики варто розглядати як основні у корпоративній культурі. Чесність та якнайкраще виконання своїх зобов'язань перед клієнтами мають бути визначальними у діяльності підприємства. Основа успішного стратегування – винесення інтересів клієнта на перший план. Кожний клієнт має свої запити, а завдання підприємства сфери гостинності – прагнути врахувати усі побажання та дотримуватися усіх вимог до організації обслуговування [1].

Загальна схема стратегування базується на загальній теорії стратегування і передбачає модель, що характеризується багатоетапністю формування стратегії. Ця модель реалізує на практиці сходження від абстрактного розуміння призначення організації, її образу в майбутньому та системи цінностей до конкретних цілей і заходів з урахуванням існуючих ризиків на основі використання наявних і потенційних ресурсів.

Для підприємства сфери гостинності є обов'язковою первинною наявністю клієнта, тому що без клієнта не буде платоспроможного попиту на послуги. У той же час обов'язковою є наявність послуги, тому що підприємство має щось запропонувати клієнту і якість цих послуг має бути високою та конкурентоспроможною.

Розуміння значущості клієнта, якості обслуговування, збалансованості вартості та собівартості – це прямий шлях до збільшення прибутку, що надає можливість підприємству підвищити ціну та продати більше [2].

Структуровані моделі економічної стратегії мають важливе аналітичне значення для стратегічного планування підприємств індустрії гостинності. Застосування такої моделі дозволяє ідентифікувати стратегічні цілі розвитку підприємства, розділити економічну стратегію на окремі субстратегії, що формують дерево економічної стратегії, та зробити подальший аналіз-синтез економічної стратегії.

Структурування стратегії дозволяє зосередитись на основних проблемних моментах вибору економічної стратегії з урахуванням впливу внутрішнього та зовнішнього середовища та абстрагуватися від несуттєвих деталей. Інтегративний стратегічний розвиток підприємства у сфері гостинності доцільно розглядати як багатостороннє явище, що одночасно виконує роль: метода досягнення мети; процедури розгляду та вирішення проблем; технології створення, обробки та зміни стратегії підприємства; системи практичних дій щодо досягнення майбутніх цілей [3].

Стратегії варто надати важливіше значення, оскільки вона націлюється в майбутнє, особливо якщо ми розглядаємо сферу гостинності, яка має максимально приваблювати клієнтів. Стратегія виконує роль необхідного базису для всієї подальшої діяльності підприємства і за її відсутності інші елементи багато в чому втрачають свій сенс.

Узгодження рішення щодо вибору економічної стратегії здійснюється в результаті аналізу низки альтернативних рішень, що враховують компроміс між вимогами прибутковості, забезпеченість кількості продажів, ліквідність та прийнятність рівня ризику. Раціональність у поєднанні цих факторів здатна забезпечити економічну стійкість організації.

Література:

1. Завідна Л. Д. Готельний бізнес: стратегії розвитку : монографія. Київ : КНТЕУ, 2017. 600 с.
2. Стратегічне управління готельними підприємствами в умовах глобалізації: монографія / за заг. ред. В. М. Зайцевої. Запоріжжя : ЗНТУ, 2018. 120 с.
3. Шацька З. Я., Романченко А. О. Стратегія інтеграції підприємств готельної сфери. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 58–2. С. 63–67.

Боровик М. В.

*доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Балкова В. Ю.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-2>

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Головною умовою ефективної діяльності та сталого розвитку підприємств будівельної галузі є здатність швидко реагувати на появу нових можливостей та використовувати свій потенціал. Саме тому в таких умовах особливого значення набувають питання ефективного управління діяльністю підприємств будівельної галузі. Для прийняття необхідних управлінських рішень необхідна наявність відповідного інформаційно-комунікаційного забезпечення, що дозволяє своєчасно та адекватно характеризувати стан внутрішніх процесів та зовнішнього середовища підприємства [1]. Саме тому важливим завданням управлінців є створення ефективної системи управління інформаційно-комунікаційним забезпеченням, яка дає змогу збирати та опрацьовувати внутрішню та зовнішню інформацію, необхідну для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо забезпечення розвитку підприємств будівельної галузі та застосування сучасних методів ефективного управління їх діяльністю.

Діяльність підприємств будівельної галузі пов'язана з виконанням управлінських функцій, які пов'язані між собою не тільки організаційно, але й інформаційно. Саме тому збір, аналіз та накопичення інформації представляє собою процес, який відображає життєдіяльність будь-якого суб'єкта економічних відносин особливо в сучасних умовах бурхливих викликів [2].

Отже, сучасний стан української економіки призвів до того, що на сьогоднішній день підприємства будівельної галузі знаходяться не в

найкращому стані. Останнім часом на стагнацію та гальмування розвитку вітчизняної будівельної галузі впливають такі чинники:

- економічна та політична ситуація в країні;
- високий рівень податків у будівельній галузі;
- зниження рівня платоспроможності населення – споживачів будівельної продукції;
- висока вартість будівельних матеріалів, виробів, конструкцій;
- посилення неспроможності та несумлінності клієнтів будівельної продукції;
- високе зростання відсоткових ставок за банківськими кредитами для реалізації будівельних робіт;
- недостатні джерела та обсяги фінансування;
- криза на вакансії будівельників та кваліфікованих фахівців у галузі будівництва.

Всі ці проблеми значно гальмують розвиток усієї будівельної галузі в цілому в порівнянні з світовими показниками та знижують їх конкурентоспроможність. Останнім часом спектр проблем тільки розширився, і вищевикладене набуло більш стабільних позицій. Саме тому керівникам підприємств будівельної галузі необхідно вживати ряд невідкладних заходів для вирішення цих проблем, тим, щоб уникнути негативних прогнозів розвитку будівництва в найближчі роки, які вже зробили ряд аналітиків та спеціалістів.

Серед основних проблем та потреб на вітчизняному будівельному ринку є:

- потреба у єдиній базі даних;
- дані часто втрачають актуальність;
- слабкий захист угод;
- інтернет перенасичений «фірмами-одноденками»;
- відсутність єдиного інформаційного інструменту для моніторингу та аналітики будівельного ринку.

Отже, не зважаючи на існуючі проблеми стан розвитку підприємств будівельної галузі призводить до зростання обсягів будівництва та ускладнення завдань, що вирішуються в області організації операційної діяльності, процесів планування та аналізу, фінансової роботи, зв'язків зі стейкхолдерами, оперативне управління якими неможливо без організації відповідного інформаційно-комунікаційного забезпечення. У загальному розумінні управління інформаційно-комунікаційним забезпеченням діяльності організації представляє собою сукупність інформації, економіко-математичних методів і моделей, технічних,

програмних, інших технологічних засобів і фахівців, призначена для обробки інформації і прийняття управлінських рішень.

Приділення значної уваги управлінню інформаційно-комунікаційним забезпеченням діяльності підприємств будівельної галузі пов'язано перш за все з тим, що сучасний стан розвитку економіки та суспільства сприяє цифровізації будівництва, яка представляє собою процес переводження будівельних процесів у цифровий формат, а також використання сучасних технологій для скорочення термінів та підвищення якості будівництва. Отже, підприємства будівельної галузі, які прагнуть отримати конкурентні переваги та оптимізувати бізнес-процеси, повинні приділяти особливу увагу управлінню інформаційно-комунікаційним забезпеченням своєї діяльності та впроваджувати автоматизацію у все сфери своєї діяльності. Держава також зацікавлена у цифровій трансформації будівельної галузі, що є системоутворюючою для економіки, і виступає ініціатором у законодавчій сфері.

Отже, під управлінням інформаційно-комунікаційним забезпеченням діяльності підприємств будівельної галузі слід розуміти сукупність безперервних цілеспрямованих управлінських впливів на внутрішні і зовнішні процеси інформаційного обміну та неінформаційних взаємодій, що забезпечують задоволення потреб та реалізацію довгострокових інтересів їх розвитку.

Управління інформаційно-комунікаційним забезпеченням діяльності підприємств будівельної галузі повинно вирішувати поточні завдання стратегічного і тактичного планування, бухгалтерського обліку та оперативного управління діяльністю підприємств будівельної галузі. Багато облікові завдання (бухгалтерської і матеріального обліку, планування, контролю тощо) вирішуються без додаткових витрат шляхом вторинної обробки даних оперативного управління. Облік є необхідним додатковим засобом контролю. Використовуючи оперативну інформацію, отриману під час функціонування автоматизованої інформаційної системи, керівники підприємств можуть спланувати і збалансувати ресурси (матеріальні, фінансові та кадрові), прорахувати і оцінити результати управлінських рішень, налагодити оперативне управління операційною діяльністю, ходом виконання плану, використанням ресурсів тощо.

Література:

1. Боровик М. В. Організація управління інформаційно-комунікаційним забезпеченням. *Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 12 берез. 2020 р. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 174–175.
2. Ліпич Л. Г., Чорнуха І. В., Цимбалюк І. О. Формування стратегії розвитку будівельного підприємства в умовах інвестиційної конкуренції : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 212 с.

Войцеховська А. О.

*аспірантка кафедри економіки та підприємництва
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

Ломачинська І. А.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та підприємництва
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-3>

ФОРМУВАННЯ НОВИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Ретроспективний аналіз розвитку бізнес-моделей демонструє, що за останні 50 років глобалізація [1], інформаційно-комунікаційні технології [2–3], впровадження корпоративної соціальної та екологічної відповідальності бізнесу [4], цифрова революція [5] суттєво змінили конкуренцію та стратегії розвитку бізнесу. У результаті, швидкі технологічні зміни в умовах глобалізації спонукають до створення новітніх інноваційних бізнес-моделей, які використовують існуючі ресурси не лише розумним і руйнівним способом [6], але й більш стійким [7]. Це спонукає до трансформації системи створення економічної й соціальної цінностей компанії та їх перетворення у прибуток, архітектури перетворення інновацій в економічну цінність компанії, бізнес-процесів та ролі їх учасників. Більш того, традиційні бізнес-моделі, що активно використовуються в аналогових економічних умовах, не відповідають вимогам цифрової економіки, де ключову роль відіграють клієнтські мережі, цифрові платформи, нові канали комунікацій, а також технології управління, що радикально модифікуються. Всесвітнє опитування 4000 керівників впливових компаній світу [8] виявило, що важливо не те, яким видом бізнесу займається суб'єкт господарювання, а те, яким чином цей бізнес ведеться. Компанії, які звертають увагу на оптимізацію бізнес-моделей, мають вдвічі більше зростання операційного прибутку, ніж у тих, які спрямовують свою увагу на вдосконалення продуктів чи процесів [9].

Цифрова трансформація економіки в загальному розумінні – це перебудова концепції та формату бізнесу на основі переведення усіх елементів соціально-економічної системи у цифровий простір. Існують різні підходи до визначення цифрової трансформації, зокрема: як процес використання новітніх технологій для поліпшення роботи та діяльності

підприємства; як нова парадигма прискореного економічного розвитку, заснована на обміні даними в режимі реального часу; як поєднання технологій загального застосування з економічною та суспільною діяльністю за допомогою цифрових інструментів; як послідовні зміни всіх секторів економіки та пристосування їх учасників до нових реалій цифрового світу.

Такі бізнеси як Tesla, Netflix, BMW заслужено називають себе «цифровими», оскільки у своїх бізнес-моделях використовують значну кількість цифрових сервісів. Але проблема у тому, що під зонтичним брендом цифровізації подають і «інтернет речей», і блокчейн, і роботизацію, і безліч інших технологій, які самі по собі хороші, але все ж таки точніше це про еволюційний розвиток класичних бізнес-моделей. Відповідно, цифрова трансформація – це революція у підході до побудови бізнесу, яка враховує контекст «цифрової ерозії» та загальний економічний спад, що саме і виключає складові, які розвиваються еволюційно.

Отже, бізнес-модель – це інструмент, який призначений забезпечити успішність реалізації стратегії, упаковуючи процеси компанії під нові завдання та фокуси. У результаті цифрова трансформація – це діяльність, яка спрямована на інтенсивне використання сукупних цифрових технологій в усіх сферах економічної діяльності, в усіх підрозділах окремої компанії з метою досягнення найкращих результатів, підвищення ефективності та оптимізації бізнес-процесів, створення додаткових конкурентних переваг на основі зламу домінуючої галузевої логіки. У результаті цифрової трансформації відбувається поглиблення взаємодії з клієнтами, щоб підвищити для них цінність створюваних компанією товарів і послуг. Впровадження нових технологій дає змогу підвищувати рівень контролю і якості аналітики та створювати нові шляхи отримання прибутку.

За результатами дослідження [10] 40 компаній, які запускали нові бізнес-моделі в різноманітних видах економічної діяльності, виділено шість спільних рис, притаманних компаніям, які змогли забезпечити вплив внутрішніх змін на ринок у цілому. Жодна з компаній не досягнула всіх шість пунктів (персоналізація товарів і послуг; замкнутий цикл; спільне використання активів; оплата за фактом; екосистема співробітництва; гнучка і адаптивна організація), але чим більше їх у бізнес-моделі, тим вище її шанси змінити ринок.

У цифрових моделях на відміну від традиційних на перший план виходить такий параметр бізнесу як швидкість впровадження інноваційних змін у реальному часі та одночасно з метою

якнайшвидшого створення цінності для споживачів, компанії, держави, суспільства, що стало можливим завдяки цифровим платформам. Це дозволяє створити омніканальний простір, синхронізувати дані та інформацію у всіх цифрових і фізичних каналах для задоволення потреб клієнтів у будь-який час і в будь-якому місці. Так, до цифрових бізнес-моделей вже сьогодні можна віднести двохсторонній ринок, крауд-фандингові платформи, екосистеми відкритого бізнесу, моделі високої доступності послуг, гіперперсоналізацію та моделі налаштування, модель самообслуговування, моделі соціального маркетингу на основі афілійованості, моделі продажу клієнтського досвіду, моделі передплати на основі Freemium, крауфандінг й ін.

Серед помилок, які гальмують процес розвитку бізнес-моделей в умовах цифрової трансформації можна відзначити: неухважність до всіх ідей від усіх учасників процесу; оглядання на конкурентів; формальне наповнення; відсутність критичної оцінки; відсутність альтернатив; відсутність усвідомленості тощо.

Отже, доцільно сформулювати наступні основні рекомендації з адаптації бізнес-моделей до цифрових трансформацій. По-перше, компаніям необхідно регулярно скептично переглядати складові елементи своєї бізнес-моделі. Розпочинати необхідно з місії компанії та рівня стратегії. Перегляд необхідно проводити з огляду на зміни в зовнішньому середовищі та в перспективі на 10–15 років. По-друге, зміни необхідно розпочинати із затвердження керівництвом нової цифрової стратегії, як загального плану управлінської діяльності, спрямованого на вдосконалення діяльності шляхом застосування сучасних цифрових технологій. При цьому, стратегія не приймається раз і назавжди, потрібно бути готовими до можливості втручання в неї нових факторів та до корекції у процесі її реалізації. По-третє, після визначення стратегічних і тактичних завдань щодо впровадження інновацій в компанію можна переходити до вибору необхідного обладнання. По-четверте, першочергову увагу при модернізації компанії необхідно приділити створенню програмної екосистеми та синхронізації всіх бізнес-процесів у цілому. По-п'яте, керівник та працівники компанії повинні знаходитися в постійній взаємодії і бути зацікавленими у впровадженні цифрової трансформації. Відсоток залучення працівників до процесу цифровізації прямо впливає на результативність проведених заходів. По-шосте, важливо усвідомлювати, що цифрова трансформація бізнес-моделі – це довготривалий процес, який вимагає цілісного системного підходу. По-сьоме, від створення концепції до фінальної стадії рухатися потрібно

поступово. Не варто одразу витратити усі кошти і наражати себе на ризик. По-сьоме, досить важливо, щоб процес цифрової трансформації не припинявся ні на мить, так як він має бути безперервним і з кожним днем набував нових характеристик. По-восьме, важливо тримати орієнтир на потреби клієнта: постійно ознайомлювати його з новими принциповими перетвореннями та рутинними оновленнями, використовувати цифрові технології для взаємодії зацікавлених сторін.

Література:

1. Ломачинська І. А. Фінансова система: теоретико-методологічні доміанти інституційної трансформації в умовах економічних перетворень : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 372 с.
2. Porter M. E., Heppelmann J. E. How smart, connected products are transforming competition. *Harv. Bus. Rev.* 2014. P. 92, 64–88.
3. Porter M. E. Strategy and the internet. *Harv. Bus. Rev.* March 2001. P. 62–78.
4. Bansal P. Evolving sustainably: A longitudinal study of corporate sustainable development. *Strat. Manag. J.* 2005. 26. P. 197–218.
5. George G., Lin Y. Analytics, innovation, and organizational adaptation. *Innovation* 2017. 19. P. 16–22.
6. Kavadias S., Ladas K., Loch C. The transformative business model. *Harv. Bus. Rev.* 2016. 94. P. 91–98.
7. Schaltegger, S., Hansen, E.G., Lüdeke-Freund, F. Business models for sustainability: Origins, present research, and future avenues. *Organ. Environ.* 2016. 29. P. 3–10.
8. Business 2010: Embracing the Challenge of Change: white paper. *Economist Intelligence Unit.* 2005. February. 33 p.
9. Pohle G., Chapman M. IBM's Global CEO Report 2006: Business Model Innovation Matters. *Strategy & Leadership.* 2006. № 34(5). P. 34–40.
10. Kavadias S., Ladas K., Loch C. The Transformative Business Model. *Harvard Business Review.* October 2016. URL: <https://hbr.org/2016/10/the-transformative-business-model>.

Максимова Ю. О.

*старший викладач кафедри економіки та підприємництва
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

Залецька І. О.

*старший викладач кафедри економіки та підприємництва
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-4>

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Сучасні інформаційні технології дають можливості у сприятливому розвитку циркулярної економіки в Україні. Головною метою циркулярної економіки є зміна процесів суспільного виробництва, розподілу та споживання товари та послуги. Нові технології та їх конвергенція мають трансформаційний ефект у глобальних ланцюгах створення вартості. Цифрові інновації відіграють вирішальну роль у створенні циклічних бізнес-моделей шляхом збільшення ефективності і зменшення відходів; сприяння інноваціям шляхом надходження нових учасників на ринки; підвищення прозорості інформаційних потоків, що дозволяє підприємствам збирати інформацію та дає можливість відмовитися від використання традиційних обмежених або ресурсоемних матеріалів [1].

Циркулярна економіка має потенціал для використання на підприємствах України нових інформаційних технологій, таких як великі дані, штучний інтелект, блокчейн та Інтернет речей (IoT) та інші. Ці інформаційні технології в поєднанні з інноваційними бізнес-моделями забезпечують вирішення багатьох проблем як в нашій країні так і у світі в загалом. Враховуючи суспільну та практичну важливість циркулярної економіки та діджиталізації, останні десять років ця сфера є найактуальнішою у дослідженні.

На сьогоднішній день використання штучного інтелекту та сучасних інформаційних технологій відіграють ключову роль у переході до циркулярної економіки в Україні. Використання інформаційних технологій та штучного інтелекту у виробництві дають можливість усунути відходи шляхом вдосконалення процесу повторного виробництва та переробки.

Ці технології також сприяють подовженню терміну служби продукту шляхом розробки вимог до прогнозованого технічного обслуговування

та, таким чином, подальшого покращення досвіду клієнтів і зменшення відходів з боку споживача. Підприємства України, які рухаються до діджиталізації, можуть розширити загальні можливості у виробництві, обробці, логістиці та утилізації відходів завдяки покращенню інформаційних потоків на всіх етапах ланцюга постачання.

Слід зазначити, що використання інформаційних технологій у виробництві з кожним роком зростає, але їхній конкретний вплив на циркулярну економіку в Україні широко не досліджується. Функціональними можливостями використання інформаційних технологій на підприємствах, є збір даних, обмін, зберігання та аналіз даних. Але дуже важливими є можливості щодо аналізу даних включають моніторинг продукту та створення інтелектуального продукту відповідно до потреб споживачів [2]. Таким чином інформаційні технології є основним інструментом, тому що завдяки найбільш інноваційним досягненням підприємці зможуть охопити більшість споживачів. Інформаційні технології дають можливість знизити вартість виробництва, що дуже важливо для циркулярної економіки.

Автоматизація управління підприємством – дуже важливий інструмент вирішення проблем підприємства, але не головний. Існує комплексна система автоматизації управління підприємством – це інформаційне середовище, яке надає повну, актуальну, об'єктивну та достовірну інформацію про всі бізнес-процеси підприємства .

Завдяки цьому, у середовищі реалізується повний цикл ринкових процесів – від планування до аналізу результатів бізнес-діяльності підприємства та подальшого планування.

Впровадження інформаційних технологій для створення сучасних систем обробки інформації є вирішальною для ефективного керування економічними процесами в країні в цей складний час.

Сьогодні для створення інформаційних систем використовуються надзвичайно широкі і цілком доступні технічні можливості для реалізації нестандартних рішень. Значна кількість виробників організовують роботу своїх систем на різних платформах і забезпечують підключення до них сучасних пристроїв [3]. Завдяки цьому є можливість швидко під'єднатися до локальної мережі компанії в будь-який час з будь-якого куточку світу. Ці можливості надають керівникам додаткові переваги для контролю за робочими процесами в режимі реального часу.

Також ключовим елементом сучасної інформаційної системи підприємства є ІТ-інфраструктура. Однією з проблем управління, яку успішно вирішують за допомогою ІТ-технологій є віддалений доступ.

Завдяки хмарним сховищам надається можливість отримати доступ до загальної бази даних користувачів, які територіально розділені. Уповноважені особи мають змогу зберігати документи та надавати доступ до них. Для ефективної реалізації цих можливостей треба контролювати такі важливі аспекти існування ІТ-систем, як системи захисту інформації. Для забезпечення ефективної діяльності, сучасним підприємствам необхідно створення так званої ІТ-інфраструктури, що складається з інтегрованого комплексу систем, програм і служб, до яких є ряд основних вимог (рис. 1).

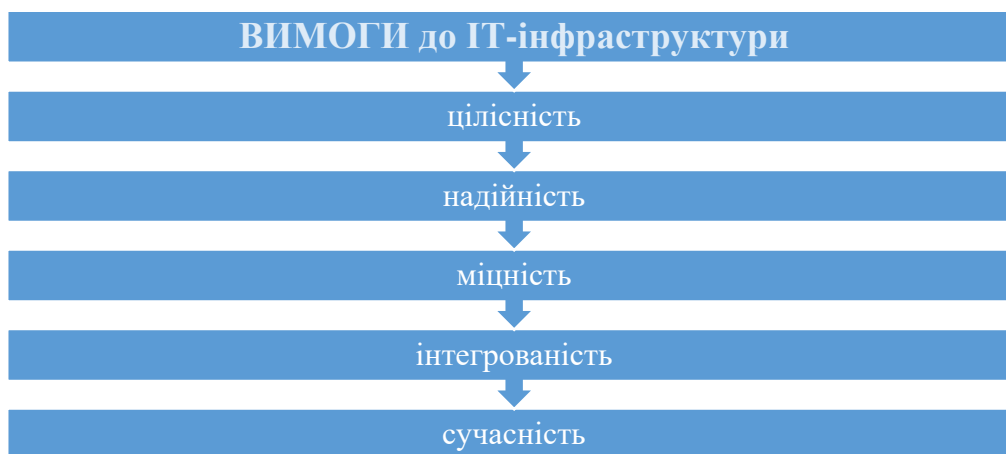

Рис. 1. Основні вимоги до ІТ-інфраструктури підприємства

Загалом наявність потужної інфраструктури та технологій створення систем допомагають досягти високої ефективності на сучасному підприємстві. Еволюція інформаційних систем відображає потребу у вдосконаленні бізнесу. Відповідно до процесу інформатизації реального бізнес-процесу, підвищення якості управління, прискорення документо-обігу та прийняття управлінських рішень є запорукою розвитку сучасної економіки нашої країни. Також динамічний розвиток інформаційних системи та технологій надають багато можливостей модернізувати економіку країни зниженням вартості виробництва, що дуже важливо для циркулярної економіки.

Література:

1. Circular economy: what is and how it works. *Telefónica*. URL: <http://surl.li/drfxn> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Technology Solutions for Circular Economy. *Encyclopedia MDPI | Scholarly Community*. URL: <https://encyclopedia.pub/entry/1943> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Foundation E. M. The power of digital technologies to enable the circular economy. *Medium*. URL: <http://surl.li/drfgz> (дата звернення: 10.11.2022).

Нєнно І. М.
професор кафедри менеджменту та інновацій
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Коломієць М. І.
магістр ОП «Менеджмент» ЕПФ
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-5>

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ INDUSTRY 4.0

Європейська шкала інновацій (European Innovation Scorecard) [1] надає порівняльний аналіз ефективності інновацій у країнах ЄС, інших європейських і сусідніх країнах. Оцінюються відносні сильні та слабкі сторони національних інноваційних систем для визначення сфер, які необхідно покращити (див. рис. 1).

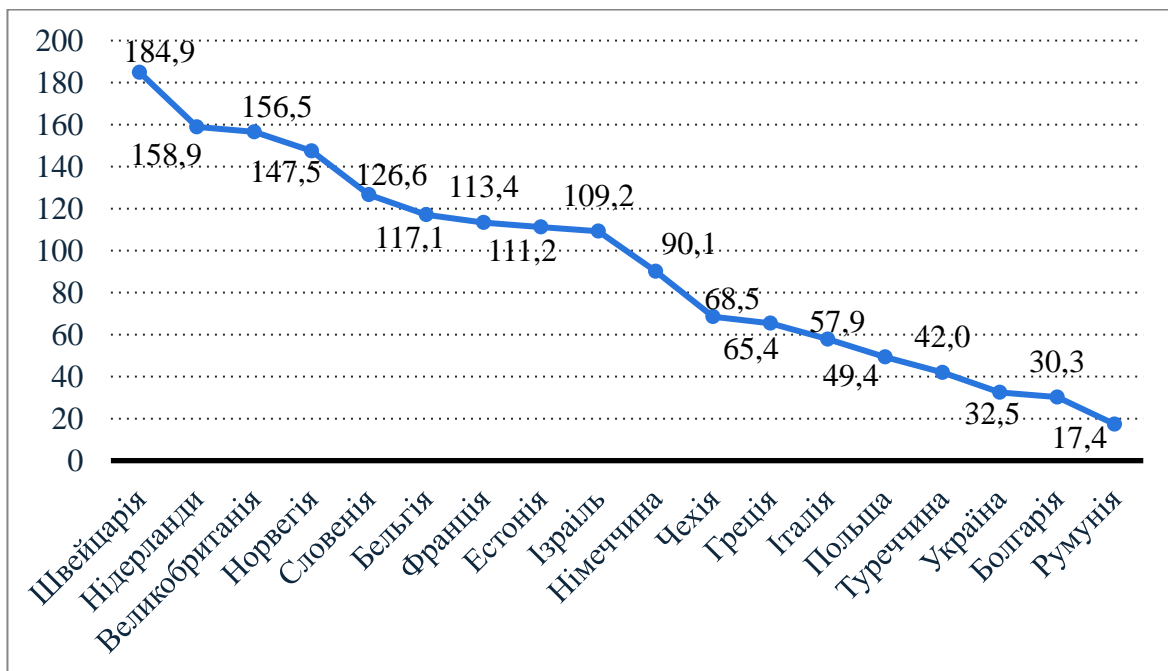

Рис. 1. Європейський інноваційний вимір людських ресурсів, 2022 р. [1]

Для розрахунку індикатора інноваційного виміру в методології є окремий розділ «Людські ресурси» [2, с. 26]. Розділ «Людські ресурси» включає три показника, які вимірюють наявність висококваліфікованої та освіченої робочої сили. Встановлюється обсяг нових докторантів у

галузі STEM, населення віком 25–34 років із закінченою вищою освітою та 25–64 років, яке бере участь у навчанні впродовж життя. Показник, що вимірює кількість нових випускників-докторантів включає лише випускників у галузі науки, технологій, інженерії та математики (STEM)». В шкалі розрізняють чотири основні види діяльності та 12 інноваційних вимірів, охоплюючи загалом 32 показники».

Навчання впродовж життя охоплює всю цілеспрямовану навчальну діяльність, будь то формальну, неформальну чи неофіційну, яка здійснюється на постійній основі з метою покращення знань, навичок та компетентність. Намір або мета навчання є критичним моментом, який відрізняє цю діяльність від ненавчальної діяльності, такої як культурна чи спортивна діяльність. Міжнародні наукові спільні публікації є запорукою якості наукових досліджень, оскільки вважається, що така співпраця підвищує наукову продуктивність. Індикатор є показником ефективності дослідницької системи, бо високоцитовані публікації вважаються більш якісними.

Охоплення даних публікацій Scopus, враховує, що може бути упередженість щодо малих або англomовних країн. Джерелом даних є і дані, розраховані компанією Science-Metrix у рамках контракту з Європейською комісією (DG Research and Innovation). Частка іноземних докторантів відображає мобільність студентів як ефективний спосіб поширення знань. Залучення висококваліфікованих іноземних докторантів забезпечує безперервне постачання дослідників.

Вплив у методології мають особи, які володіють загальними цифровими навичками на рівні вище базових. Це новий показник, який було запроваджено, щоб краще охопити аспект цифровізації. Індикатор також входить до індексу цифрової економіки та суспільства (DESI)⁴, зведений індекс ЄС, який узагальнює відповідні показники цифрової ефективності Європи та відстежує розвиток цифрової конкурентоспроможності держав-членів ЄС.

Враховується сума загальних інноваційних витрат підприємств у всіх класах розміру в стандартах купівельної спроможності на одного зайнятого. Перспективними вважаються підприємства, що проводять навчання для розвитку або вдосконалення інформаційно-комунікаційних навичок свого персоналу, які особливо важливі для інновацій у все більш цифровій економіці. Частка підприємств, що надають навчання в цьому відношенні, є приблизним показником загального рівню навичок розвитку співробітників.

Мобільність людських ресурсів у науці та техніці враховується у випадку відповідності одній із наступних умов: 1) успішне закінчення вищої освіти; 2) зайнятість у науково-технічній професії, де зазвичай потрібні вищевказані кваліфікації. Зайнятість у наукомістких видах діяльності (відсоток від загальної зайнятості) відображає кількість зайнятих у наукомістких видах діяльності в галузях бізнесу.

Таблиця 1

**Добробут та благополуччя співробітників
при дотриманні корпоративної соціальної відповідальності фірм**

№	КРІ управління персоналом	Об'єктивне вимірювання	Самооцінка
1.	Працевлаштування	Працевлаштованість; тимчасовий контракт; зайнятість та ротація	Просування у кар'єрі
2.	Заробіток	Заробітна платня та премії; Розрив в оплаті праці з керівниками; пайова власність	Фінансова безпека
3.	Навчання та навички	-	Отримане навчання та сприйняття; самореалізація
4.	Здоров'я	Прогоули (пропуски)	Самопочуття; ментальне здоров'я
5.	Соціальна підтримка		Соціальна підтримка; управлінські практики; довіра між співробітниками
6.	Баланс життя та роботи	Кількість робочих годин; надлишкові робочі години; декретна відпустка; щорічна відпустка	-
7.	Безпека	Нещасні випадки; звіти про дискримінацію	Дискримінація; жорстокість на робочому місці; харрасмент
8.	Слушність думки	Колективні перемовини	Можливість висловитися на робочому місці; віра (довіра) менеджменту
9.	Якість зовнішнього середовища	-	Придатність шуму та забрудненням
10.	Суб'єктивне благополуччя	-	Внутрішня винагорода; евдемонія; задоволення від роботи; задоволення від життя

Щодо викликів для персоналу в контексті Industry 4.0 визначається, що: співробітники мають володіти спеціальними компетентностями, визначеними компанією в Industry 4.0; виконувати низку завдань, де локація не матиме значення, для чого має відбутися зміна опису посадових повноважень; значно скоротиться кількість фізичних завдань, проте сутність робіт вимагатиме вищу гнучкість, кретивність та підхід, орієнтований на вирішення проблем [3, с. 3].

Вимір корпоративної соціальної відповідальності та впливу фірм розглядається ОЕСР як досягнення добробуту співробітниками та суспільством. Вимірюються результати сприяння благополуччю персоналу, з одного боку, та внеску у підвищення обсягу економічного, соціального та людського капіталу, актуального для суспільства в цілому. Таким чином, використовується стейкхолдерський підхід. Благополуччя працівників визначається як через працевлаштування, яке є джерелом добробуту і досягнення мети залученості, затребуваності, набуття навичок соціальної взаємодії. При чому вимірювання в великій мірі спирається на показники самооцінки щодо самопочуття та якості робочого середовища [4, с. 9], див. табл. 1.

Питання створення ланцюга цінності безпосередньо торкається як навчання та управління персоналом так і процесів виробництва та надання послуг. В цьому контексті Industry 4.0 пропонує створення віртуальних навчальних фабрик, які поєднують умови розвитку фірми можливостями кастомізації, віртуальної та доповненої реальності, штучного інтелекту [5].

Література:

1. European Innovation Scorecard 2021 DocsRoom – European Commission (europa.eu), pp. 40–86.
2. Šarotar Žižek, S., Nedelko, Z., Mulej, M., & Veingerl Čič, Ž. (2020). Key Performance Indicators and Industry 4.0 – A Socially Responsible Perspective. *Naše gospodarstvo/Our Economy*, 66(3), 22–35. DOI: 10.2478/ngoe-2020-0015.
3. Siegerink, V., M. Shinwell and Ž. Žarnic (2022), "Measuring the non-financial performance of firms through the lens of the OECD Well-being Framework: A common measurement framework for "Scope 1" Social performance", *OECD Papers on Well-being and Inequalities*, no. 03, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/28850c7f-en>.
4. Dhanpat, N., Buthlezi, Z.P., Joe, M.R., Maphela, T.V., & Shongwe, N. (2020). Industry 4.0: The role of human resource professionals. *SA Journal of Human Resource Management/SA Tydskrif vir Menslikehulpbronbestuur*, 18(0), a1302. <https://doi.org/10.4102/sajhrm.v18i0.1302>.
5. Проект ERASMUS+ «Посилення ролі ЗВО у промисловій трансформації до парадигми «Індустрія 4.0» у Грузії та Україні». URL: <http://www.hein4.net> (дата звернення: 22.11.2022).

Сейсебаєва Н. Г.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінанси, банківська справа і страхування
Запорізького національного університету*

Курдупа В. С.
*студентка
Запорізького національного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-6>

КІБЕРСТРАХУВАННЯ ЯК НОВИЙ СЕГМЕНТ СТРАХОВОГО РИНКУ

Кіберзлочинність стає все більш масовою, масштабною та витонченою, стає ясно, що одних лише технологічних засобів захисту вже недостатньо для охорони бізнесу від кібератак. Вона перетворилася з вертикально інтегрованої, індивідуалістичної діяльності на надзвичайно складну та добре організовану, розподілену операцію, де вкрадені дані продаються та зіставляються на біржах, а у справу вступають високоспеціалізовані професіонали. Кіберзлочинність порушує недоторканність життя людей і бізнесу та безпеку їх даних, особливо хакерство, шкідливе програмне забезпечення, крадіжка особистих даних, фінансове шахрайство, медичне шахрайство, а також деякі злочини проти особи, пов'язані з розкриттям особистої інформації.

Центр стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS) зробив висновок про те, що в результаті кіберзлочинів у 2019 році було витрачено близько 1 трильйона доларів, або майже один відсоток світового ВВП, що вище, ніж у дослідженні 2017 року, згідно з яким глобальні втрати становлять близько 600 мільярдів доларів. У звіті, зростання за три роки пояснюється тим, що кіберзлочинці швидко освоюють нові технології, а простота скоєння кіберзлочинів зростає у міру того, як учасники використовують чорні ринки та цифрові валюти. Очікується, що до кінця 2021 року кіберзлочинність коштуватиме світу 6 трильйонів доларів. До 2025 року ця цифра зросте до 10,5 трлн [4].

Епідемія коронавірусу викликала підвищення небезпеки кібератак і зробила компанії вразливішими. У зв'язку зі спалахом пандемії країни по всьому світу вжили запобіжних заходів. Школи закриваються, мешканців просять залишатися вдома, а багато організацій знаходять спосіб дати можливість своїм співробітникам працювати з дому. Це призвело до зростання запровадження платформ відеозв'язку. За останні чотири

місяці різко зросла кількість реєстрацій нових доменів на цих платформах відеозв'язку, включаючи Zoom. Водночас віддалені співробітники можуть розширити поверхню атаки організації, використовуючи менш захищені домашні мережі та особисті пристрої.

Кіберінциденти здатні наносити серйозний фінансовий та репутаційний збиток компаніям і економіці країн. Яскравим прикладом уразливості українського інформаційного сектору став вірус Petya, який масово атакував підприємства країни в 2017 році. Через атаку вірусу влітку 2017 року вітчизняна економіка зазнала втрат на 0,4–0,5% від річного ВВП. Ця ситуація чітко показала: абсолютно будь-яка компанія вразлива до кібертероризму, незалежно від розміру, специфіки та технічного обладнання [3].

Одним з можливих методів захисту від кібератак і негативних наслідків від них може виступати кіберстрахування. Цей вид страхування є сегментом глобального страхового ринку і забезпечує фінансовий механізм відновлення після великих збитків, допомагаючи підприємствам повернутися до нормального функціонування, збереження стабільності, платоспроможності і зниження втрат у результаті перерви у виробництві, викликаного різного роду кіберзагрозами.

Кіберстрахування – явище нове не тільки для України, а й для всього світу. За даними Munich Re, подібний захист пропонують в цілому 60 страхових компаній в різних країнах. Водночас страхуванням покрито лише 5% кіберризиків.

Глобальний ринок кіберстрахування оцінювався в 7291 млн доларів США в 2020 році і, за прогнозами, зростатиме з темпом зростання 21,4% протягом прогнозного періоду 2021–2031 років. Ринок кіберстрахування зростає в міру того, як все більше підприємств усвідомлюють необхідність захисту від фінансових та репутаційних втрат, пов'язаних із порушеннями безпеки та кібератаками.

Кіберстрахування допомагає захистити бізнес від потенційних наслідків кібератак. Воно допомагає організації знизити ризики, компенсуючи витрати після того, як сталася кібератака/злом. Простіше кажучи, кіберстрахування призначене для покриття зборів, юридичних витрат, пов'язаних з кіберзагрозами, що відбуваються після злому організації або в результаті крадіжки та втрати інформації клієнтів/співробітників.

За даними Центру стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS), кіберзлочини, що включають пошкодження і знищення даних, крадіжку грошей, втрату майна, крадіжку інтелектуальної власності та інші сфери,

в даний час обходяться світу майже 600 мільярдів доларів США щорічно, або 0,8% світового ВВП [4].

Спочатку попит на ринку кіберстрахування спостерігався у сфері ЗМІ, телекомунікацій, технологій та професійних послуг. Проте зараз зростання спостерігається у всіх основних галузях. У 2018 році основними покупцями кіберстрахування були організації охорони здоров'я, освіти та грального бізнесу. Телекомунікаційний сектор, значною мірою схильний до кібератак, вважається основним кінцевим користувачем ринку кібербезпеки. Приблизно 43% телекомунікаційних організацій постраждали від шкідливих програм на основі DNS у 2019 році. Поряд із телекомунікаційним сектором, аерокосмічна промисловість вважається ще одним ключовим кінцевим користувачем ринку кіберстрахування.

Кіберстрахування є динамічним сегментом глобального ринку страхових послуг. Безсумнівно, цей вид страхування розглядається як метод управління ризиками та захисту від різних загроз, що виникають при здійсненні електронної комерції. До основних ризиків, які підлягають кіберстрахуванню можна віднести: крадіжку засекреченої і конфіденційної інформації персоналом організації; крадіжку номерів кредитних карт; розкрадання фінансових коштів з депозитів; втрату носіїв інформації; фішинг; кібервимагання; порушення роботи комп'ютерної мережі внаслідок хакерських атак.

При укладенні договору страхування кіберризиків проводиться комплексна оцінка клієнта та його систем. Оцінюється економічний стан компанії, канали продажів, рівень безпеки комп'ютерних мереж, ступінь захисту персональних даних клієнтів. Чим більше у страхувальника доступу до конфіденційної інформації користувачів, тим дорожче буде ціна страхової програми. Також впливає фізична охорона серверних даних, доступ до них, наявність ключів доступу, регулярність резервного копіювання даних [1].

Про формування і подальший розвиток повноцінного сектору кіберстрахування в Україні говорити поки зарано: сплеск інтересу до послуги був зареєстрований в 2017 році, коли компанії зіткнулися зі збитками через напад вірусу Petya. На сьогоднішній день добровільних свідомих запитів небагато. Крім того, основна інфраструктура, необхідна для розвитку цього виду страхування, лише формується. Так, Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» набув чинності у травні 2018 року [2], а Державний центр реагування на кіберзагрози був створений лише у лютому 2018 року.

Серед страхових компаній, які працюють над розробкою і впровадженням програм кіберстрахування в Україні, можна відзначити «PZU Україна», «ВУСО», «АСКА», «Global Garant», «Українська страхова група», «ІНГО Україна».

Головним фактором, який стоїть на перешкоді розвитку кіберстрахування, як нового сегменту страхового ринку в Україні це недосконала ІТ-інфраструктура компаній, а саме неякісне технічне обладнання, відсутність ліцензійного програмного забезпечення, а також відсутність програмних засобів захисту інформації. Багато постраждалих від кібератак не бажають повідомляти про витік інформації і персональних даних. Перешкодою становиться висока вартість страхової програми, так як страховики працюють з неповною страховою статистикою, з відсутністю єдиного стандарту надання страхових послуг в сфері кіберстрахування та нестачею кваліфікованих кадрів, все це ускладнює розрахунок страхового тарифу.

Розвиток кіберстрахування потребує об'єднання зусиль страхових компаній, Департаменту кіберполіції, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації задля протидії кіберзагрозам [3].

Таким чином, кіберстрахування це перспективний напрямок страхового бізнесу, оскільки може відіграти важливу роль у відновленні компанії після витоку даних, так як витрати можуть включати зрив бізнесу, втрату доходів, пошкодження обладнання, судові витрати, витрати на зв'язки з громадськістю, судову експертизу та витрати, пов'язані з повідомленнями, передбаченими законом. Потенційний ринок для кіберстрахування величезний, оскільки майже всі компанії займаються зберіганням своїх даних та персональних даних клієнтів, операціями з ними та їх передачею, тому знаходяться в зоні ризику. Розвиток ринку кіберстрахування в Україні нині знаходиться на початковому етапі, але з часом він може стати якісним засобом забезпечення інформаційної безпеки і захисту від кіберзагроз.

Література:

1. Ротова Т. А., Шевченко Ю. Страхування як фінансовий інструмент захисту від кібер-ризиків. Безпека соціально-економічних процесів в кіберпросторі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : КНТЕУ, 2019. С. 177–178.
2. Марценюк О. В. Умови залучення іноземних інвесторів до розвитку страхової індустрії в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 39. Ч 2. С. 73–78.

4. Пігулка від хакерів: як бізнес захищає себе від кібератак. URL: <https://mind.ua/publications/20192978=pigulkavidhakerivuyakbizneszahishchaesebevidkiberatak>. (дата звернення: 07.11.2021).

5. The Center for Strategic and International Studies (CSIS) / Economic Impact of Cybercrime. URL: <https://www.csis.org> (дата звернення: 06.11.2021).

Чепурна Л. В.
студентка 2 курсу магістратури
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Тюхтенко Н. А.
доктор економічних наук
професор кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Херсонського державного університету

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-7>

ТЕХНОЛОГІЇ РЕКЛАМИ ЩОДО БРЕНДИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Бренд – найефективніший елемент інтелектуального капіталу, який дозволяє показати цінність продукту чи послуги споживачеві, розкрити потенціал компанії та виділити її унікальність серед інших конкурентів. Взагалі існує безліч трактувань даного поняття, проте слід виділити одне історично значуще визначення. У 1993 р. Американська асоціація маркетингу офіційно визначила поняття саме так: «Brand – це назва, термін, знак, символ або їх поєднання, що призначене ідентифікувати послуги одного продавця або групи продавців та відрізнити їх товари від товарів та послуг конкурентів» [1]. Важливість створення бренду впливає із невеликого дослідження проведеного професором О. Ю. Амосовим, які у своїй роботі представив такі результати [2]:

1) 72% споживачів заявляють, що вони готові заплатити 20% додаткової ціни за бренд, який їм подобається;

2) 25% споживачів стверджують, що ціна для них не важлива, якщо вони купують бренд, якому довіряють. Більше ніж 70% споживачів орієнтується на бренд при прийнятті своїх рішень про купівлю, а більше 50% купівель в дійсності визначаються брендом;

3) більше 50% споживачів вважає, що впливовий бренд забезпечує більш успішний старт нового товару на ринку, і вони швидше готові спробувати новий товар.

Виходячи з наведених вище результатів дослідження, визначимо, що бренд дає надзвичайну перевагу продукту чи послугі і саме він змушує споживача здійснювати покупку. Назва бренду відображає усе те, що споживач знає про даний продукт. Тобто кожного разу коли споживач чує назву бренду, у нього відразу з'являються певні асоціації та почуття, які сформувалися внаслідок взаємодії з брендом. Тут постає питання, як

досягти такого ефекту? Вважаємо, що найкращим методом його досягнення є формування брендингової стратегії з використанням дієвих рекламних засобів, а точніше – рекламних технологій.

Особливість реклами полягає у її здатності передавати не тільки смислову, а й оцінну інформацію та комунікативну установку, що мають впливати на поведінку споживачів. Рекламу визначають по різному: як процес комунікації, як економічний і соціальний процес, що забезпечує зв'язок з громадськістю, як інформаційний процес і процес переконання тощо. Ми погоджуємося з універсальністю визначення реклами відомим науковцем Філіпом Котлером: «Реклама – будь-яка платна форма неособистого представлення і просування ідей, товарів і послуг конкретного замовника» [1].

Головною метою реклами є забезпечення ефективної комунікації між продавцями та споживачами з метою продажу продукту, послуги чи ідеї. Для цього застосовується велика різноманітність рекламних технологій, які у більшій мірі побудовані з урахуванням психологічних аспектів сприйняття інформації людьми. Відомо, що реклама і бренд – два взаємозалежних один від одного поняття, адже належний розвиток бренду неможливий без якісної маркетингової комунікації, зокрема реклами. Тобто, реклама це ефективний інструмент підвищення пізнаваності бренду.

Стосовно побудови брендингової стратегії відмітимо, що реклама займає провідне місце у цьому процесі, адже головна мета брендингу – створення чітких уявлень про образ бренду і напрямок комунікації. Брендінг включає діяльність по дослідженню ринку, позиціонуванню продукту, створенню імені (brand name), дескриптора, слоган, системи візуальної і вербальної ідентифікації (товарний знак, фірмовий стиль, упаковка, спеціальні звуки тощо), використанню ідентифікаційних і комунікаційних носіїв, що відображають і транслюють ідею бренду [3]. На основі результатів існуючих напрацювань у галузі бренд-менеджменту та власних досліджень було виявлено, що модель формування стратегії розвитку бренду підприємства можна подати таким чином (рис. 1).

На даній моделі ми бачимо, що саме на етапі створення та впровадження маркетингових комунікацій відбувається розробка рекламної кампанії. При розробці брендингової стратегії потрібно ретельно підібрати маркетингові прийоми та рекламні засоби, які будуть використовуватися та корелювати з типом підприємства, на якому стратегія буде розроблятися. Оскільки, підприємства, що прагнуть

реалізовувати інноваційну діяльність, потребують значного інвестиційного забезпечення, яке з часом повинно бути виправдано. Хочемо зазначити, що це можливо тільки у випадку побудови ефективної брендингової стратегії. Отже, грамотний брендинг є особливо важливим для інноваційних підприємств, які створюють нові продукти, адже мають суттєві проблеми завоюванням довіри споживачів (часто вони з пересторогою ставляться до усього нового та ризикованості). Тому рекламна кампанія бренду повинна бути настільки переконливою та змістовною, щоб розвіювала усі сумніви потенційних споживачів та, як наслідок, дала можливість отримати високу дохідність. Усе зазначене підводить до висновку – інноваційні підприємства потребують інноваційних рекламних технологій, при цьому у суспільстві все більше спостерігається відхід від традиційних засобів, які втратили свою актуальність. Тому у таблиці 1 пропонуємо систему сучасних рекламних технологій.

Рис. 1. Модель розробки брендингової стратегії інноваційного підприємства

Джерело: адаптовано і доповнено [4]

Новітні рекламні технології

Назва технології	Зміст технології	Переваги технології	Недоліки технології
1	2	3	4
Соціальні мережі	Реклама у соціальних мережах – усі повідомлення, пропозиції тощо що споживач може побачити у своїй стрічці новин чи своїх друзів. Незалежно від того, чи ми говоримо про Facebook, Instagram, LinkedIn чи TikTok, кожна платформа дозволяє як компаніям створити профіль і почати публікувати безкоштовно.	Дієвий спосіб, який дає можливість створити лояльних користувачів онлайн та розповсюджувати такий контент, як відео, блоги та тематичні дослідження. Постійно розміщуючи публікації, потенційні клієнти сприйматимуть ваш бренд як надійний і заслуговує на довіру, і він допоможе вам просунути їх вниз по воронці продажів.	Вимагає величезних витрат часу, і вимагає послідовності у зусиллях компанії.
Платні соціальні мережі	Ті ж самі соціальні мережі, проте платні. Їх перевага полягає у тому, що даний тип реклами дає змогу націлити рекламу чітко на цільову аудиторію компанії та показати їм потрібне повідомлення в потрібний момент.	1) Дозволяють показувати свою рекламу людям, які вже виявили інтерес до вашого продукту чи послуг або відповідають демографічним групам, яких ви намагаєтесь охопити. 2) По-друге, ці платформи надають вашому бізнесу можливості генерувати потенційних клієнтів та формувати привабливу пропозицію для них.	Хоч і дозволяє значно зекономити час, проте потребує значних фінансових витрат для ефективного просування на будь-якій із платформ.
Реклама Pay Per Click (PPC).	Google Ads – це рекламна платформа Google Pay Per Click (PPC). За допомогою PPC продавець платить лише тоді, коли користувач насправді натискає вашу рекламу.	1) Завдяки цьому рекламному засобу можна легко відстежувати результати та вимірювати рентабельність інвестицій, адже Google надає вам загальний показник «оптимізації» 2) Pay Per Click (PPC) значно заощадить кошти.	Основним недоліком є те, що хоч і споживачі клікають на нашу рекламну, це не означає, що вони купують нашу послугу чи товар. Тому, PPC реклама не завжди виправдовує себе.

1	2	3	4
Радіо, подкасти та потокове аудіо.	Бурхлива популярність подкастів фактично замінила радіо серед сучасного покоління. А потокова передача музики через Spotify, Apple Music і Amazon Music тепер є найпоширенішим способом прослуховування музики, де реклама також має місце бути.	По різних темам подкастів чи тематиці радіо компанія може обирати, яку рекламу транслювати та якій цільовій аудиторії.	Підкасти часто служать фоновим шумом для будь-якої повсякденної діяльності і споживачі можуть не звернути увагу на те, про що йдеться в рекламному повідомленні.

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

Слід зазначити, що найбільш вигідною є все-таки інтернет реклама, адже кожен споживач у сучасному світі має доступ до інтернету та представленість у соціальних мережах, а шукати покупців товару чи послуги потрібно там, де є найбільша вірогідність їх зустріти. Для компанії, яка впроваджує інновації рекомендуємо платну рекламу в соціальних мережах, наприклад, реклама Pay Per Click (PPC), яка чітко спрямована на цільову аудиторію і враховуючи сучасний цифровізаційний процес, її ефективність матиме високу вірогідність.

Проведене дослідження виявило чітку взаємозалежність понять «реклама» та «бренд» й визначило місце рекламних технологій при побудові стратегії бренду. Бренд є символічним виразом іміджу компанії. Лояльність до бренду, стійкість попиту на нього – є показниками ефективності діяльності фірми та її іміджу. При цьому реклама є ключовим аспектом маркетингової діяльності із просування бренду.

Література:

1. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга [Текст]. Пер. с англ. 2-е европ. Изд. К.; М.; СПб.; Издательский дом “Вильямс”, 1998. 1056 с. ISBN 5-8459-0088-3 (рус.).
2. Амосов О. Ю., Діденко Н. В., Лебедева К. Ю. Брендинг як основний інструмент маркетингу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. С. 10–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_12_4.
3. Ковальов А. В., Шиян А. О. Теоретичні основи бренду, брендингу та ребрендингу. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 2(1). С. 76–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2013_2%281%29__13.

4. Оберемчук В. Ф. Формування та реалізація ефективних стратегій розвитку бренда як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Агросвіт*. 2012. № 18. С. 17–21.

6. В. Canning. Which Type of Advertising is Most Effective? URL: <https://thedsmsgroup.com/marketing-agency-new-jersey>.

СЕКЦІЯ 2. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН

Балакін Р. Л.

*кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувача відділу державних фінансів
ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-8>

СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПОСТАЧАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ НА ВНУТРІШНІЙ РИНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Енергетична безпека є однією з цілей Стратегії енергетичного союзу, який базується на солідарності, закріпленій у статті 194 Договору про функціонування Європейського Союзу, і довірі між державами-членами, котрі є необхідними ознаками енергетичної безпеки [1]. Внутрішній ринок газу, який працює безперебійно, є найкращою гарантією безпеки постачання газу в ЄС. Щоб дозволити внутрішньому газовому ринку функціонувати навіть в умовах дефіциту постачання, необхідно передбачити солідарність і координацію у відповідь на кризу постачання, що стосується як превентивних дій, так і реакції на фактичні збої в постачанні газу.

Безпека постачання газу є спільною відповідальністю газових підприємств, держав-членів, зокрема через їхні компетентні органи, на національному або регіональному рівні та Європейської комісії в межах їхніх відповідних сфер діяльності та компетенції. У разі надзвичайної ситуації на регіональному рівні чи в Союзі оператори транспортних систем повинні співпрацювати та обмінюватися інформацією, використовуючи систему ReCo для газу, створену Європейською мережею операторів систем транспортування газу (ENTSOG).

Основним правовим інструментом забезпечення безпеки постачання газу є Регламент (ЄС) 2017/1938 Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2017 р. Цей Регламент запровадив механізм солідарності як інструмент для пом'якшення наслідків серйозної надзвичайної ситуації в межах Союзу в умовах критичних перебоїв постачання газу [2].

Регіональне співробітництво в дусі солідарності є основним принципом, на якому базується механізм безпеки постачання газу, встановлений Регламентом (ЄС) 2017/1938. Щоб регіональне співробітництво стало оперативним на практиці, додаток I до цього Регламенту визначає тринадцять груп ризику, які відповідають чотирьом основним коридорам аварійного газопостачання. Для кожної групи ризику перераховано країни-члени, які можуть постраждати у разі перебоїв у постачанні газу вздовж коридору. Згідно зі статтею 3(8) Регламенту (ЄС) 2017/1938 Комісія уповноважена приймати делеговані акти з метою оновлення складу цих груп ризику.

Визначені групи ризику слугуватимуть основою для посиленого регіонального співробітництва з метою підвищення безпеки постачання газу та уможливають узгодження відповідних та ефективних транскордонних заходів усіх зацікавлених держав-членів у межах груп ризику або поза групами ризику вздовж коридорів аварійного постачання. Україну віднесено до східних груп ризиків газопостачання. Для сприяння координації заходів щодо безпеки газопостачання створено Координаційну групу з питань газу (GCG), яку очолює Комісія.

Ризик-орієнтований підхід до оцінки безпеки постачання та встановлення превентивних і пом'якшувальних заходів дозволяє координувати зусилля та приносить значні переваги з точки зору ефективності заходів та оптимізації ресурсів. У надзвичайних ситуаціях скоординований та попередньо узгоджений підхід до безпеки постачання забезпечує послідовну реакцію та зменшує ризик негативних побічних ефектів, які національні заходи можуть мати в сусідніх державах-членах. Для оцінки ризиків Європейська мережа операторів систем транспортування газу (ENTSOG), консультуючись з Координаційною групою з питань газу (GCG) та Європейською мережею операторів систем транспортування електроенергії (ENTSO-E), провела моделювання сценаріїв постачання газу в ЄС та наслідків можливих порушень об'єктів критичної інфраструктури.

Компетентні органи країн ЄС в межах кожної групи ризику проводять загальну оцінку на рівні групи ризику усіх відповідних факторів ризику, таких як стихійні лиха, технологічні, комерційні, соціальні, політичні та інші ризики, що може призвести до матеріалізації основного транснаціонального ризику для безпеки постачання газу, для якого була створена група ризику. Компетентні органи враховують результати моделювання сценаріїв порушення газопостачання та інфраструктури

для підготовки оцінки ризиків, планів превентивних дій і планів на випадок надзвичайних ситуацій.

Заходи щодо забезпечення безпеки постачання газу, які містяться в плані превентивних дій і плані на випадок надзвичайних ситуацій, мають бути чітко визначеними, прозорими, пропорційними, недискримінаційними та такими, що підлягають перевірці, не повинні надмірно спотворювати конкуренцію чи ефективне функціонування внутрішнього ринку в газу та не повинні загрожувати безпеці газопостачання інших держав-членів або Євросоюзу в цілому (стаття 8(1) Регламенту 2017/1938).

Вплив російської військової агресії проти України показав, що існуючі правила безпеки постачання газу не пристосовані до раптових серйозних змін у геополітичній ситуації, коли дефіцит поставок і піки цін можуть бути результатом не лише збою інфраструктури чи екстремальних погодних умов, але також навмисних подій, що призводять до тривалих або раптових перебоїв у постачанні енергоносіїв [3]. Тому виникла необхідність посилення існуючого законодавства щодо безпеки поставок газу ринок ЄС.

З метою вирішення проблем кризи постачання внаслідок значного скорочення поставок природного газу з Росії 29 червня 2022 р. прийнято Регламент (ЄС) 2022/1032 Європейського Парламенту та Ради щодо зберігання газу [4]. Хоча не всі держави-члени наразі стикаються із значним ризиком безпеки постачання, серйозні збої в деяких державах-членах обов'язково вплинуть на економіку Євросоюзу загалом.

Згідно з новим законодавством держави-члени повинні досягти наступних цільових показників заповнення для сукупної потужності всіх підземних сховищ газу, які розташовані на їхній території та безпосередньо з'єднані з ринковою зоною на їхній території, до 1 листопада кожного року: на 2022 р. – 80%; з 2023 р. – 90%. Мета заповнення для кожної держави-члена, в якій розташовані підземні сховища газу, повинна бути зменшена до об'єму, що відповідає 35% середньорічного споживання газу за попередні п'ять років для цієї держави-члена [4]. Означена мета заповнення не застосовується там, де і до тих пір, поки Єврокомісія оголосила регіональну надзвичайну ситуацію або надзвичайний стан Союзу на прохання, залежно від обставин, однієї або кількох держав-членів, які оголосили надзвичайний стан на національному рівні.

Ефективне використання існуючої інфраструктури, включаючи транскордонні транспортні потужності, підземні сховища природного

газу та СПГ, є важливим для забезпечення безпеки постачання газу в дусі солідарності. Відкриті енергетичні кордони є ключовими для безпеки постачання газу, в тому числі під час перебоїв у постачанні газу на національному, регіональному рівні чи рівні Євросоюзу. Держави-члени повинні гарантувати, що сховище залишається доступним, у тому числі для сусідніх держав-членів в разі оголошення надзвичайної ситуації.

Країна ЄС, яка не має підземних сховищ газу, повинна забезпечити, щоб учасники ринку в цій державі-члені мали домовленості з операторами систем підземних сховищ або іншими учасниками ринку в державах-членах, які мають підземні сховища газу. Ці домовленості передбачають використання до 1 листопада обсягів зберігання, що відповідає принаймні 15% середньорічного споживання газу за попередні п'ять років у державі-члені без підземних сховищ газу. Проте, якщо транскордонна пропускна здатність або інші технічні обмеження перешкоджають державі-члену, яка не має підземних сховищ газу, повністю використовувати 15% цих обсягів сховищ, така держава повинна зберігати лише ті обсяги, які є технічно можливими.

Країна, що немає підземних сховищ газу, може розробити механізм розподілу тягаря з однією або декількома державами-членами з підземними сховищами газу. Механізм розподілу тягаря базується на відповідних даних останньої оцінки ризику відповідно до статті 7 Регламенту (ЄС) 2022/1032 і враховує всі наступні параметри: а) вартість фінансової підтримки для досягнення мети наповнення, за винятком витрат на виконання будь-яких зобов'язань щодо стратегічного зберігання; б) обсяги газу, необхідні для задоволення попиту захищених споживачів; с) будь-які технічні обмеження, включаючи доступну потужність підземного зберігання, технічну пропускну здатність транскордонної передачі та швидкість вилучення.

Ефективний моніторинг і звітність є важливими для оцінки характеру та масштабу ризиків, пов'язаних з безпекою постачання газу, а також для вибору відповідних заходів протидії таким ризикам. Оператори підземних сховищ газу повинні щомісяця повідомляти уповноважені органи про рівні заповнення протягом сезону заповнення сховищ. Газосховища тепер вважаються критичною інфраструктурою, і всі оператори сховищ в ЄС повинні будуть пройти новий процес сертифікації, щоб зменшити ризик зовнішнього втручання.

Регламенти (ЄС) 2017/1938 та 2022/1032 є складовими енергетичного *acquis* ЄС. В процесі приєднання до Євросоюзу Україна зобов'язана імплементувати положення цих регламентів у національне законодавство.

Література:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>.

2. Regulation (EU) 2017/1938 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2017 concerning measures to safeguard the security of gas supply and repealing Regulation (EU) No 994/2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/1938/oj>.

3. Балакін Р. Л. Державне регулювання критичної інфраструктури в Україні в період воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 70–94.

4. Regulation (EU) 2022/1032 of the European Parliament and of the Council of 29 June 2022 amending Regulations (EU) 2017/1938 and (EC) No 715/2009 with regard to gas storage. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1032/oj>.

Грінченко Ю. Л.
*доктор економічних наук,
професор катедри маркетингу та бізнес-адміністрування
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-9>

АДАПТУВАННЯ РЕГУЛЯТИВНИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ПОЛІТИК ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЕКОСИСТЕМ

Швидкий розвиток галузевих екосистем поставив як теоретичні так й практичні виклики перед регулятивними органами щодо підходів, політики та методів регулювання новітніх форм організації бізнесу. Класичний кейс компанії Uber продемонстрував невідповідність традиційних підходів до врегулювання індустрій, насичених новітніми технологіями й побудованих на мережевих принципах співробітництва щодо створення новітньої споживчої вартості. Регулятори, робота яких завжди полягала в захисті споживачів, ринкової конкуренції та економічних свобод, стикнулись з браком інструментарію для реагування на нестабільні умови новітніх бізнесів [1, с. 223]. Традиційні підходи виявились неспроможними забезпечити одночасно прозорі умови для учасників процесів та зберегти сприятливі умови для впровадження інновацій.

В новітніх екосистемах програмні рішення відіграють не менше значення для створення споживчої цінності аніж фізичні властивості продукту. Екосистеми об'єднують різних економічних агентів, але вони всі залучені до спільного інноваційного процесу. На противагу до загальноприйнятого підходу, неквапливість регулювання дозволила новітнім інноваційним продуктам швидко дістатись до ринку до побудувати міцні промислові та економічні зв'язки.

Постійні, ефективні інновації – це нова функція, яка формує бізнес-модель. Бізнес-моделі перебудовуються, аби скористатись перевагами технологічних змін, та включають такі нові поняття як однорангові транзакції, обмін активами та соціальна співпраця. За певними розрахунками половина сьгоднішніх робочих місць відносяться до професій, які не існували 25 років тому [1, с. 124].

Можна виокремити декілька основних тенденцій трансформування нормативно-правової бази регулювання галузевих екосистем.

Ефективне регулювання залежить від розуміння регуляторами рішень, які пропонуються підприємствами, їх ефективність та їх можливі непередбачувані наслідки. Але через постійний характер інновацій роботи це надзвичайно важко, бізнеси часто скаржаться на численні перешкоди для інвестицій та розвитку бізнеса, які створюють регулятивні органи. З подібними проблемами стикаються не тільки стартапи, але й технологічні лідери галузі. Загроза затримок через непередбачуване втручання регуляторів може утримати інвесторів, навіть якщо інноватори знаходять шляхи підкоритись їх вимогам [3]. Особливо чутливою до подібної проблеми є галузь охорони здоров'я зі зрозумілих причин.

Аналогічна ситуація складається в сфері «біг-дата», де відбувається експоненціальне розширення цифрових інформаційних активів. Потік даних у поєднанні з дедалі точнішою аналітикою дозволяють відкриття небачених раніше закономірностей та моделей поведінки. Доступ до даних робить бізнесі набагато ефективнішими, але викликають велике занепокоєння щодо питань збереження конференційних даних [2, с. 805]. Значні розбіжності між національними регулятивними актами стосовно цієї проблеми значно ускладнюють діяльність міжнародних мереж обміні інформацією. Традиційними засобами захисту приватних даних не були не призначені для автоматизованого цифрового світу. Регулятори повинні знайти правильний баланс між захистом конфіденційності щодо життя людей, а перспективною значних економічних вигід для всіх учасників ринку, включно із споживачами, що є результатом застосування технології великих даних.

Стикаючись з застарілим законодавством новатори вимушені шукати обхідні рішення, аби не втратити ринкові перспективи в намаганні дотримуватись регулятивних вимог. Великі ринкові гравці можуть собі дозволити політичне лобіювання, але більшість компаній вимушені адаптувати свої продукти до вимог, які були створені за інших часів та для інших вимог. Зокрема Uber, який створювався як технологічна компанія, повинна була шукати можливості виконання вимог, що висувуються для компаній-перевізників.

Хоча інновації завжди є викликом для контролюючих органів, їх вплив на суспільство відбувається поступово, що дає регуляторам більше часу вивчити та адаптуватись до нової ситуації, аби винайти ефективні форми регулювання та контролю за його виконанням. Завдання регулювання екосистем полягає не у тому, аби зберегти статус-кво, але надати

можливість мільйонам споживачів отримати доступ до нового інноваційного продукту.

Розвиток екосистем призвів до появи нових форм бізнес-моделей, які побудовані на зовсім інших уявленнях щодо конкуренції та функціонування ринків, ніж в традиційних галузях. Величезна різноманітність нових форм міжорганізаційного співробітництва стала ще одним фактором, що ускладнює завдання для регуляторів. За умов ринкової економіки в, головна мета регулювання – це збереження рівних умов для конкурентоспроможних підприємств. Регулювання також традиційно намагалося забезпечити умови для успішного протистояння малих гравців галузевим лідерам. У сьогоденному бізнесовому ландшафті, які складається з бізнес-екосистеми, гравці не завжди виступають у ролі прямих конкурентів. Через те, що ефект масштабу не відіграє тієї значної ролі, як раніше, конкуренція не є більше протистоянням великих компаній, що є приблизно рівними за розмірами. Загроза для лідерів походить не тільки від інших великих гравців, але й від новітніх стартапів, що намагаються створювати продукти за новими технологічними принципами. Як і в природних екосистемах, галузеві екосистеми дуже різноманітні в пошуку форм конкуренції за ресурси. Втручання регулятивних органів в намаганні забезпечити конкуренцію на ринку, може насправді зашкодити як споживачам, так й виробникам.

Інновації легко перетинають лінії юрисдикції. У бізнес-екосистемах межі понять, включаючи визначення продукту, ринку, межі розрізнення цифрових і фізичних товарів – мають тенденцію до розмивання. Не завжди однозначним є відповідь на питання, яке агентство чи орган має юрисдикцію щодо регулювання діяльності конкретного підприємства? Як регулятори повинні розглядати нові мобільні рішення, такі як безпілотні автомобілі або каршеринг, фінансові рішення та нові валютні парадигми, як однорангове кредитування чи біткойн? Ситуація ще більше ускладнюється через те, що більшість інновацій вже на стадії впровадження орієнтовані на міжнародні ринки, які фрагментарно регулюються різними національними юрисдикціями.

Або відповідати викликами швидкого розвитку галузевих екосистем, регулятивні інституції мають також діяти як екосистема. Зростання бізнес-екосистем також говорить про те, що регулятори повинні припинити традиційні підходи до фіксації питань первинної юрисдикції. Динамічність та гнучкість мають стати запорукою гармонізації регуляторної практики. В основі таких динамічних систем лежить розуміння інноваційного процесу, як того, що спрямований не тільки на

забезпечення конкурентних переваг, скільки на створення споживчої вартості [4, с. 1344]. Саме доступ споживачі в до нових інноваційних рішень стає основним фокусом регулятивної політики. Інакше намагання утримати статус-кво щодо ринкових відносин між основними економічними агентами призведе до уповільнення інновацій й значних економічних втрат як для окремих агентів, так й національної економік в цілому.

Література:

1. Cusumano M. A., Gawer A., and Yoffie D. B. The business of platforms: Strategy in the age of digital competition, innovation, and power. New York : Harper Business, 2019. 382 с.
2. Economides N., Lianos I. Restrictions on privacy and exploitation in the digital economy: a market failure perspective. *Journal of Competition Law & Economics*, Volume 17, Issue 4, December 2021, С. 765–847. URL: <https://academic.oup.com/jcle/advance-article-abstract/doi/10.1093/joclec/nhab007/6248466>.
3. Griffith E., Primack D. The age of unicorns. *Fortune*, January 22, 2015. URL: <http://fortune.com/2015/01/22/the-age-of-unicorns>.
4. Kira B., Sinha V., and Srinivasan S. Regulating digital ecosystems: bridging the gap between competition policy and data protection. *Industrial and Corporate Change* 30.5, 2021. С. 1337–1360.

Комліченко О. О.

*доцент кафедри природничо-наукової підготовки
Національного університету «Одеська політехніка»*

Ротань Н. В.

*доцент кафедри природничо-наукової підготовки
Національного університету «Одеська політехніка»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-10>

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Національна економіка істотно ослаблена погіршенням зовнішніх і внутрішніх чинників зростання, військовими діями на території країни. Тому постає проблема адаптації української економіки та її суб'єктів господарювання до процесів євроінтеграції та глобалізації. Для окреслення цілей економічного розвитку України, визначення інституційних змін проведений аналіз поточної економічної ситуації та тенденцій її розвитку через дослідження можливостей і загроз, сильних і слабких сторін господарюючої системи в певному ринковому середовищі. Результати аналізу в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегії розвитку української економіки.

З початком повномасштабного російського вторгнення в Україні погіршилась кон'юнктура ринку, доступність до капіталу; знизилась ефективність політики економічних регуляторів. Почались проблеми із забезпеченням підприємств сировиною, трудовими ресурсами; зростають витрати бізнесу. За I півріччя 2022 р. було втрачено 388 підприємств. Порушилась логістика, бо 4 морські порти знаходяться на окупованих територіях, ще 6 портів – заблоковані з моря, а 75% експорту у 2021 р. здійснювалось через порти. Втрачено 30% фізичного обсягу експорту. За I квартал 2022 р. реальний ВВП України зменшився на 15,1%, за II квартал – на 39,3%. Прогноз падіння ВВП України у 2022 р. складає 30-45%. За аналізований період видатки зведеного бюджету збільшились на 50%, 62% з них були спрямовані на військові потреби та соціальну допомогу. Також з початку війни у 7,6 разів зросли видатки на оборону. Доходи зведеного бюджету зросли лише на 7%, з них одна половина – це внутрішні запозичення, інша половина – це гранти, кредити міжнародних фінансових організацій та урядів іноземних держав. 36% доходів недоотримано від експорту продукції сільського господарства внаслідок припинення роботи українських

портів, де зберігалось 18,5 млн. т зернових. На 49% впали обсяги вантажних залізничних перевезень [1].

Виробництво зернових і олійних культур у I півріччі 2022 р. зменшилось на 35%, сталі – на 63%, видобуток газу скоротився на 7–15% до 17–18 млрд куб. метрів. В результаті воєнних дій зруйновано 40% генеруючих потужностей, 35% перебувають на окупованій території. Постраждала і галузь будівництва, обсяги якої скоротились на 60%. Хоча в західних регіонах України скорочення сягнуло лише 10% [1].

Ще однією проблемою є міграція. Чистий рух українців з початку війни склав 6,1 млн осіб, з них 4 млн – економічно активне населення. З 24.02.2022 р. з України виїхали 8,4 млн осіб, згодом 4,3 млн осіб повернулись в Україну. Разом з тим 2 млн осіб за цей час були примусово вивезені. Це вплинуло на скорочення споживчого попиту на 23 млрд дол., або 11% ВВП 2021 р. На 3,6 млн осіб збільшилась кількість безробітних в Україні з початку війни, при цьому заробітна плата 50% працюючих знизилась на 10% та більше. Разом з тим з початком війни на 1–2 млн осіб зросла зайнятість в тіньовому секторі. Кількість вакансій на ринку праці суттєво знизилась: на одну вакансію претендують 13 безробітних. Є відчутний дефіцит вузькопрофільних спеціалістів. І лише зайнятість в державному секторі економіки дещо зросла, хоча, на думку експертів, це зростання має тимчасовий характер [1].

Отже, повномасштабна війна спричинила погіршення якості людського капіталу (бо 15 млн українців потребують психологічної допомоги); гендерний дисбаланс, наслідком якого буде зниження народжуваності; зростання навантаження на працездатне населення, яке залишилось в Україні. На ринку праці спостерігається падіння зайнятості та зниження реальних доходів населення.

Очікувана зміна обсягів виробництва товарів та послуг у наступні 12 місяців, на думку експертів, матиме такий вигляд: найбільше падіння обсягів виробництва (на 60%) спостерігатиметься в галузі виробництва електроенергії та водопостачання; більше 50% виробничих обсягів втратить транспорт і зв'язок; на 50% скоротиться торгівля, добувна промисловість та будівництво. Обсяги виробництва продукції і послуг сільського господарства та переробної промисловості зменшаться на 40%. Загальне очікуване зниження обсягів реалізованої продукції у 2022 р. складе 52% [1].

Індекс активності малого та середнього бізнесу становить 22,73 зі 100 можливих. У березні 2022 р. 86% підприємств малого та середнього бізнесу зупинили або майже зупинили свою діяльність. Разом з тим, у

липні 2022 р. ця частка знизилась до 40%. Малий та середній бізнес почав працювати та адаптуватись до умов воєнного стану в країні. Для його підтримки доцільно ввести мораторій на перевірки, особливо суб'єктів господарювання, які працюють на відстані 50–80 км від зони бойових дій. Основним пріоритетом для 41% малих та середніх підприємств є пошук джерел фінансування. Загальна потреба в капіталі для відновлення та розвитку малого і середнього бізнесу складає 74 млрд дол.

Попри всі виклики українська економіка має сильні сторони, до яких можна віднести макроекономічну стабільність, працюючий банківський сектор та поживлення ділової активності малого та середнього бізнесу. Наша держава має потенціал і у зміцненні енергонезалежності за рахунок розширення власного видобутку природного газу та стала першою країною Європи, яка повністю відмовилася від російської нафти, газу та нафтопродуктів. Україна завжди споживала електроенергії (90 млрд. кВт * год.) менше, ніж виробляла (130 млрд. кВт*год.), тому потреба в імпорті при раціональному споживанні буде невеликою. Перебудовані логістичні маршрути ресурсного забезпечення. Збережені українські золотовалютні резерви НБУ на рівні 90% від довоєнного. Понад 22 тисячі підприємств харчової і легкої промисловості, машинобудування залучені для виконання мобілізаційних завдань та обслуговують Збройні Сили України. Діє централізоване замовлення харчових продуктів та лікарських засобів. Розроблені механізми спрощеного кредитування аграріїв, закінчилась посівна кампанія у 23 областях України. Проведена релокація більше 600 суб'єктів малого і середнього бізнесу, 400 з них відновили свою роботу.

Слабкі сторони полягають у періодичному дефіциті паливно-мастильних матеріалів, порушенні ланцюгів поставок, значному зменшенні пропозиції. Відбулась девальвація національної валюти (офіційний курс гривні з початку року впав на 34%). З 24 лютого 2022 р. емісія Національного банку України склала 11% грошової маси, що в перерахунку відповідає 240 млрд дол. Сьогодні основним інвестором економічного розвитку виступає держава, капітальні інвестиції якої менше 5%. Частка держави в економіці країни зростає, а приватного сектору – скорочується. Спостерігаємо і зростання тіньового сектора економіки. Зруйновані потужності таких галузей економіки, як енергетика, житлово-комунальна сфера, транспорт, металургія, нафтопереробна промисловість. Через високі інвестиційні ризики фактично зупинене інвестування будівництва та машинобудування. Скорочується економічна активність у виробництві кіно- та відеофільмів, літературі, мистецтві, функціонуванні музеїв, театрів, концертних залів.

Можливостями для економічного розвитку є домовленості з Великою Британією, Європейським Союзом, Канадою про скасування ввізних мит на українські товари. Країни ЄС та США частково скасували мито на українську сталь. Для поживлення автомобільних вантажних перевезень готується угода про скасування автодозволів. На кордоні з Польщею впорядкований фітосанітарний контроль, що прискорить експорт українського аграрної продукції. Для стабілізації економічного розвитку Україною заявлено 42 млрд дол. міжнародної фінансової допомоги, з яких вже отримані 12,7 млрд дол. При чому 5,4 млрд дол. склали гранти і 7,3 млрд дол. – кредити. Найбільшими фінансовими донорами виступають США, Велика Британія, Німеччина, Італія та країни Європейського Союзу.

Загрозами, які слід враховувати Україні, є скорочення обсягів міжнародних інвестицій. Серед причин, які їх стримують, слід вказати військові дії на території України, велику вартість капіталу, відсутність коштів для інвестицій та механізмів страхування у разі руйнувань, ріст інфляції в країнах Європи. Світове зростання цін, послаблення попиту, сповільнення економічного зростання або його скорочення також виступають загрозами для економічного розвитку. В результаті скорочуються робочі місця, збільшується рівень безробіття, падають доходи підприємств та економіка входить в рецесію. За час повномасштабного вторгнення сформувалась критична залежність України від зовнішньої військової та фінансової підтримки.

Стратегічними орієнтирами відновлення і розвитку економіки України мають стати: формування запасів комплектуючих та обладнання в енергетиці; зниження енергоспоживання та раціональне використання енергетичних ресурсів; створення стратегічного запасу нафтопродуктів; стимулювання нарощування власного видобутку газу; створення переліку підприємств, діяльність яких можна перепрофілювати під потреби воєнного часу та періоду повоєнного відновлення, та забезпечити їх державними замовленнями; синхронізація роботи Національного банку України, Міністерства фінансів, Міністерства економіки, Верховної ради України; впровадження ліберальної податкової реформи; забезпечення доступності кредитів для малого та середнього бізнесу, реструктуризація їх боргів.

Література:

1. Моїсєєв В. Економічні підсумки першого півріччя 2022 для України. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/ekonomichni-pidsumki-pershogo-pivrichchya-2022-dlya-ukrayini>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-11>

РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реформа децентралізації є ключовим аспектом трансформації суспільних відносин, створює можливість ефективного впровадження інституційних перетворень. Реформа має безпосередній вплив на мешканців територіальних громад. Питання децентралізації, автономії місцевих бюджетів, довіри до населення територій та об'єднаних територіальних громад, є вирішальними, оскільки саме це формує довіру у зворотному напрямку. Такі відносини формуються і нині вони є потужною основою для єдності регіонів нашої держави перед агресією зі сторони росії.

В умовах війни перед органами публічної влади України постали нові виклики та завдання, пов'язані з наданням адміністративних послуг, забезпеченням діяльності суб'єктів господарювання, організацією територіальної оборони громад, евакуацією населення, соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб тощо.

Українські громади та регіони взяли на себе один з найбільш відчутних ударів цієї війни. Через тотальне знищення інфраструктури та втрату значної частини людського капіталу в одних регіонах, та вимушене переміщення його в інші, більш спокійні регіони, виникла нагальна потреба в створенні належних умов для їх комфортного перебування, а також швидко адаптувати економіку до умов воєнного стану, включаючи зміну пріоритетів соціально-економічного розвитку [1, с. 4].

Військові дії та постійні обстріли вздовж лінії фронту стали причиною для релокації діючих там підприємств та потужностей на західну територію країни. Проте релокація створила умови для активізації виробничої та підприємницької діяльності в менш промислово розвинутих західних регіонах. Це особливо важливо в період значного зростання видатків, пов'язаних з обороною, розв'язанням соціальних питань і облаштуванням біженців на тлі суттєвого зменшення обсягів надходжень до державного і місцевих бюджетів. Нові підприємства – це нові робочі місця, які дозволять зберегти населення від від'їзду за кордон

завдяки підвищенню його платоспроможності. Відтак, місцева влада має формувати сприятливі умови для бізнесу на довгострокову перспективу, аби втримати новий бізнес на своїй території [3, с. 33].

Також слід звернути увагу на те, як стрімко розвивається волонтерська діяльність. Це також один із напрямів інституціоналізації економіки. Інститут волонтерства сформувався на основі глибинних ментальних засад українського народу і в той же час він відповідає сучасним потребам розвитку нації та державності. Це робить його важливим інститутом сучасної економіки.

Усі ці процеси актуалізували потребу в розробці нових підходів, як до регіональної та місцевої економічної політики в Україні загалом, так і до реалізації цієї політики на рівні окремих громад і регіонів. Інститути громадянського суспільства швидко модифікували свою діяльність відповідно до умов воєнного стану, переорієнтувавши її на допомогу силам оборони та безпеки, реалізацію гуманітарних, інформаційних, просвітницьких, наукових проєктів, розвиток горизонтальних зв'язків з іншими інститутами громадянського суспільства, органами публічної влади, бізнесом та міжнародними організаціями. Український бізнес продовжує працювати в форматі технологічного підсилення української армії.

Особливо важливо, також, забезпечити практичну підтримку низки ефективних механізмів функціонування економіки громад і регіонів нашої держави, які дадуть їм змогу успішно розвиватися й на повоєнному етапі, зокрема з урахуванням того потенціалу, який відкриває набуття Україною статусу країни – кандидата на членство в ЄС.

Зважаючи на світовий та європейський досвід, основними принципами успішного повоєнного відновлення та модернізації економіки країн, які долають наслідки війни на своїй території та прагнуть розвиватися в європейському напрямку, є: недоторканість приватної власності, економічний індивідуалізм, свобода підприємництва, демонополізація ринків, і, звичайно ж, європейська інтеграція [4]. Послідовне втілення цих принципів у життя означає, що держава, в особі своїх інституцій центрального та регіонального рівнів, має насамперед сформувати надійний інституційний ґрунт для повоєнного відновлення країни, а також забезпечити належний контроль за виконанням чинних законів та інших нормативно-правових актів. У цьому контексті сьогодні в Україні пріоритетного значення набувають: демонополізація, зменшення частки бюджетного перерозподілу ВВП, зниження рівня фіскального та

адміністративного навантаження на бізнес, забезпечення стабільності банківського сектору, обмеження інфляції, тощо.

Для успішного розвитку економіки нашої держави важливо чітко розподілити заходи економічної політики для різних типів громад і регіонів, у відповідності до ступеня завданої їм війною шкоди, а також зважаючи на специфіку повоєнних безпекових викликів для кожного з них. Економіка держави повинна працювати, перш за все, забезпечуючи як потреби Збройних сил України, під час війни з росією, так і потреби країни в цілому.

Література:

1. Аналітичний звіт. Економіка громад і регіонів в умовах воєнного стану та пріоритети їх повоєнного розвитку. Львів : Агенція місцевого економічного розвитку Яворівщини, 2022. С. 4–43.
2. Данилишин Б. М. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. *Економіка України*. 2022. № 10 (731). С. 3–15.
3. Мельник М. І., Лещух І. В. Вплив збройної агресії РФ на ендогенний потенціал регіонів України. *Економіка України*. 2022. № 9 (730). С. 21–45.
4. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

Крючкова Н. М.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та підприємництва

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Парамонова Ю. В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-12>

ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ ФІСКАЛЬНО-МОНЕТАРНИХ ВАЖЕЛІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключовим елементом національної економіки кожної країни є фінансовий сектор, від ефективного функціонування якого залежить створення сприятливих умов для економічного зростання, формування і розподілу фінансових ресурсів та послуг, нагромадження інвестиційного капіталу, а також динаміки позитивних змін інших макроекономічних та фінансово-монетарних показників. Монетарна політика у поєднанні з інструментами фінансового регулювання формує основу стабілізаційної політики країни. Монетарні імпульси, проходячи через низку трансмісійних каналів, сприяють досягненню головних загальноекономічних цілей: сталого економічного зростання, помірному рівню інфляції та рівноваги платіжного балансу.

Враховуючи складні реалії сьогодення, а саме підвищення рівня інфляції, збільшення дефіциту державного бюджету, війна з росією, пандемія COVID-19, надмірне зростання грошової маси в обігу, внаслідок грошової емісії, зменшення золотовалютних резервів, особливої актуальності набувають питання щодо ефективного використання фінансово-монетарних важелів та їх регулюючого впливу на економічний розвиток [1; 2; 3]. Дослідження існуючих та пошук нових дієвих інструментів та форм реалізації фінансово-монетарної політики, зміна базових умов функціонування національної економіки України стає викликом для удосконалення ефективності фінансово-монетарного регулювання.

Світовий досвід свідчить, що підбір ефективних інструментів монетарної політики впливає на економічне зростання країни у цілому, ріст конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та подолання структурних дисбалансів економіки держави.

Зниження дієвості ринкових інструментів та висока невизначеність в умовах повномасштабних бойових дій унеможливили здійснення монетарної політики в традиційному форматі інфляційного таргетування. З метою збереження макроекономічної стабільності в Україні, стримування панічних настроїв та недопущення розкручування інфляційної спіралі НБУ на початку війни вимушено зафіксував обмінний курс гривні до долара США та запровадив деякі адміністративні обмеження, зокрема на валютні операції та рух капіталу. Крім того, відповідно до змін, унесених до законодавства України, НБУ отримав тимчасову можливість на період воєнного стану здійснювати купівлю державних облігацій для фінансування критичних видатків Уряду України в обмежених обсягах, передусім – для забезпечення обороноздатності країни [4].

Падіння економіки, значні бюджетні потреби та коригування курсу гривні зумовили стрімке зростання рівня державного боргу відносно ВВП. Проте це співвідношення і на прогнозованому горизонті залишатиметься меншим за 90% завдяки значним обсягам грантів [4].

Усвідомлюючи потенційні ризики монетизації дефіциту державного бюджету, Національний банк фінансуватиме лише критичні видатки Уряду в обмежених обсягах та лише шляхом купівлі цінних паперів Уряду на первинному ринку. Національний банк також зберігатиме максимальну прозорість у висвітленні таких операцій. У сукупності, обмеження обсягів монетизації дефіциту бюджету та прозорі комунікації, дадуть змогу запобігти загрозі посилення фіскального домінування та, відповідно, ефекту «фіскального витіснення» та високої інфляції; послабленню довіри до грошово-кредитної (монетарної) політики та розбалансуванню очікувань, а також ускладненню процесу євроінтеграції України та співпраці з міжнародними фінансовими донорами.

Ключовим джерелом фінансування бюджетних потреб залишатиметься міжнародна підтримка. Разом зі збільшенням ринкових залучень це дасть змогу повністю припинити монетизацію бюджетного дефіциту з 2023 року [5].

Таким чином, враховуючи поточні ризики макрофінансової нестабільності та виваженість застосування відповідних фіскально-монетарних важелів щодо її подолання є необхідними у найближчій перспективі наряду з продовженням поглиблених досліджень та аналізу підвищення ефективності дії фіскально-монетарних важелів в економіці України в умовах воєнного стану.

Література:

1. Пасічний М. Д. Монетарна політика в трансформаційній економіці. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 2. С. 135–150.
2. Шапошников К. С., Крилов Д. В., Якушко І. В. Теоретичні аспекти визначення сутності фіскальних інструментів. *Бізнес Інформ*. 2021. № 7. С. 228–233.
3. Дзюблюк О.В. Фіскальна та монетарна політика економічного розвитку України. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 256 с.
4. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Рада Національного банку України. Київ, 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk> (дата звернення: 10.11.2022).
5. Інфляційний звіт. Рада Національного банку України. Київ, 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report> (дата звернення: 10.11.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-13>

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ

Сучасний етап світового економічного розвитку характеризується активним розвитком інформаційних технологій, а значення ІТ сектора в забезпеченні економічного розвитку держави стабільно зростає. ІТ сектор забезпечує реалізацію процесів діджиталізації суспільства та економіки, які на сьогодні стають необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності економіки. Крім того, сектор інформаційних технологій є значною частиною національної економіки та істотною статтею експорту розвинутих країн світу.

Україна на сьогодні має значний потенціал розвитку галузі ІТ послуг. Згідно даних Платіжних балансів України, починаючи з 2020 року інформаційні послуги є найбільшою статтею українського експорту послуг (станом на 2021 рік на інформаційні послуги припадало 38,64% загального експорту послуг). Експорт ІТ-послуг демонстрував стабільне зростання протягом останніх 5 років та збільшився за даний період більше ніж в 2,5 рази (до 7,11 млрд дол. США) [1]. За 8 місяців 2022 року в умовах повномасштабної війни, експорт ІТ-послуг зріс на 16% до аналогічного періоду 2021 року, а доля ІТ в загальному експорті послуг за серпень досягла 48% [2].

Однак ІТ сектор України сьогодні все ще має ряд проблем та недоліків, що не дозволяють повною мірою реалізувати увесь наявний потенціал галузі. Основними проблемами сфери інформаційних послуг України тривалий час були [3, с. 11]:

– низький рівень підготовки фахівців в ВНЗ через недостатню кваліфікацію викладачів, низький рівень фінансування навчальних закладів, неадекватність змісту освітніх програм професійної підготовки сучасним вимогам роботодавців і змінам кон'юнктури ринку праці, неспроможність ВНЗ адаптувати систему навчання відповідно до тенденцій в сфері інформаційних технологій;

- відсутність державної стратегії розвитку сфери ІТ та стратегічного плану розвитку національної економіки на основі впровадження інновацій та ІТ;
- наявність недоліків впровадження е-урядування та розвитку споживчого сегменту ринку ІТ-послуг;
- відсутність єдиної електронної бази даних активних діючих суб'єктів та реалізованих проєктів на ринку ІТ-послуг;
- слабка підтримка державою суб'єктів ІТ-сфери з підготовки і просування інвестиційних проєктів, відсутність інституційних площадок для співпраці з питань розробки і планування інвестиційних проєктів;
- низький рівень використання інформаційних технологій населенням та бізнесом, слабкий вплив інформаційних технологій на економічну і соціальну сферу;
- міграція висококваліфікованих спеціалістів за кордон та перенесення бізнесу з України до інших країн через відсутність середовища для розгортання виробництва програмного забезпечення в Україні та низьку заробітну платню програмістів та розробників програмного забезпечення.

Крім названих проблем, війна в Україні та глобальний економічний спад призвели до появи низки нових загроз розвитку ІТ сфери країни:

- уповільнення інвестицій в технологічний сектор по всьому світі, через високі ризики;
- зменшення плинності кадрів в ІТ компаніях, збільшення конкуренції між ІТ-спеціалістами за робоче місце;
- вимушена міграція українських ІТ-спеціалістів всередині країни й за кордон, що може призвести до втрати в людському потенціалі [4].

Подолання всіх названих проблем вимагає активних заходів з боку уряду. Нагальними питаннями сьогодні є підтримка ІТ-сфери в умовах війни та економічної нестабільності, а також створення передумов для подальшого розвитку сектору. Держава вже активно вживає кроки для забезпечення майбутнього розвитку сфери інформаційних послуг. Зокрема в жовтні було ухвалено законопроект № 5270, який передбачає запровадження в Україні електронного резидентства. Даний закон спрямований в першу чергу на ІТ-галузь та передбачає, що іноземні представники сфери, після реєстрації у «Дії» і відповідної перевірки ставатимуть платниками податків в Україні й отримуватимуть доступ до державних послуг. Автори документу наголошують, що ідея надати іноземним фахівцям можливості займатися бізнесом в Україні дозволить

збільшити надходження до держбюджету та опосередковано підвищити інвестиційну привабливість нашої держави, яка розширює свої можливості із залучення стартапів [5].

Для підтримки галузі урядом України були запущені системи бронювання військовозобов'язаних працівників та звільнення від сплати ПДВ. Однак, сфера інформаційних послуг сьогодні потребує вдосконалення вже проваджених та введення додаткових заходів підтримки. Асоціація «IT-Ukraine» розробила для Міністерства економіки ряд пропозицій щодо заходів, які сприятимуть збільшенню експорту послуг українськими IT-компаніями:

1. Надання можливості військовозобов'язаним чоловікам, які є засновниками, керівниками або працівниками IT-компаній, а також IT-фахівцям – ФОП, тимчасово виїжджати за кордон під час дії воєнного стану не менш, ніж на 14 днів для потреб ведення бізнесу в порядку оформлення «єВідрядження».

2. Якнайшвидше запровадження механізму бронювання військовозобов'язаних, які працюють в IT-компаніях або надають таким компаніям послуги як ФОП.

3. Продовження терміну дії звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання програмної продукції до 2028 року для підтримки бізнесу, який працює на користь українських замовників – відміна звільнення від оподаткування за прогнозами Асоціації призведе до збільшення податкового навантаження на IT-компанії, підвищення вартості розробки програмного забезпечення та програмних продуктів на 20%, зменшення конкурентоздатності компаній з центрами розробки в Україні, скорочення високооплачуваних робочих місць в індустрії, а також зменшення видатків компаній на соціальні та благодійні проекти [6].

Крім нагальних заходів підтримки галузі в умовах воєнного стану, подолання наявних проблем та недоліків функціонування сфери інформаційних послуг вимагатиме від уряду:

1. Формування внутрішньої політики розвитку та використання інформаційних технологій.

2. Посилення інвестиційного та інформаційного співробітництва з іноземними партнерами.

3. Створення програми розвитку інноваційних кластерів та розроблення законодавчих баз для створення науково-освітніх кластерів.

4. Створення технопарків із залучення венчурного капіталу, забезпечення умов для ефективної діяльності науково-дослідницьких комплексів.

5. Збільшення підготовки ІТ-фахівців шляхом удосконалення системи освіти та створення системи прискореного перенавчання для отримання нової кваліфікації в ІТ.

6. Створення науково-виробничих комплексів, навчально-виробничих лабораторій на базі закладів вищої освіти під патронатом ІТ-компаній.

7. Забезпечення можливості технологічного доступу населення до технологій за рахунок розвитку інформаційної інфраструктури.

8. Створення загальнодоступних електронних ресурсів на підставі врахування національних, політичних, економічних, мовних, культурних та релігійних аспектів розвитку України.

Забезпечення сталого розвитку та зростання сфери інформаційних послуг створить умови для залучення значних фінансових ресурсів до державного бюджету, які стимулюватимуть швидке та ефективне економічне відродження країни. Більше того, розвиток ІТ-галузі стане передумовою здобуття Україною нових конкурентних переваг та підвищення конкурентних позицій країни в системі глобального поділу праці.

Література:

1. Платіжний баланс України 2021 рік. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/BOP_y.pdf (дата звернення: 07.11.2022).

2. Скрипін В. Експорт ІТ-послуг в Україні з початку року зріс на 16% (до \$4,9 млрд) – в серпні на ІТ припало 48% загального обсягу експорту. ІТС.ua. URL: <https://itc.ua/ua/novini/eksport-it-poslug-v-ukrayini-z-pochatku-roku-zris-na-16-do-4-9-serpni-na-it-pripalo-48-zagalnogo-obsyagu-eksportu> (дата звернення: 07.11.2022).

3. Процикевич А. І. Державне регулювання інвестиційного процесу на ринку ІТ-послуг : авторефер. дис. а здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Львів : ЛТЕУ, 2020. 21 с.

4. Григораш М. Дерева не ростуть до небес, або Як змінився український ринок ІТ за останні пів року. SPEKA. URL: <https://speka.media/dereva-ne-rostut-do-nebes-abo-yak-zminivsya-ukrayinskii-rinok-it-za-ostanni-pivroku-v47edv> (дата звернення: 07.11.2022).

5. Беркаль М. Майже як в Естонії. Які умови пропонує українська система е-резидентства іноземним підприємцям. Delo.ua. URL: <https://delo.ua/business/maize-yak-v-estoniyi-yaki-umovi-proponuje-ukrayinska-sistema-e-rezidentstva-inozemnim-pidprijetsum-405516/> (дата звернення: 07.11.2022).

6. Асоціація звернулась до Уряду з пропозиціями щодо ІТ-індустрії. IT-Ukraine. URL: <https://itukraine.org.ua/asocz%D1%96acz%D1%96ya-zvernulas-do-uryadu-z-propozicz%D1%96yami-shhodo-%D1%96t-%D1%96ndustr.html> (дата звернення: 07.11.2022).

Пашкуда Т. В.
*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та фінансів підприємства
Державного торговельно-економічного університету*

Цибанюк І. О.
*здобувач вищої освіти
Державного торговельно-економічного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-14>

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Електроенергія має важливе значення як для економіки країни так і для добробуту населення. Згідно законодавства, ринок електричної енергії – це система відносин, що виникають між учасниками ринку під час здійснення купівлі-продажу електричної енергії та допоміжних послуг, передачі та розподілу, постачання електричної енергії споживачам [1].

Застосування електроенергії у сучасному світі є дуже різноманітним. Сюди можна віднести сільське господарство, науку, медицину, радіо та телебачення, інтернет, різноманітні види зв'язку, опалення, освітлення міських, сільських вулиць та автодоріг тощо. В Україні дана галузь економіки є найстаршою. Відмінним є також те, що вона є також і прогресивною. Вітчизняна об'єднана енергетична система становить сукупність електростанцій, електро- та тепломереж, що функціонують в режимах генерації, передачі та розподілу теплової та електричної енергії.

На сьогодні виробництво електроенергії в Україні здійснюється на атомних, теплових, гідроелектростанціях. Також генерація електричної енергії відбувається на станціях, що працюють на альтернативних джерелах енергії (СЕС, ВЕС тощо). На сьогодні в об'єднаній енергосистемі України функціонують:

- 4 атомні електростанції;
- 15 ТЕС та 43 ТЕЦ;
- 8 великих гідроелектростанцій та 3 ГАЕС [2].

Характерною ознакою є зростання кількості промислових сонячних та вітрових електростанцій. Більша їх частина зосереджена саме у південних областях України.

Як бачимо, на даному ринку помітним є те, що на ньому практично немає реальної конкуренції, здатної стимулювати скорочення витрат на виробництво електроенергії, максимізуючи добробут суспільства. Загальна структура генерації електричної енергії представлена на рис. 1.

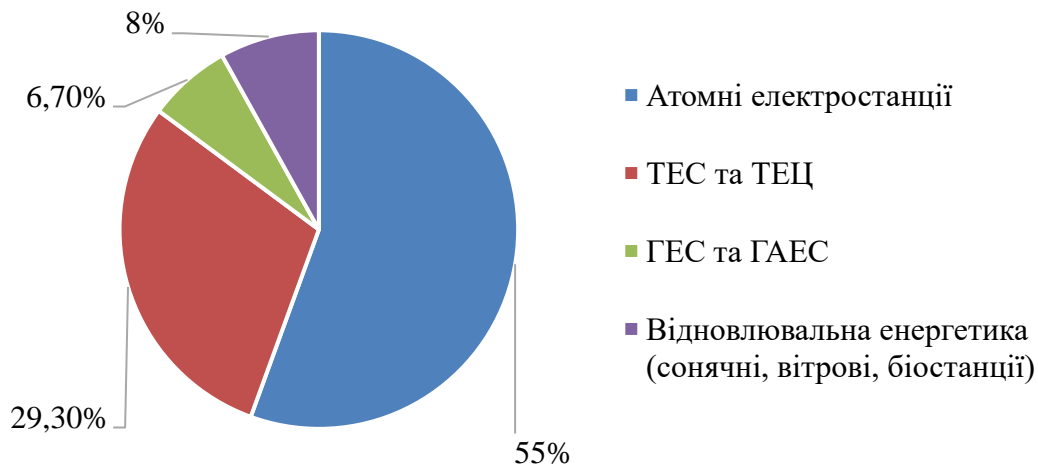

Рис. 1. Структура генеруючих суб'єктів господарювання на ринку електричної енергії в Україні

За даними Міністерства енергетики, за підсумками 2021 року в об'єднаній енергетичній системі України було вироблено 156,5 млрд кВт-год електроенергії, що на 5,2% більше, ніж за 2020 рік [2].

Якщо розглядати ринок в плані вартості виробленої енергії, то наразі атомні та електростанції генерують найдешевшу електроенергію, а альтернативна є найдорожчою. Це пов'язано з тим що відновлювальна енергетика почала розвиватись в Україні відносно недавно, а саме після ухвалення у 2008 році “зеленого тарифу”, згідно з яким електроенергія, що генерується з енергії сонця, вітру тощо, купується в системі за ціною, що є значно вищою за ринкову. Але в майбутньому слід чекати іншої тенденції, адже передбачено поступове зниження вартості “зеленої” електричної енергії.

За чинною програма стимулювання розвитку ВДЕ очікується, що виробництво електроенергії з альтернативних джерел до 2030 року, а саме її частка в загальній структурі генерації електроенергії має зрости до 25–30%. Співвідношення джерел генерації та збалансованість енергосистеми надзвичайно важливі для енергетичної безпеки держави й мають гарантувати стабільне електропостачання країни за різних природних, техногенних, управлінських, соціально-економічних умов та зовнішньополітичних факторів [3].

Реформи у секторі енергетики, які сьогодні здійснює Україна, мають на меті дати енергетичному комплексу поштовх до розвитку та інтеграції з європейськими комплексами, привести його у відповідність до норм та стандартів ЄС, сформувати повноцінно функціонуючі конкурентні ринки

природного газу й електроенергії з прозорим ціноутворенням та належним захистом споживачів [4].

Саме такі дії будуть сприяти зміцненню енергетичної незалежності України, її позитивним перетворенням, трансформаціям та підвищенню якості надання послуг для населення країни.

Однак працювати над даним ринком слід з досить великими зусиллями, адже існує багато проблем. Серед них:

- висока частка зношеного обладнання, зниження ефективності електро- і теплогенеруючих потужностей і надійності забезпечення електростанцій паливом;
- низька інвестиційна привабливість та неефективність використання інвестиційних ресурсів;
- неплатежі та брак оборотних коштів
- зниження фінансової стійкості більшості компаній.

В той же час, українська енергетика зіткнулася з переліком нових, ще більших проблем з початком повномасштабного вторгнення Росії.

Найбільший вплив на даний ринок спричинений падінням споживання електроенергії.

Порівняно з тим самим періодом 2021 р., російська агресія спричинила падіння споживання електроенергії з початку квітні 2022 р. на 31%.

Це спричинено через те, що близько 3,5 млн. громадян виїхали закордон, а ще до 7 млн. осіб стали вимушеними внутрішніми переселенцями і значна частина з них втратили свою платоспроможність. Громадяни, які ж залишилися на своїх місцях проживання мають складнощі з оплатою через втрату своїх доходів, через те, що багато підприємство закрилося або тимчасово не працюють. Ці фактори дуже ускладнюють підготовку до опалювального сезону, так як у генеруючих компаній значний дефіцит коштів. Також значної шкоди українській енергетичній системі нанесена російськими окупантами, які шляхом ракетних та гарматних обстрілів завдають удари по енергетичним об'єктам.

Підчас війни українська енергетика втратила контроль над найбільшою у Європі атомною електростанцією, що налічує 6 ядерних блоків – ЗАЕС та понад 35% усіх потужностей ВДЕ [5].

Це значно ускладнює перспективи енергозабезпечення економіки України. Для відновлення економіки держави необхідно запобігання новим руйнуванням промислових об'єктів.

Отже, ринок електричної енергії надзвичайно значущий для України. Він задовольняє потреби в електроенергії значну масу споживачів – від

великих підприємств до малих домогосподарств. Значну частину цього попиту покривають атомні електростанції та теплоелектростанції. За прогнозами, важливу роль стане відігравати альтернативна енергія, хоч наразі її частка в структурі генерації електроенергії незначна. Україна намагається якнайбільше сприяти розвитку даного ринку шляхом його реформування та внесенням відповідних змін, взявши вектор розвитку ЄС. Однак через війну цей процес уповільнився, а в деяких випадках став неможливим.

Негативні тенденції несе зниження попиту та низька купівельна спроможність громадян. Також велика кількість виробників електричної енергії знаходяться в зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, що обмежує їх можливості у веденні своєї господарської діяльності. Тому, зважаючи на дану ситуацію, ринок електричної енергії перебуває у значному дисбалансі і очікується про подальше покращення після закінчення воєнних дій.

Література:

1. Про ринок електричної енергії: Закон України № 2019-VIII від 13.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>.
2. Особливості вітчизняного виробництва електроенергії. *Українська енергетична біржа: інформаційний портал*. URL: <https://www.ueex.com.ua/presscenter/news/osoblivosti-vitchiznyanogo-virobnitstva-elektroenergi>.
3. Структура електрогенерації в Україні та її зв'язок із тарифами на електроенергію. *Торгова електрична кампанія: сайт*. URL: <https://tek.energy/news/struktura-elektrogeneratsii-v-ukraini-ta-ii-zvyazok-iz-tarifami-na-elektroenergiyu>.
4. Що таке енергетична безпека і чому це надважливо для України. *Сайт ГО «Хмарочос»*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/partner/energobezpeka>.
5. Стан ринків електричної енергії та газу України в умовах російської агресії (на 14 квітня 2022р.). *Разумков Центр: інформаційний портал*. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/stan-rynkiv-elektrychnoi-energii-ta-gazu-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-na-14-kvitnia-2022r>.

Piasetska-Ustych Svitlana
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Economic Theory Department,
State University «Uzhhorod National University»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-15>

CORRUPTION: IMPACT ON SOCIETY AND THE ECONOMY

The problems of corruption interaction in Ukrainian society today have reached the level of a global phenomenon, when corruption in the country forms a certain system of socio-economic relations, closely intertwined.

Corruption increases when there is a desire to obtain economic rent through the political process, that is the state regulation of various spheres of economic life. Taking this principle as a basis, representatives of bureaucracy, politics, business and all interested groups try to subordinate state authority to private interests, which leads to "privatization of the state". This turns corruption into a systemic factor that affects all spheres of society.

That is why it is necessary to develop and implement effective socio-economic strategies to combat corruption at all levels of socio-economic organization.

Corruption and the shadow economy accompany the development of any state, regardless of its socio-economic, political, social structure. For example, the first mention of the struggle against corruption dates back to the second half of the 24th century B.C. (Sumerian city-state Lagash).

Corruption came with the emergence of the state. Bribery as a crime involving severe punishment is mentioned in the Code of Hammurabi (2200 BC). Despite the fact that in the early stages of its development, human society considered corruption a social evil, in some countries the attitude to it was relatively loyal, and in some countries corruption was even legalized.

In the modern economic literature, the most common approaches are those in which corruption is seen as:

- a form of economic behaviour chosen from an existing (available) set of alternatives;
- any actions of an individual, government agency, private company that violate the law or undermine trust in it for profit or other gain;
- use of official position and public funds to improve the personal well-being and well-being of the family and close relatives.

A significant amount of economic research on the phenomenon of corruption emphasizes the existence of close relationship between high levels of corruption in society and disproportionately high incomes of a small group of people and growing poverty of the majority of population [8].

We share the view of R. Klitgaard, who for decades studied the phenomenon of corruption [6, 7] and describes the propensity to corruption as a formula that includes low risk, moderate punishment and high profits:

Corruption = Monopoly + Freedom of action – Accountability.

From a functional point of view, corruption can be described as:

- 1) the use of state power in personal interests;
- 2) general concept that reflects a significant number of different types of behaviour, including outright theft (when public funds or public property are used by officials for their enrichment) and personal interest (when a corrupt official receives personal financial gain as a result of the decisions he makes, within the performance of official duties).

Researchers determine that today corruption exists in various sectors of the economy of many countries and is one of the main factors hindering their development [5]. Thus, the corruption component of economic activity is a dangerous problem and requires a detailed assessment of a number of interactions (especially in the public sector) from the standpoint of the existing corruption component.

The following main signs of corruption can be identified:

- mutual agreement of the participants in the action;
- existence of mutual obligations;
- obtaining certain benefits for both parties;
- making a decision that violates the law or contradicts moral standards;
- conscious subordination of public interests to personal gain;
- both sides try to hide their actions.

Analysing the negative impact of corruption on economic growth, it should first be noted that this applies to medium and large businesses, as well as public investment, when there is a serious excess of project value due to the fact that participants in corrupt relations receive as income a portion of budget funds. This is a negative factor even when the program is successfully implemented, because in this case the income of corrupt officials is provided by honest taxpayers, which is the main and dangerous side effect of corruption [1; 3].

A number of experts note the following negative consequences of corruption:

- weakening the role of the law;
- reducing the confidence of economic agents in the state;

- slowdown in economic growth;
- increasing social inequality;
- decrease in business activity;
- deterioration of the investment climate [2; 6; 8].

Thus, it can be argued that the consequence of corruption is formation of unproductive patterns of behaviour of both public sector and business structures, as corruption causes restrictions on competition, slowing down the pace and quality of economic growth.

At the same time, there is an increase in demand for corrupt services, which indicates that such patterns of behaviour are becoming more common among economic agents, especially in countries with undeveloped markets. The main reason is that corruption allows for higher incomes compared to legal forms of doing business. All this weakens the incentives to invest in the real sector of the economy. This is extremely important for the Ukrainian economy in terms of unstable macroeconomic forecast, when the number of budget problems is steadily growing.

According to the IMF, the annual amount of bribes in the world is 2 trillion US dollars. In 2013, the European Commission estimated the annual losses of the economy from corruption in EU member states at about 120 billion euros [9].

The phenomenon of corruption in Ukraine reflects the internal contradictions of the socio-economic system of the country. Moreover, it should be noted that corruption in Ukraine arises and reproduces in specific conditions. At the same time, the close link between corruption and the shadow economy is quite obvious: without illegal transactions and tax evasion, a large part of the business (especially small ones) would not be able to pay bribes and "rewards".

According to many scholars, corruption was the cause and consequence of the functioning of the shadow economy, which led to significant property differentiation of society, declining morality and degradation of socio-political life [1; 4].

The corruption component is present today in both the corporate and private sectors of the economy. Corruptors do not obey the regulatory rules that are set for market participants (or successfully manipulate them). They take certain risks, abusing their position, knowing that the negative consequences of their decisions will be paid for by taxpayers. The status granted to a corrupt official provides him with economic immunity in society.

Significant growth in the shadow economy began in 2013, with a further increase in the shadow sector due to price and devaluation shocks, escalation of the military conflict and COVID-19.

Currently, Ukraine's Corruption Perceptions Index (CPI) has deteriorated and is 32 points out of 100, which is 1 points less than last year. According to Transparency International, in The Global Corruption Barometer 2021, Ukraine ranks 122th out of 180 positions. Last year, the country was ranked 117th out of 180 [9].

Procrastination with the real punishment of bribe-takers, as well as the increase in corruption component in relations between business and government do not allow Ukraine to take a decisive step forward in terms of CPI. And nine years after the Revolution of Dignity, Ukraine remains the most corrupt country in Europe. The conditions for long-term business are difficult. The main reasons are corrupt protectionism and merging of political and business interests.

Ukraine has not overcome the limit of "corruption shame", remaining in the club of totally corrupt states.

References:

1. Echemakov S. M. (2004) Tenevaya ekonomika: analiz i modelirovanie [Shadow Economy: Analysis and Modeling]. M., Finance and statistics, 408. (in Russian)
2. Polterovich V. M. (1999) Institucionalnye lovushky s ekonomicheskimi reformami [Institutional traps and economic reforms]. M. (in Russian)
3. Rose-Ackerman S. (2003) Korruptsiya i gosudarstvo: Prichiny, sledstviya, reformy [Corruption and State: Causes, Effects, Reforms]. Logos, 356. (in Russian)
4. Tyshchuk T. A., Kharazishvili Yu. M., Ivanov O. V. et al. (Auths.) Zhalila Ya. M. (Ed) (2011) Tinova ekonomika v Ukraini: masshtaby ta napriamy podolannia: analitychna dopovid [Shadow economy in Ukraine: scales and ways of overcoming: analytical report]. K.: NISD, 96. (in Ukrainian)
5. Feige E. L. (1997) Undeground Activity and Institutional Change: Productive, Protective, and Predatory Behavior in Transition Economies. In Nelson, Tilley, Walker (eds) Transforming Post-Communist Political Economies. National Academe Press, Washington D.C., pp. 19–34.
6. Klitgaard R. (1998) Controlling Corruption: a study of corruption and how to reduce it in developing countries. University of California Press.
7. Klitgaard R., Maclean-Abaroa R., Lindsey Parris H. (2000) Corrupt Cities: A Practical Guide to Cure and Prevention. ICS Press and World Bank Institute.
8. Sanjeev C., Davoodi H., Alonso-Terme R. (1998) Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty? IMF Working Paper, 76.
9. Transparency International 2021: Report. Corruption Perceptions Index 2021. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/> (date of review: 19.10.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-16>

ФОРМАТО-ЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ДАНИХ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРИБУТТЯ

Державна митна служба України здійснюється поступове запровадження формато-логічного контролю (автоматизованої перевірки) правильності заповнення даних загальної декларації прибуття (далі – ЗДП), як це передбачено ст. 337 МКУ [1]. Зважаючи на те, що ЗДП створена для аналізу нефіскальних ризиків, нині до неї використовується досить спрощений формато-логічний контроль (достатньо поставити в графі «Х» ЗДП може бути пропущена митним органом). Єдина причина виписки картки відмови пропуску транспортного засобу через митний кордон – це відсутність ЗДП.

З огляду на це пропонуємо ряд рекомендацій щодо здійснення формато-логічного контролю ЗДП. Метою вказаних пропозицій є необхідність забезпечення митних органів інформацією відповідної якості для здійснення аналізу та управління ризиками. Якість інформації визначається такими її характеристиками як своєчасність, актуальність, достовірність, повнота, релевантність, змістовність тощо.

Своєчасність передбачає надання декларантом митним органам ЗДП або документів, що її замінюють у встановлені строки та із дотриманням встановленого порядку.

Завдання митних органів для забезпечення своєчасності інформації, що подається у ЗДП наступні:

1. Посилення контролю за вчасністю подання ЗДП.
2. Запровадження санкцій за несвоєчасне подання ЗДП.
3. Можливість здійснення автоматичного контролю за датою подання ЗДП.

Повнота даних передбачає наявність у ЗДП усієї необхідної інформації для оцінки та аналізу, управління ризиками. Варіанти забезпечення повноти інформації, що подається у ЗДП зі сторони митних органів:

1. Розширення переліку інформації обов'язкової для заповнення в ЗДП.
2. Додавання полів для деталізації інформації, що подається у ЗДП.

3. Збільшення полів ЗДП, які можуть бути перевірені автоматично.

У свою чергу достовірність інформації означає, що усі дані у ЗДП відповідають дійсності, не містять помилок та свідомого приховування інформації.

Завдання митних органів для забезпечення достовірності інформації, що подається у ЗДП полягають у:

1. Розширенні переліку вітчизняних та міжнародних інституцій, з якими здійснюється обмін даними.

2. Деталізації даних для можливості їх автоматичного співставлення.

Репрезентативність – це наявність у декларанта/ перевізника усієї необхідної інформації для заповнення ЗДП. Варіантами забезпечення репрезентативності інформації, що подається у ЗДП є:

1. Встановлення адміністративної відповідальності за неподання, несвоєчасне подання або подання неповних чи недостовірних даних.

2. Запровадження обов'язковості відображення у ЗДП або в документах, що її заміняють даних про усіх суб'єктів ланцюга постачання товарів.

3. Врахування в історії підприємства позитивних чи негативних випадків недотримання законодавства щодо строків та порядку подання ЗДП.

Контроль своєчасності передбачає зіставлення дати подання та дати прибуття товару у першу митницю. ЗДП не приймається, якщо (рис. 1):

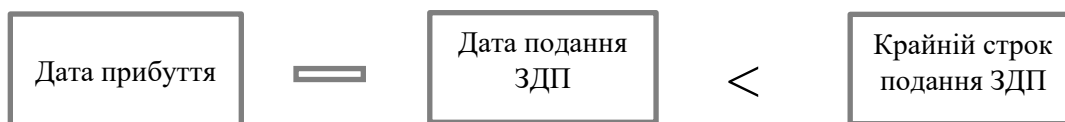

Рис. 1. Зіставлення дати подання та дати прибуття товару у першу митницю

Контроль повноти передбачає перевірку наявності заповнення обов'язкових полів. ЗДП не приймається, якщо [2]:

– не заповнені поля 1/6, 1/7, 2/3, 3/3, 3/31, 5/1, 5/19, 5/24, 6/4, 6/7, 7/4, 7/14, 7/15;

– не заповнені поля 3/3, 3/11, крім МЕВ.

Однак, на нашу думку, доцільно доповнити перелік полів, які мають бути заповнені обов'язково і контролюватися автоматично. Так, максимальною та точною повинна бути інформація про учасників ланцюга постачання. Адже, саме на виявлення ризику у всьому ланцюзі постачання і спрямоване застосування ЗДП. Тому важливо закріпити обов'язок зазначення не лише перевізника, а й інших суб'єктів:

покупця, продавця, вантажовідправника, вантажотримувача. З метою застосування формато-логічного контролю до цих блоків даних потрібно використовувати сукупність полів, що дозволяють максимально уніфікувати та деталізувати інформацію про суб'єкти.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 13.08.2020 № 502 «Про затвердження Переліку відомостей, що вносяться до загальної декларації прибуття» [3] перелік даних про кожного із суб'єктів повинен охоплювати:

- найменування юридичної особи або власне ім'я, прізвище фізичної особи / фізичної особи-підприємця;
- місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи / фізичної особи-підприємця; (країна, поштовий індекс, адреса);
- контактний телефон (за наявності).

Таким чином, вважаємо за доцільне врахувати необхідність внесення інформації про усіх учасників у ЗДП та необхідність перевірки такої інформації за допомогою формато-логічного контролю.

Найменування суб'єктів, що зареєстровані в Україні може передбачати автоматичну перевірку даних із наявних загальних реєстрів (наприклад ЄДРПОУ) або ж спеціальних (для осіб, що мають право здійснювати/займатися окремими видами господарської діяльності).

Найменування суб'єкта	<ul style="list-style-type: none">• відповідність даним загальних реєстрів, наприклад ЄДРПОУ;• відповідність даним спеціальних реєстрів;
Адреса	<ul style="list-style-type: none">• відповідність адреси проживання/реєстрації;• суб'єкти господарювання та особи, пов'язані із вказаною адресою;
Контактні дані суб'єкта/декларанта	<ul style="list-style-type: none">• відповідність інформації із доступних реєстрів;• наявність додаткової інформації щодо пов'язаних осіб, історії підприємства.

Рис. 2. Основні аспекти формато-логічного контролю полів щодо учасників ланцюга постачання

Джерело: розроблено автором

Обов'язкові дані про адресу проживання та реєстрації дозволяють виявити, наприклад пов'язаних осіб або ж виявити недостовірності чи

неточності в інформації, а також наявність правопорушень у суб'єктів, що зареєстровані за тією ж адресою та можуть бути підставними фірмами, або пов'язаними особами.

Наявність контактних даних декларанта повинна бути обов'язковою. Якщо мова йде про осіб, які зареєстровані в окремих реєстрах митних органів, то повинен вказуватися номер, який відображається у реєстрі. У випадку відсутності суб'єкта у відповідних реєстрах, номер потрібен для забезпечення митних органів необхідною додатковою інформацією. Крім того, номер може слугувати у якості ключа для обробки додаткових масивів інформації щодо зовнішньоекономічних операцій.

Також потребує доопрацювання контроль заповнення декларантом інформації про відходи, адже наявність відходів, що можуть становити загрозу інтересам особи та суспільства, а отже, безпосередньо належать до безпекових ризиків, мінімізація яких є метою застосування ЗДП. Водночас переважне нехтування суб'єктами заповнення відповідних полів мінімізує можливості митних органів та збільшує ризики ввезення на територію України небезпечних товарів.

Література:

1. Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

2. До уваги учасників зовнішньоекономічної діяльності. Держмитслужбою запроваджується формат-логічний контроль правильності заповнення даних ЗДП. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/do-uvagi-uchasnikiv-zovnishnoekonomichnoyi-diialnosti-760>.

3. Про затвердження Переліку відомостей, що вносяться до загальної декларації прибуття: наказ Міністерства фінансів України від 13.08.2020 № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1019-20#Text>.

СЕКЦІЯ 3. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Герасимова О. Л.

*доцент кафедри фінансів, економіки та підприємництва
Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури*

Данов М. С.

*студент
Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-17>

РИЗИКИ ПОГЛИБЛЕННЯ НЕРІВНОСТІ В ОПЛАТІ ПРАЦІ ПРИ ЗМЕНШЕННІ РОЛІ ПРОФСПЛОК ПРАЦІВНИКІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Останні десятиріччя показали, що громадські об'єднання, які створювалися для захисту професійних інтересів працівників, втратили реальні важелі впливу на механізми дотримання роботодавцями діючого трудового законодавства [1]. Міжнародна організація праці (МОП) є єдиною установою Організації об'єднаних націй (ООН), яка об'єднує права трьох представників: по-перше, урядів країн-учасників; по-друге, роботодавців; втретє, об'єднань працівників з 187 держав-членів.

В 2019 році Генеральний директор МОП Гай Райдер сприяв створенню Глобальної комісії по майбутньому сфери праці, в рамках ініціативи ООН по святкуванню сторіччя МОП. Комісія направила свою діяльність на вирішення проблем соціальної несправедливості та систематичного покращення умов праці. Нездатність певних націй впровадити гуманну систему оплати праці зменшує зусилля інших націй щодо поліпшення положення робочих у своїх країнах.

Серед робіт, які торкаються проблем підвищення ролі профспілок у захисті прав працівників, зменшення нерівності та шляхів поліпшення рівня життя, треба відмітити дослідження лауреата Нобелівської премії Дж. Стіглі. Звернувши увагу на взаємозв'язок між нерівністю, економічним зростанням та роллю профспілок в деяких країнах,

Дж. Стінглі відмітив: «у більшості промислово розвинутих країн спостерігалося зниження членства в профспілках та їх впливу; цей занепад був особливо сильним в англосаксонському світі. Це створило дисбаланс економічних сил і політичний вакуум» [2, с. 144].

МОП має право встановлювати міжнародні стандарти та розробляти програми для забезпечення гідної оплати праці. Основними завданнями МОП є просування прав захисту робітників у сфері праці, заохочення створення робочих місць з гідною оплатою праці, сприяння розвитку соціального захисту та посилення діалогу у сфері праці. На даний час МОП має три органи, які компетентні розглядати скарги на порушення прав профспілок:

- Комітет зі свободи асоціації;
- Адміністративна рада;
- Комісія зі встановлення фактів та примирення щодо свободи асоціації (рис. 1).

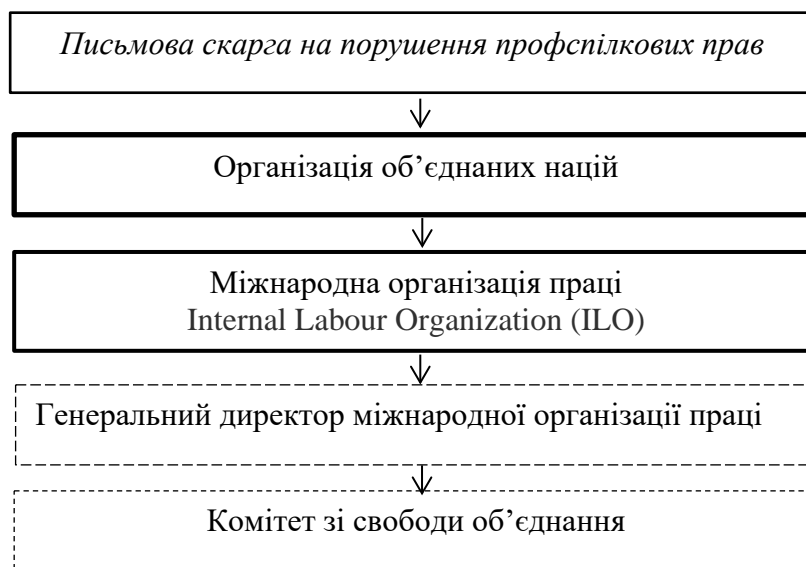

Рис. 1. Алгоритм розгляду питань порушення профспілкових прав

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Нестача робочої сили в багатьох країнах примушує девелоперів шукати шляхи оптимізації та інтенсифікації будівельних процесів. Забудовники й інвестори намагаються вирішити проблеми дефіциту робочої сили за рахунок легального й нелегального притоку мігрантів, що дозволяє будівельним компаніям нехтувати нормами законодавства про працю, не оформлювати трудові відносини з робочими-будівельниками, не звертати увагу на проблеми соціального захисту.

Дефіцит працівників в розвинутих країнах також викликає низку проблем, пов'язаних з дискримінацією мігрантів, які шукають високооплачувану роботу в багатих країнах світу.

Українські будівельники мають профспілку працівників будівництва і промисловості будівельних матеріалів, яка покликана займатися захистом соціально-економічних прав працюючих та відстоюванням прав трудящих на гідну оплату праці шляхом підписання Галузевої Угоди та колективних договорів. Законодавство України передбачає сурову, кримінальну відповідальність за умисне перешкоджання законній діяльності професійних спілок або їх органів, шляхом покарання виправними роботами строком до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади, чи займатися певною діяльністю строком до трьох років.

Добитися покращення достойної оплати праці можливо, але при цьому треба об'єднати зусилля громадянського суспільства багатьох країн. Особливу роль слід приділити вимогам тристоронньої організації МОП при ООН.

Література:

1. Подолання незадекларованої праці – Державна служба України з питань праці. *Державна служба України з питань праці – Державна служба України з питань праці*. URL: <https://dsp.gov.ua/podolannia-nelehalnoi-zainiatosti/> (дата звернення: 05.11.2022).
2. Stiglitz Joseph E. "Inequality and Economic Growth". *Rethinking Capitalism*. Wiley-Blackwell. 2016. С. 134–155.
3. Special procedures for the examination in the International Labour Organization of complaints alleging violations of freedom of association. *International Labour Organization*. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO::P62_LIST_ENTRIE_ID,P62_LANG_CODE:4046805,en:NO (дата звернення: 06.10.2022).

Путицький А. І.
*аспірант кафедри фінансових технологій і підприємництва
Навчально-наукового інституту бізнесу,
економіки та менеджменту
Сумського державного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-18>

ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ: ЇХ ВИДИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Аналіз теоретичних підходів до виокремлення окремих видів економічної нерівності дозволяє сформулювати загальний висновок, що науковці розрізняють нерівність: 1) доходів; 2) багатства (нерівність, що враховує не тільки поточні доходи, але і відображає різницю у вже накопичених статках); 3) споживання (видатків). Класифікацію підходів до видів економічної нерівності можна представити у вигляді табл. 1.

Досить часто в деяких джерелах використовують аналогічні терміни:

- «диференціація за доходами» (від лат. *differentia* – різниця) – різниця в рівні грошових доходів різних верств і груп населення [1; 2];
- «майнова нерівність» – нерівномірний розподіл обмежених ресурсів (грошей, майна) [3; 4] тощо.

Деколи як синонім економічної нерівності використовують споріднений термін «соціально-економічна нерівність», тобто «... відмінності між людьми і між соціальними групами в забезпеченості матеріальними благами і можливості задоволення своїх потреб, в основі чого лежить диференціація доходів населення» [5]. Такий підхід є хибним, оскільки економічна нерівність, за П. Сорокіним [6], є однією зі складових нерівності соціальної.

В багатьох дослідженнях «стратифікація», «нерівність», «розшарування», «диференціація» вживаються у поєднанні з прикметниками «економічна», «соціально-економічна» тоді, коли необхідно підкреслити економічний характер цього явища. Отже, терміни «економічна нерівність», «соціально-економічна диференціація» тощо дослідники використовують при дослідженні поділу населення на групи (страти) за їх економічними можливостями.

У цьому контексті варто зосередити увагу на розумінні поняття стратифікація (англ. *stratification*), що означає розміщення чого-небудь

шарами, розшарування чогось залежно від неоднаковості якісних та кількісних ознак.

Таблиця 1

Класифікація підходів до видів економічної нерівності

№	Класифікаційна ознака	Внутрішні класифікаційні підознаки
1.	За можливістю доступу до суспільних благ і матеріальних цінностей (ресурсів)	<p>За доступом до певного переліку соціальних благ і послуг, який є актуальним для умов даної країни:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за доступом до освіти; - за доступом до медичної допомоги; - за доступом до якісного житла; - за доступом до якісного харчування. <p>За доступом до місцево локалізованих соціальних благ у розрізі типу поселень (місто–село), регіонів або країн:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за типом місцевості проживання; - за регіонами, країнами. <p>За доступом до матеріальних цінностей (ресурсів), таких як грошові ресурси (більш високий рівень заробітних плат за певним переліком професій і кваліфікаційних рівнів, до кредитних ресурсів, певних видів природних ресурсів, питної води, продовольства тощо):</p> <ul style="list-style-type: none"> - за доступом до робочих місць певних категорій; - за доступом до кредитних ресурсів та інших фінансових інструментів; - за доступом до природних ресурсів, питної води.
2.	За рівнем споживання суспільних благ і матеріальних цінностей	<p>За рівнем споживання суспільних благ і матеріальних цінностей (ресурсів):</p> <ul style="list-style-type: none"> - нерівність у рівні освіти; - нерівність за станом здоров'я; - нерівність за якістю житла; - нерівність у якості харчування. <p>За майновою нерівністю:</p> <ul style="list-style-type: none"> - нерівність за доходами; - нерівність за багатством; - нерівність за споживанням.
3.	За дихотомією «об'єктивність» – «суб'єктивність»	<p>Нерівність за об'єктивними критеріями</p> <p>Нерівність за самооцінкою</p>

Джерело: сформовано автором на основі опрацювання [1; 3; 10]

Термін «економічна стратифікація» в чинному вітчизняному законодавстві відсутній так само як і поняття майнове розшарування, майнова нерівність, розшарування за доходами, диференціація за доходами, ранжування за доходами. Найчастіше дослідники наповнюють їх одним і тим самим змістом.

Найбільш простим визначенням економічної стратифікації є таке: «економічна стратифікація – виокремлення соціальних верств суспільства за економічним критерієм, насамперед доходом» [7].

Дещо більш розгорнутим є таке визначення: «стратифікація економічна – англ. *stratification, economic*; нім. *Stratifikation, ekonomische* – поділ суспільства або спільності на страти на підставі такої ознаки, як дохід, який визначає відмінності в розподілі «життєвих можливостей» і «економічних переваг» [8].

Майже аналогічним є визначення «стратифікація економічна – поділ суспільства або спільності на підставі такої ознаки, яка визначає різницю в розподілі «життєвих можливостей» і «економічних переваг» [9]. Ці визначення дають більш розгорнуте уявлення про економічну стратифікацію, оскільки використовують ширші характеристики – життєві можливості та економічні переваги.

Економічна стратифікація є динамічним процесом перерозподілу суспільства, завдяки якому відбувається постійна міграція громадян між стратами. Іншою якістю економічної стратифікації є двобічність. Тобто вищевказана міграція між стратами відбувається в обох напрямках, хоча, як правило, знову ж таки з різною інтенсивністю.

Особливістю стратифікації є її вертикальний характер. Будь-який поділ суспільства на страти може бути ранжований не тільки вертикально, а й горизонтально. В економічному контексті представники горизонтальних страт можуть об'єднуватися за джерелами доходів, входячи при цьому до однієї вертикальної страти [10].

Отже, під економічною стратифікацією будемо розуміти процес вертикального перерозподілу суспільства за економічними критеріями (умовно кажучи, з «багатшої» страти до «біднішої» та навпаки).

Такими економічними критеріями можуть бути: дохід, життєві можливості, економічні переваги, матеріальне становище, доступ до економічних ресурсів, багатство, відношення до власності (засоби виробництва), місце в організації праці.

Проте вищезгадані критерії не є всебічними та узагальненими і пов'язані або з матеріальним еквівалентом (дохід, матеріальне становище, багатство), або з певними можливостями (життєві

можливості, відношення до засобів виробництва, місце в організації праці).

Водночас, кожна людина має потребу у споживанні матеріальних чи нематеріальних життєвих благ. Реальне споживання людини визначається доходом, обмежене фізіологічними, моральними та суспільними рамками, і є суттєво меншим від потенційного. Проте власність не завжди дає можливість для споживання. Але при цьому саме реальний дохід забезпечує споживання.

Таким чином, визначення економічної стратифікації слід формулювати у вузькому та широкому сенсах [11]. Економічна стратифікація у вузькому сенсі – це процес ранжування суспільства за доходами. В широкому сенсі – це процес ранжування суспільства за обсягами потенційного споживання.

Розуміння сутності стратифікації дозволяє виокремити глобальні, національні та локальні чинники, які впливають на зміну нерівності в доходах населення.

Глобальними чинниками зміни розподілу доходів є: технологічна еволюція, глобалізація торгівлі, фінансова глобалізація, індустріалізація та урбанізація [12, с. 15–18].

Чинниками розширення та звуження розриву в доходах населення всередині країни, що забезпечуються, як за рахунок політики держави так і через розвиток приватного підприємництва, є: фінансове поглиблення, інститути ринку праці, перерозподільча політика уряду [13, с. 43–44].

Причинами нерівності доходів населення за внутрішніми характеристиками домогосподарств є: людський капітал, статусні відмінності, зайнятість в різних галузях економіки, різниця в початкових активах громадян, схильність до заощадження [14, с. 114–116].

Література:

1. Электронный словарь бизнеса. URL: <http://www.vedomosti.ru/glossary/Dyfferentsyatsiya%20dokhodov>.

2. Словопедія. URL: <http://slovopectia.org.ua/38/53396/378921.html>.

3. Лібанова Е. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості. URL: <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt>.

4. Лібанова Е. М. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу. Київ. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2012.

5. Vasilenko V. N. Arkhytektura rehyonal'noho ekonomycheskoho prostranstva: [Architecture of the Regional Economic Space] Monograph / NAS of Ukraine. Institute of Economic and Legal Studies. Donetsk: OOO South-East, LTD., 2006. 311 p.

6. Sorokin P. A. Chelovek. Civilizaciya. Obshestvo / Obsh. red., sost. i predisl. A. Yu. Sogomonov; Per. s angl. M.: Politizdat, 2016. 543 p.

7. Англо-російський словник по соціології. URL: http://sociology_en_ru.academic.ru/4487/economic_stratification.
8. Енциклопедія соціології. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/socio/4018/STRATYFYKATsYa>.
9. Соціологія: енциклопедія. URL: http://sociology_encyclopedia.academic.ru/1083/STRATYFYKATsYa_ЭКОНОМУЧESKAIA.
10. Богомолова Т. Ю., Топилина В. С. Экономическая стратификация: объективное и субъективное изменения. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/663/883/1216/003.BOGOMOLOVA.pdf>.
11. Шаповал Я. К. Сутність та особливості процесів економічної стратифікації на сучасному етапі розвитку України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 4 (69). С. 111–118.
12. Causes and Consequences of Income Inequality; A Global Perspective / [E Dabla-Norris, K. Kochhar, N. Suphaphiphat та in.]. Washington, DC: International Monetary Fund, 2015. 39 p. (IMF Staff Discussion Notes 15/13).
13. Francisco H. G. A Review of the Evidence. *Global Poverty and Inequality*. Washington DC: Development Research Group, 2008. (World Bank). P. 42–49.
14. Малкіна М. Ю. Інституціональні основи нерівності доходів у сучасній економіці. *Журнал інституціональних досліджень*. 2016. № 1; т. 8. С. 110–116.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-19>

РЕГУЛЬОВАНІ ПРОФЕСІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР

Набуття Україною статусу держави-кандидата в члени ЄС поставило нові завдання перед державою. Наразі одним з важливих аспектів формування спільного європейського ринку вважаються вільний рух робочої сили, тобто мобільність фахівців усередині ЄС, та взаємне визнання професійних кваліфікацій, отриманих у державах-членах ЄС. Ці ж вимоги висуває і сучасний стрімкий розвиток глобалізованого ринку праці, транскордонна трудова міграція, а також вищі вимоги до професійних кваліфікацій та динамічність самих кваліфікацій [3].

Ця робота має на меті схарактеризувати підходи до взаємного визнання професійних кваліфікацій на європейському ринку праці. Особливий наголос у роботі зроблено на регульованих професіях, визнання кваліфікацій за якими здійснюються за специфічними умовами.

Насамперед слід зауважити, що в ЄС впроваджена доволі ліберальна політика, спрямована на взаємовизнання освітніх та професійних кваліфікацій, вільний рух робочої сили та підтримку роботодавців щодо найму потрібних їм працівників [1; 6].

Водночас різними нормативними актами ЄС встановлено наступне:

– у разі коли для здійснення якоїсь професійної діяльності в державі-члені ЄС вимагається наявність диплома про освіту, то застосовується процедура визнання диплома, отриманого в іншій державі-члені ЄС; для забезпечення зрозумілості та співставлення кваліфікацій було розроблено ЄРК – Європейську рамку кваліфікацій;

– якщо професію не врегульовано в країні заявника (тобто для заняття певною професією не потрібна спеціальна ліцензія або інший дозвіл держави), то держава-член ЄС, де особа бажає здійснювати свою професійну діяльність, повинна визнати наявну кваліфікацію, якщо кандидат отримав кваліфікацію в іншій країні та мав принаймні два роки професійного стажу у державі походження.

У 2005 р. було ухвалено Директиву Європейського парламенту і Ради 2005/36/ЄС про визнання професійних кваліфікацій (Directive

on the recognition of professional qualifications) [4]. Цей спеціальний нормативний документ ЄС стосовно кваліфікацій, з одного боку, кодифікував право ЄС з цього питання, а з іншого – усував прогалини у правовому регулюванні визнання кваліфікацій. Цей документ донині є чинним і формує основні параметри визнання професійних кваліфікацій. Тож розглянемо його зміст детальніше.

Директивою визначено, що спеціального унормування потребують так звані регульовані професії, тобто професійна діяльність або група професійних видів діяльності, доступ до яких, заняття якими або один зі способів заняття якими безпосередньо чи опосередковано регулюються законодавчими, нормативними чи адміністративними положеннями щодо володіння певною професійною кваліфікацією. При визначенні статусу такої професії йдеться насамперед про гарантування безпеки людей, уникнення шкоди тощо.

У Директиві подано перелік регульованих професій на загальноєвропейському рівні (це переважно медичні професії) та вміщено вимоги до держав-членів щодо визнання професійних кваліфікацій за різними типами професій.

Країни ЄС повинні надавати всю інформацію про визнання кваліфікацій для всіх регульованих професій через єдині контактні пункти. Створення мережі контактних пунктів з метою надання можливості професіоналам виконувати процедури та формальності, передбачені Директивою, в режимі онлайн через єдиний контактний пункт або компетентні органи, відповідальні за цю професію.

На додаток до цього перед віднесенням професії до регульованої необхідно пройти спеціальні процедури тестування, визначені спеціальною Директивою Європейського Парламенту та Ради від 28 червня 2018 р. (Directive on a proportionality test before adoption of new regulation of professions) [5].

При цьому держава-член ЄС, в якій надаються певні послуги, має право на регулювання професійних вимог виключно без дискримінації за ознакою громадянства, а також не має права встановлювати обмеження, що перешкоджають отриманню послуг громадянами інших держав-членів ЄС.

Нині всі регульовані професії в державах-членах ЄС внесено до загальноєвропейської бази даних: <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regprof> (внесення такої інформації покладено на відповідні національні урядові структури).

Отже, регульовані професії – це не лише визначення, дефініція спільного європейського законодавства, це комплекс правових відносин і адміністративних заходів, покликаних зменшити дефіцит робочої сили на національних ринках і гарантувати використання умінь, навичок та компетентностей фахівців з держав-членів ЄС.

З урахуванням норм Директив ЄС та поточної практики забезпечення прозорості інформації про кваліфікації долучення України до загальноєвропейського простору професійних кваліфікацій вимагає здійснення низки кроків.

По-перше, відповідальним урядовим органом має бути: (1) зібрана та акумульована в одному місці інформація про те, які професії (види занять) вимагають ліцензування, сертифікації або кваліфікаційних документів, та інформації про умови та процедури отримання таких дозволів на доступ до професії; (2) має бути впроваджений стандартизований опис кваліфікацій за регульованими професіями, зокрема англійською мовою та в термінах ЄС (база ESCO).

По-друге, має бути створений єдиний контактний пункт для надання зацікавленим особам інформації про визнання кваліфікацій для всіх регульованих професій та регуляторів, органів, які займаються тією чи тією регульованою професією.

По-третє, має відбуватися фіксація результатів присвоєння кваліфікацій за всіма регульованими професіями і внесення цієї інформації в доступну базу даних, як це робиться у різних країнах ЄС [2] (це може бути Реєстр кваліфікацій, який інтегруватиме інформацію, надану різними регуляторами).

По-четверте, мають бути виразно окреслені ролі держави, професійних/секторальних рад і саморегулювальних професійних асоціацій (нормативно визначене делегування повноважень) у питаннях присвоєння професійних кваліфікацій за регульованими професіями, оприлюднення інформації про них та здійснення визнання кваліфікацій, здобутих в інших країнах.

Наразі регульовані професії – це лише незначна частина професій, які наявні на ринку праці, відтак для більшості професій не потрібне визнання кваліфікацій, здобутих в інших країнах, через певного регулятора. Це можуть робити самі роботодавці. Водночас роботодавці можуть потребувати рекомендацій, як це робити, якими мають бути внутрішні процедури на підприємстві чи в організації.

Імплементация норм ЄС щодо визнання професійних кваліфікацій і регульованих професій потребує системних змін українського

законодавства, спрямованих на формування цілісного простору освітніх та професійних кваліфікацій. Наприклад, потрібна зміна політики в частині працевлаштування іноземців (для працевлаштування громадян з держав-членів ЄС). На часі й перегляд повноважень Державної служби України з питань праці (*Держпраці*), котра, зокрема, здійснює нагляд та контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення. Йдеться про обмеження функціонала цього органу центральної виконавчої влади в частині перевірки роботодавців щодо найму працівників, зокрема іноземців з ЄС, з певними кваліфікаціями.

Отже, загальноєвропейський ринок праці будується на взаємній довірі та взаємовизнанні професійних кваліфікацій, за винятком нечисленних регульованих професій (обмеження щодо вільного взаємовизнання професійних кваліфікацій встановлено Директивою ЄС 2005/36/ЄС). Україна має як здійснити комплексні заходи для забезпечення вільного руху робочої сили в межах ЄС, так і впровадити прозору систему визнання професійних кваліфікацій за регульованими професіями.

Література:

1. Семигіна Т. Європейська політика щодо визнання професійних кваліфікацій: уроки для України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2020. № 8. С. 5–14.
2. Семигіна Т. Міжнародний досвід ведення реєстрів кваліфікацій. *Інтернет-освіта-наука-2020 : Зб. праць XII Міжнар. наук.-практ. конф. (26–29 травня 2020 р.)*. Вінниця : ВНТУ, 2020. С. 161–163.
3. Семигіна Т., Баланюк Ю. Формування політики щодо професійних кваліфікацій у контексті глобальної освітньої та трудової мобільності. *Модернізація публічного управління в умовах глобальних змін світового простору*. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2021. С. 109–136.
4. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0036>.
5. Directive (EU) 2018/958 of the European Parliament and of the Council of 28 June 2018 on a proportionality test before adoption of new regulation of professions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32018L0958>.
6. Lipiec S. The Recognition of Professional Qualifications in the European Union. The Practice of Administration and European Courts – The Ski Instructor Example. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*. 2021. Vol. 25(2). P. 93–115.

Скиба О. О.
*доцент кафедри громадського здоров'я
та медико-біологічних основ фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-20>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

На сьогодні найгострішою демографічною проблемою в Україні залишається високий рівень смертності на фоні скорочення народжуваності, що призводить до зменшення чисельності населення, яке є для країни основою її економічного розвитку, виробником і споживачем товарів і послуг [1; 3]. Тобто, демографічна криза негативно впливає на людський капітал, можливості людського розвитку та соціально-економічну ситуацію країни в цілому [3].

За останні 30 років (1991–2021 рр.), Україна втратила понад 10 млн. свого населення [2]. За прогнозами Міжнародного валютного фонду (МВФ), зменшення чисельності населення нашої держави буде відбуватися й надалі, приблизно на 30% до 2050 року [8].

Основною причиною поглиблення депопуляції в Україні є зміни двох складових природного руху населення, таких як: підвищення загального коефіцієнта смертності та зниження рівня народжуваності [5; 6; 7]. Значно посилять негативний вплив на відтворення населення України міграційні процеси, спричинені повномасштабним вторгненням росії в Україну.

Коефіцієнт природного приросту (скорочення) населення у 2021 році становив -11,2‰, та був найвищим за останні 10 років (рис. 1).

Коефіцієнт природного приросту (скорочення) має географічні особливості, що проявляються найвищими значеннями в північних, північно-східних та східних областях України: Чернігівській (-13,8‰), Сумській (-12,2‰), Полтавській (-11,5‰), Запорізькій (-11,2‰), Дніпропетровській (-10,8‰), Харківській областях (-10,4‰).

Такий медико-географічний стан в цих регіонах простежується вже не перший рік і пов'язаний він, ймовірно з нестабільною економічною ситуацією, погіршенням екологічного стану навколишнього середовища

та високим рівнем загальної захворюваності населення, зокрема хронічної неінфекційної патології тощо.

Проте і регіонах центральної частини України (Кіровоградська та Черкаська області) були встановлені високі коефіцієнти природного скорочення їх населення (по -11,4 ‰ відповідно), що викликає суттєве занепокоєння.

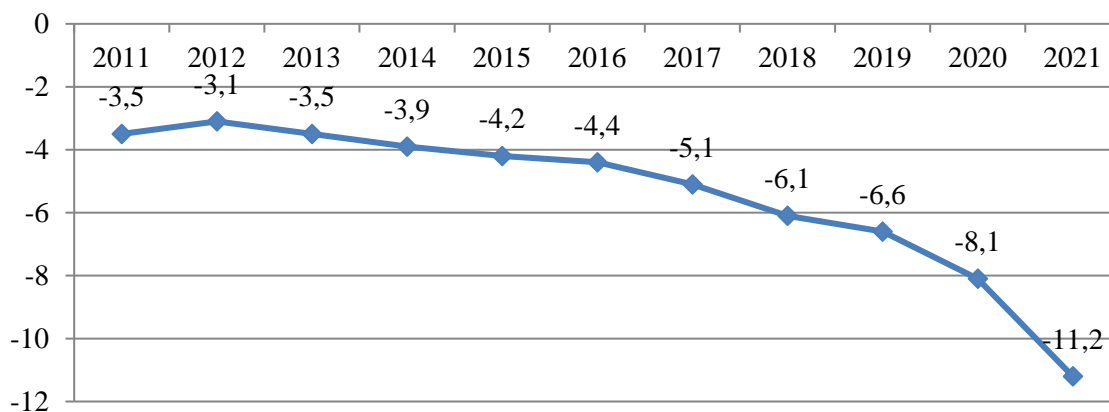

Рис. 1. Динаміка природного приросту (скорочення) населення України, (на 1 000 наявного населення)

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [2]

Про демографічне неблагополуччя свідчить кількість померлих жителів України (18,5 осіб на 1000 наявного населення), що у 2,5 рази перевищувала кількість живонароджених (7,3 осіб на 1000 наявного населення). Наслідки цих демографічних процесів для економіки є катастрофічними, що пов'язано саме із зменшенням працездатного населення.

Рівень смертності населення є одним з найважливіших демографічних показників громадського здоров'я, який характеризує стан здоров'я населення з точки зору поширення найбільш тяжкої патології [7].

Кількість померлих жителів України у 2021 році становила 714,3 тис. осіб. Порівняно із попереднім 2020 роком, кількість померлих збільшилась на 97,5 тис. осіб [4].

Впродовж останніх років у структурі смертності населення України основними причинами були хвороби системи кровообігу, новоутворення та зовнішні причини. Однак пандемія COVID-19 порушила «традиційну» структуру смертності населення у 2021 році. Показник смертності внаслідок коронавірусної хвороби (COVID-19) (COVID-19, вірус

ідентифікований) зайняв друге місце у загальній структурі смертності (після хвороб системи кровообігу) та став причиною смерті серед 12,04% усіх померлих осіб (рис. 2).

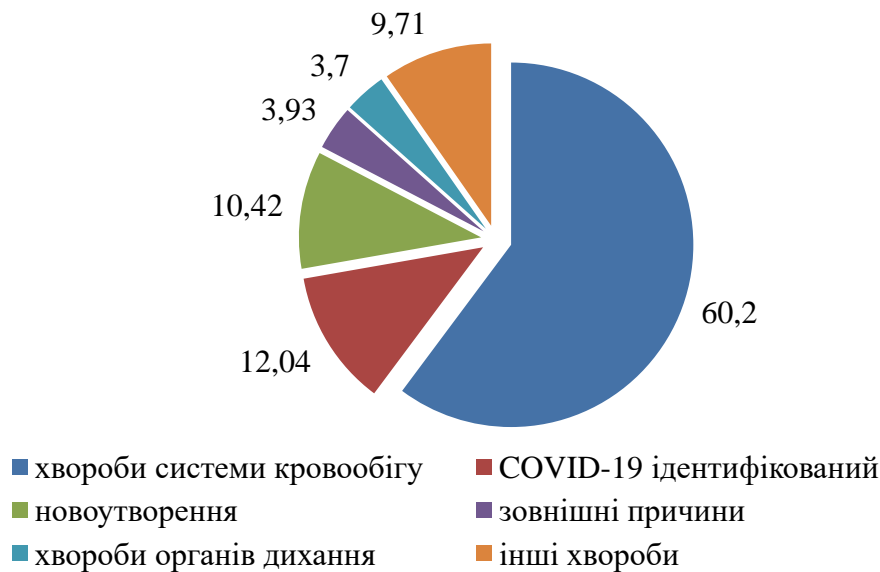

Рис. 2. Структура смертності населення України за 2021 рік, %

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Смертність населення внаслідок неінфекційних захворювань, зокрема хвороб системи кровообігу з кожним роком зростає. Хвороби системи кровообігу стали причиною смерті серед 60,20% померлих громадян у 2021 році. Зокрема через ішемічну хворобу серця померло 42,10% осіб, цереброваскулярні хвороби стали причиною смерті для 11,56% жителів України.

Новоутворення стали причиною смерті для 10,42% населення, через зовнішні причини смерті померло 3,93% населення. Причому, за даними офіційної статистики, кількість смертей, спричинених зовнішніми причинами, у тому числі транспортними нещасними випадками останніми роками має тенденцію до зменшення.

Зважаючи на сталі демографічні тренди до зростання рівня смертності та зниження рівня народжуваності відповідно, актуальним завданням є реалізація політики, спрямованої на збереження та зміцнення здоров'я громадян, розробки програм профілактики хронічних неінфекційних захворювань та покращення якості життя населення.

Література:

1. Вороненко Ю. В., Кошова С. П., Михальчук В. М., Радиш Я. Ф. Здоров'я громадян України – важлива складова національної безпеки та потенціалу суверенітету держави. *Україна. Здоров'я нації*. 2021. № 3 (65). С. 5–13.
2. Державна служба статистики України. Демографічна та соціальна статистика. Населення та міграція. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Курило І. О. Особливості відтворення населення в Україні напередодні широкомасштабного російського вторгнення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-41>.
4. Мінфін. Смертність в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/deaths>.
5. Мотайло О. В., Малігон Ю. М. Аналіз сучасного стану здоров'я населення та системи охорони здоров'я України. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2021. № 2 (1). С. 96–113.
6. Сердюк А. М, Карташова С. С. Втрачені роки потенційного життя серед населення України як індикатор визначення пріоритетних завдань охорони здоров'я. *Довкілля та здоров'я*. 2019. № 3 (92). С. 4–10.
7. Чепелевська Л. А., Кривенко Є. М. Сучасні регіональні особливості смертності населення України. *Україна. Здоров'я нації*. 2021. № 4 (66). С. 28–34.
8. IMF. World Economic Outlook, october 2021. Recovery During a Pandemic Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021>.

Шевчук Л. Т.
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»*

Шевчук Я. В.
*доктор економічних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Університету економіки і підприємництва, м. Хмельницький*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-21>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

У ХХІ столітті з'явилася нова низка викликів, які впливають, причому здебільшого негативно, на дитяче здоров'я України. З соціально-економічної точки зору збереження і відтворення здоров'я населення дитячого віку є надзвичайно важливим завданням сьогодення, оскільки саме дитяче населення в недалекому майбутньому стане фундаментом формування запасів праці, необхідних для розбудови держави.

Зазначимо, що ще перед широкомасштабним військовим вторгненням Росії в Україну, здоров'я населення України суттєво погіршилося. Це відмічено в «Концепції Загальнодержавної програми “Здоров'я – 2020: український вимір” [3]. Зокрема у цьому документі відзначається наступне: «медико-демографічна ситуація, що склалась останнім часом в Україні, свідчить про незадовільний стан здоров'я населення, який проявляється у низькій народжуваності порівняно з високим рівнем смертності, насамперед чоловіків працездатного віку, від'ємному природному прирості населення, а також високому рівні поширеності хронічних неінфекційних захворювань». При цьому наголошується, що на такі захворювання страждає до 60 відсотків дорослого та майже 20 відсотків дитячого населення. Очікувана тривалість життя при народженні в 26 країнах Європейського регіону, за даними ВООЗ, становить більш як 75 років, тоді як в Україні лише у 2010 році вона перевищила рівень 70 років. За даними Держстату, середня очікувана тривалість життя при народженні в Україні у 2009 – 2010 роках становила 70,44 року (65,3 року для чоловіків та 75,5 року для жінок)” [3].

Не випадково Мінохоронздорів'я на той час з тривожністю відзначало, що в Україні росте хворе покоління дітей [2] і наголошувало, що, якщо не вжити негайних заходів, спрямованих на поліпшення ситуації, то може відбутися перетворення народу України в безлику, сіру, індиферентну масу без коріння і без майбутнього. Адже, держава, в якій зростає захворюваність дітей, в якій діти не можуть витримувати навантажень на уроках фізкультури, в якій діти хворіють на алкоголізм і наркоманію, не має майбутнього [2].

При цьому у згаданій Концепції дається роз'яснення щодо причин такої ситуації: «Існуюча система охорони здоров'я не в повному обсязі задовольняє потреби населення у високоякісній та ефективній медичній допомозі. Реформи, які проводилися до цього часу в галузі охорони здоров'я, не дали бажаного результату у зв'язку з тим, що носили непослідовний, переважно фрагментарний характер, в цілому не змінюючи застарілу з часів планової економіки систему надання медичної допомоги, що не дало можливості адаптувати її до ринкових відносин в національній економіці» [3].

Військовий напад росії на Україну підтвердив висновки міжнародних організацій про те, що найгострішим викликом дитячому здоров'ю у цілому світі стали війни, військові конфлікти, військова агресія. Зокрема, як зазначається в доповіді Організації Об'єднаних Націй про вплив збройних конфліктів на дітей «цивільне населення в усьому світі все частіше і більшою мірою зазнає негативного впливу війни. Половина з них – це діти та підлітки, які не досягли повноліття (Machel 2001). За даними ЮНІСЕФ у період між 1985–1996 роками, 2 мільйони дітей було вбито під час війни, 4–5 мільйонів отримали інвалідність або серйозні поранення, 12 мільйонів дітей було переміщено або позбавлено дому, а ще мільйон втратили батьків або були з ними розлучені (Machel 1996)» [1].

Україна не стала винятком. Війна не тільки поглибила негативні риси дитячого здоров'я, але й сформувала нові виклики негативного впливу на здоров'я дитячого населення України. Серед цих викликів найгострішими є такі, як:

- загибель обох або одного з батьків на окупованих територіях, чи при захисті своєї країни;
- загибель самих дітей і скорочення за рахунок цього кількості дитячого населення країни;
- викрадення українських дітей і вивіз їх на територію країни агресора;

- вивезення дітей за межі країни в інші країни світу з метою їх порятунку від загибелі;
- зростання тривожності у дітей через спрацювання засобів сповіщення про ймовірний напад з повітря у місця їх перебування;
- ускладнений навчальний процес і тривожне перебування в дитячих дошкільних закладах через наявні та ймовірні атаки ворога з повітря у будь-якій точці України;
- тривожність через усвідомлення дітьми можливість втрати батьків, родичів, даху над головою, елементарних побутових умов тощо;
- зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами які потребують корекції та надання постійної допомоги у навчанні в інклюзивних класах та групах.

Перелік викликів можна було б продовжити, але і названих достатньо для того, щоб усвідомити силу і вагу стресів, які переживають діти та передбачити ймовірні наслідки їх дії. Але, найголовніший висновок, який випливає із сказаного вище, є те, що погіршення здоров'я дитячого населення України є загрозою національній безпеці України та збереженню генофонду нації.

Саме тому, незважаючи на війну і необхідність сконцентрувати усі ресурси на перемогу над ворогом важливо вже зараз повернути увагу до проблеми здоров'я дитячого населення владних структур, науковців, спеціалістів найрізноманітніших профілів та громадськості. Дещо робиться в цьому напрямку, але безумовно цього замало. Проте часто навіть прості поради можуть забезпечити відносну психічну стійкість населення, у тому числі і дитячого. Наприклад, Центр протидії дезінформації при РНБО України наводить кілька корисних порад, як долати емоційне виснаження під час війни:

1. За будь-якої можливості спати, навіть якщо вам здається, що не втомилися.
2. Вживати більше води.
3. Робити інформаційні паузи у читанні новин та перегляді соцмереж.
4. Намагатися якомога менше шкодувати за матеріальними речами.
5. Складати плани щодо того, що можна буде зробити після нашої перемоги.
6. Замість новин говорити близьким «Я тебе люблю» та обіймати їх.
7. Посмішка та жарти – найкращий захист від стресу [5].

Педіатр Марина Маменко наголошує, що важливо бути подалі від бойових дій і це є «золотим» правилом для батьків, які дбають про своїх дітей [4].

Слід мати на увазі і батькам і громадськості, що діти переселенців є в зоні дуже високого ризику з огляду на ймовірну захворюваність. У місцях концентрації переселенців важливо вести соціально-економічну роботу з метою надання різнопланової підтримки, у тому числі й психологічної, переселенцям для підтримання їх здоров'я і здоров'я їх дітей.

Важливо наголосити, що незважаючи на всі труднощі сьогодення, вже і негайно в нинішніх умовах важливо обґрунтувати і реалізувати ідею формування дитячого здоров'я як важливого внеску у перспективний розвиток українського народу. Тільки фізично і психічно здорові діти можуть забезпечити передачу генів нації у майбутнє.

Література:

1. Вплив війни. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-children>.
2. В Україні росте хворе покоління дітей. *Новини України*. 31 травня 2010. URL: <http://ua.for-ua.com/ukraine/2010/05/31/182334.html>.
3. Концепція Загальнодержавної програми “Здоров’я – 2020: український вимір” / Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1164-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244717787>.
4. Педіатр Марина Маменко: Бути подалі від бойових дій – "золоте" правило для батьків, які дбають про своїх дітей. URL: <https://www.unian.ua/health/pediatr-marina-mamenko-buti-podali-vid-boyovih-diy-zolote-pravilo-dlya-batkiv-yaki-dbayut-svojih-ditey-11923677.html>.
5. Як долати емоційне виснаження під час війни. URL: <https://bashtanskaotg.gov.ua/news/yak-dolati-emotsine-visnazhennya-pid-chas-vini-2022-03-23>].

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Батрак К. Д.
студентка

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник: Макаренко Ю. П.

доктор економічних наук, професор,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-22>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року світова економіка почала динамічно трансформуватися. Зміни відбуваються не лише у нашій державі. Через тісну взаємодію країн з відкритою економікою та процесів глобалізації постійні модифікації господарств зараз притаманні і ряду інших держав.

В умовах повномасштабної війни економіка України, а насамперед – Уряд і Національний банк, зіткнулися з небаченими досі труднощами. Рандомні обстріли з боку країни-агресора призвели до фізичного руйнування великої кількості підприємств та розривів ланцюжків постачань, а окупація східної та південної частини нашої держави призвела до блокади не лише фінансово забезпечених регіонів, а також до перекриття морського експорту, що, в свою чергу, значною мірою знизило податкові та валютні надходження до бюджету. В нинішніх умовах кількість потреб, і, відповідно, видатків зростає досить швидко, в той час, як розміри державного доходу стоять на місці або ж взагалі зменшуються.

Банківська система прийняла всі виклики у сфері економіки, котрі пов'язані з військовою агресією. Перші місяці війни видалися найскладнішими, не лише з точки зору людського фактору, а й з огляду на існування та подальший розвиток різноманітних фінансових

інститутів. До проблем, які виникли на початку війни варто віднести втрату великої кількості відділень та інших активів банків, складність або неможливість транспортування готівки до деяких регіонів, відтік фінансових ресурсів населення, виїзд великої кількості працівників за кордон, або ж їх вступ до лав оборони. На жаль, вітчизняна банківська система вже має досвід вирішення завдань, пов'язаних із ризиками військових дій. Схожі труднощі були у 2014 році, коли росія окупувала Крим і територію Донеччини та Луганщини, проте зараз їх масштаб значно розширився. Можна сказати, що завдяки саме цьому досвіду банківська галузь пережила перші місяці повномасштабного вторгнення з відносно невеликими втратами, перш за все завдяки своєчасним діям Національного банку та банків щодо забезпечення безперервного функціонування фінансових установ.

НБУ було ухвалено постанову «Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України» [1] у зв'язку із оголошенням воєнного стану по всій території України, якою, зокрема, передбачено, що:

- банки забезпечують роботу відділень в безперервному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення;
- банки продовжують роботу з урахуванням обмежень, визначених цією постановою;
- забезпечується доступ до сейфових скриньок в безперервному режимі;
- безготівкові розрахунки здійснюються без обмежень;
- банкомати підкріплюються готівкою без обмежень;
- НБУ здійснює підкріплення готівкою без обмежень;
- НБУ здійснює бланкове рефінансування банків для підтримки ліквідності без обмежень за сумою терміном до одного року з можливістю пролонгації ще на один рік;
- платежі Уряду України здійснюються без обмежень, згідно із законодавством про особливий період.

Відповідна постанова також передбачає введення тимчасових обмежень з 24 лютого 2022 року, саме:

- призупинити роботу валютного ринку України, крім операцій з продажу іноземної валюти клієнтами;
- зафіксувати офіційний курс на 24 лютого 2022 року;
- обмежити зняття готівки з рахунку клієнта в обсязі 100 тис. грн на день (не враховуючи виплати заробітної плати та соціальних виплат),

крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку без нарахування та зняття комісій;

– заборонити видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті, крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку;

– увести мораторій на здійснення транскордонних валютних платежів (крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань) та Уряду, окремих дозволів НБУ);

– зупинити здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів держави, що здійснила збройну агресію проти України;

– банкам-емітентам електронних грошей призупинити здійснення випуску електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима, розповсюдження електронних грошей.

Зазначені дії та обмеження було введено для забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни та максимального забезпечення Збройних Сил України, а також для безперебійної роботи об'єктів критичної інфраструктури.

Через зниження валютних надходжень та зростання видатків утримувати фіксований курс гривні НБУ може лише за рахунок втрати валютних резервів. Для збереження резервів центральним банком було введено ряд обмежень (зазначено вище). Тим не менш, за лютий-жовтень даний показник знизився з 29,1 млрд дол. до 23,9 млрд дол. США [2], незважаючи на надходження міжнародної підтримки. Фінансування видатків уряду за рахунок НБУ теж мало свою ціну – за результатами вересня індекс інфляції в Україні склав 101,9%.

В кінці жовтня 2022 року Нацбанком було ухвалено рішення про підвищення облікової ставки до 25%. Це відбулося через невтішні прогнози щодо інфляційних процесів в країні та загалом зростання вітчизняної економіки в цілому. На жаль, допомога від зовнішніх партнерів наразі нижча, ніж необхідно, тому НБУ необхідно ухвалювати такі непопулярні, але необхідні рішення.

Література:

1. Постанова Правління НБУ: «Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України» від 24.02.2022 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>.

2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-23>

ЕКОЛОГІЧНА ТАКСОНОМІЯ СТАЛИХ ФІНАНСІВ

Таксономія сталих фінансів – це система класифікації екологічно сталих видів економічної діяльності. Таксономія взагалі не є новим терміном, що використовує наука, оскільки це є альтернативною назвою систематики, або класифікації певних понять. Існує потреба у єдиній систематиці для компаній та інвесторів, оскільки вона дає критерії ефективності для визначення видів економічної діяльності, що мають істотний внесок у досягнення цілей Європейського зеленого курсу (це стратегія зростання, яка має зробити ЄС кліматично нейтральною до 2050 року та зберегти природу). Таксономія може використовуватись при розкритті інформації про фінансові продукти та звітність емітентів цінних паперів для залучення інвестицій.

НБУ визначає у політиці сталого фінансування визначає [3], що «Таксономія економічної діяльності – класифікаційна система, яка встановлює перелік екологічно сталих видів економічної діяльності та є переліком порогових показників (технічних критеріїв скринінгу), за допомогою яких є можливість чітко визначити, яка економічна діяльність відповідає сталому розвитку, екологічним цілям та принципам сталої економічної діяльності. Така таксономія допомагає інвесторам, емітентам та промоутерам проєктів орієнтуватися на перехід до низьковуглецевої, стійкої до ризиків та ресурсоефективної економіки, сприяти системі розкриття пов'язаної з кліматом інформації».

Технічна експертна група зі сталого фінансування (TEG) Єврокомісії запропонувала рекомендації щодо технічних критеріїв відбору для економічної діяльності, яка може зробити суттєвий внесок у пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптацію до них, уникаючи значної шкоди для чотирьох інших екологічних цілей (стале використання та захист водних і морських ресурсів, перехід до циркулярної економіки, запобігання забрудненню, захист і відновлення біорізноманіття та екосистем). Принципи побудови таксономії Робочої групи TEG наступні [8]:

1. Конкретизація цілей щодо екології.

2. Перелік видів економічної діяльності.
3. Показники ефективності.
4. Порогові значення ефективності для кожної економічної діяльності.

Порогові значення результативності – кількісні або якісні, необхідні для кожного виду економічної діяльності, щоб відрізнити діяльність, яка зменшує шкоду, і діяльність, яка відповідає цілям таксономії.

Регламент ЄС 2020/852 про таксономію сталих видів економічної діяльності, що набрав чинності у 2020 р., зосереджений на цілях забезпечення охорони навколишнього середовища (рис. 1), тобто є звуженою. Перші дві цілі відносяться до кліматичного фінансування.

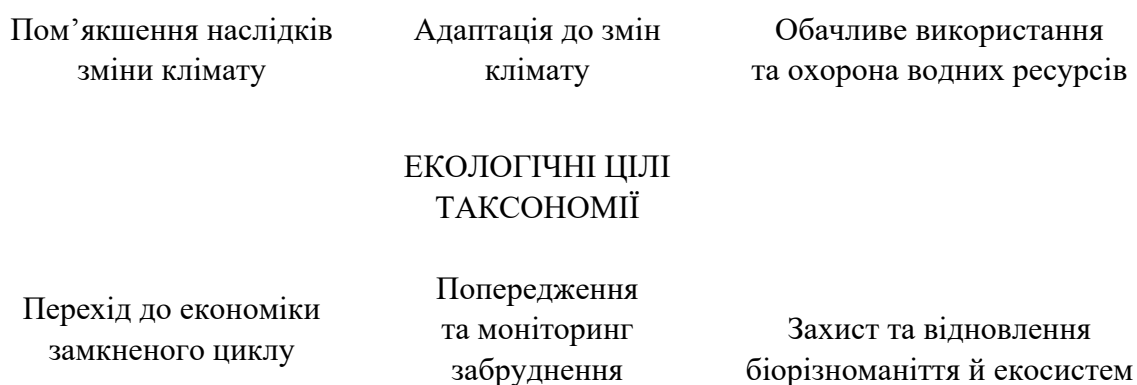

Рис. 1. Екологічні цілі таксономії ЄС

Джерело: складено автором

Проект може вважатися відповідальним сталому фінансуванню, якщо сприяє суттєвому внеску принаймні в одну з шести екологічних цілей, та не завдавати суттєвої шкоди жодній з інших п'яти екологічних цілей.

Національна нормативна база може бути адаптована до європейського регламенту, і може варіювати в залежності від особливостей місцевого ринку, але відповідати основним принципам таксономії з прив'язкою до конкретних екологічних цілей.

21 квітня 2021 р. Єврокомісія прийняла пакет заходів для покращення сталого інвестування в країнах ЄС. Цей пакет включає Делегований Регламент щодо кліматичної таксономії (EU Taxonomy Climate Delegated Act), котрий встановлює та класифікує види діяльності, що спричиняють найбільш позитивний вплив на клімат і довкілля; Директива щодо корпоративної звітності зі сталого розвитку (Corporate Sustainability Reporting Directive) – встановлює для компаній чіткі умови з розкриття інформації у сфері ESG (вплив на довкілля, соціальна відповідальність, корпоративне управління).

9 березня 2022 року Єврокомісія прийняла додатковий кліматичний делегований акт [6]. Єврокомісія ухвалила додатковий Делегований акт Регламенту ЄС про таксономію тих видів діяльності, які ще не охоплені Делегованим Актом ЄС про таксономію клімату, наприклад сільське господарство, ядерну енергетику та природний газ і пов'язані з ним технології як перехідну діяльність. Має бути забезпечена підтримка фінансування певної економічної діяльності, насамперед в енергетиці, що сприяє скороченню викидів парникових газів таким чином, щоб підтримувати перехід до кліматичної нейтральності протягом поточного десятиліття.

Таксономія ЄС також відіграватиме важливу роль у створенні стандарту ЄС «Зелені облигації» та еко-маркування для певних фінансових продуктів.

Для інвесторів в ЄС розроблений інструмент – «Таксономічний компас» [5]. Таксономічний компас ЄС надає візуальне представлення змісту Таксономії ЄС, щоб користувачі могли перевірити, які види діяльності є відповідними. Цей інструмент містить матрицю, яка відображає економічну діяльність у відповідності з екологічною метою. Відкриваючи назву діяльності, користувач отримає інформацію про цілі та переглянути технічні критерії перевірки.

Європейський стратегічний підхід до формування системи сталих фінансів, відповідно до якого формуються переліки актуальних для досягнення цілей сталого розвитку видів діяльності для їх пріоритетного фінансування у наступному, може бути запровадженим і в Україні [2].

Підприємства та банки в Україні мають право емітувати «зелені» облигації, але після схвалення урядом Порядку відбору та супроводження проектів екологічного спрямування, які фінансуються за кошти державного і місцевих бюджетів, має бути схвалена Концепція запровадження та розвитку ринку зелених облигацій в Україні [1].

Наприклад, Укрсиббанк вже не схвалює інвестиції, якщо ризики недотримання стандартів у сфері екології, соціальної сфери та корпоративного управління, т. з. ESG-ризиками, є некерованими, або компанія, яка отримує інвестицію, не здатна покращити соціальну та екологічну відповідальність, а також безпеку працівників чи корпоративну етику [4]. Критерії оцінки включають загальні питання управління навколишнім середовищем, безпеку та відстеження ланцюгу виробництва харчових продуктів, охорону здоров'я та безпеку, умови праці та права людини.

Національний банк та Національна комісія з цінних паперів та фондових ринків повинні поєднати свої зусилля у розробці національної класифікації видів діяльності у сталому фінансуванні з урахуванням європейських стандартів. Розглянута таксономія охоплює лише екологічний аспект сталого фінансування. На порядку денному для світової спільноти є розробка соціальної таксономії. Розробка таксономії ЄС для класифікації інвестицій у соціальні проекти та підприємства виявилася настільки складною справою, що її строки були перенесені на 2024 рік. Зацікавлені сторони цього процесу не змогли поки що узгодити визначення соціальних інвестицій та їх вимірювання.

Література:

1. ЄЗК: фінансування сталої економіки. 25.08.2021. URL: <https://dixigroup.org/yez-k-finansuvannya-staloyi-ekonomiky-infografika>.
2. Клиновий Д.В. Європейський підхід до стратегування розвитку сталих фінансів. 11.07.2021. Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України. URL: <https://ecos.kiev.ua/news/view/1166>.
3. Політика щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Policy_rozvytok-stalogo-finansuvannja_2025.pdf.
4. Що потрібно знати про сталі вимоги банків та страхових компаній для отримання інвестицій. URL: <https://mind.ua/news/20229409-shcho-potribno-znati-pro-stali-vimogi-bankiv-ta-strahovih-kompanij-dlya-otrimannya-investicij>.
5. About the EU Taxonomy Compass. URL: <https://ec.europa.eu/sustainable-finance-taxonomy>.
6. Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions EU Taxonomy, Corporate Sustainability Reporting, Sustainability Preferences and Fiduciary Duties: Directing finance towards the European Green Deal. URL: COM/2021/188 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0188>.
7. EU Taxonomy, Corporate Sustainability Reporting, Sustainability Preferences and Fiduciary Duties. 21 April 2021. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/210421-sustainable-finance-communication_en#taxonomy.
8. Taxonomy: Final report of the Technical Expert Group on Sustainable Finance. March 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/200309-sustainable-finance-teg-final-report-taxonomy_en.pdf.

Горняк О. В.
*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки та підприємництва
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

Трусов Д. О.
*студент 2 курсу магістратури
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-24>

РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ СУЧАСНОЇ СЕРВІСНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Інституціоналізація соціально-економічних процесів є важливим фактором розвитку сучасної економіки. Формування і розвиток інститутів сервісної економіки забезпечує її динаміку і сприяє постіндустріалізації національної економіки. При цьому зростання ролі сфери послуг в економічній системі, як вважає А. Вітренко, є не лише результатом перерозподілу ресурсів на користь даної сфери, але й визначається впливом демографічних чинників, високою еластичністю попиту та на послуги за доходом, зростанням значення даної сфери як постачальника проміжних ресурсів для матеріального виробництва [1, с. 34]. В той же час слід відзначити вагомий вплив процесу інституціоналізації сфери послуг, який з одного боку, є результатом удосконалення сучасної ринкової економічної системи, а з іншого, – сприяє зростанню зрілості ринкових інститутів.

Інститути сучасної сервісної економіки України розвиваються в складних умовах, оскільки її економічна система ринкового типу ще недостатньо сформована, що відповідним чином впливає на процеси інституціоналізації в усіх сферах і галузях. Крім того, в багатьох сферах і галузях переважають трудомісткі виробництва, недосконалим є нормативно-правове середовище, що стримує інноваційний розвиток даної сфери та зростання продуктивності праці в ній.

Формування і розвиток інституціональної структури сервісної економіки тісно пов'язані з динамікою даної сфери національної економіки.

Зважаючи на те, що в Україні сфера послуг почала переважати в структурі ВВП, починаючи з 2001 року, можна зрозуміти основні причини недосконалості інститутів. Сфера послуг, як відомо, складається з різноманітних видів економічної діяльності: торгівля; послуги готелів

та ресторанів; фінансові, транспортні, страхові, освітні, професійні послуги; послуги охорони здоров'я тощо. В розвинених країнах найбільш динамічно розвиваються такі напрямки як фінансові, страхові, професійні консультативні послуги, які поступово нарощують свою частку у ВВП країн. Це, з одного боку, є результатом розвитку інститутів сервісної економіки, а з іншого, – викликано необхідністю зростання продуктивності і забезпечення конкурентних переваг.

Динамічний розвиток сфери послуг в Україні розпочався в 90-ті роки ХХ ст. Причиною її розвитку пов'язані, з одного боку, з тим, що деякі її види не передбачають великих капіталовкладень (роздрібна торгівля, консультаційні послуги тощо), інші, – надають можливість отримувати високі прибутки (трастові, фінансові послуги тощо). Особливістю сфери послуг є також те, що попит на послуги зростає, коли матеріальне виробництво знаходиться у кризовому стані [2, с. 111]. В період воєнного стану також досить чітко проявляється одна тенденція. Види діяльності сфери послуг відновлюються значно швидше, і вони більш швидше адаптується до умов війни, відповідаючи запитам як військових, так і мирних громадян країни. Особливою сферою діяльності в структурі сервісної економіки стала волонтерська діяльність, сутність, роль і значення якої для економіки України, починаючи з 2014 року, потребує особливого дослідження, оскільки в ній поєднуються економічні, соціальні, ментальні аспекти, і вона виконує, крім усіх інших функцій, важливу місію – формування сучасної української нації. Це також один із напрямів інституціоналізації сервісної економіки. Інститут волонтерства сформувався на основі глибинних ментальних засад українського народу і в той же час він відповідає сучасним потребам розвитку нації та державності. Це і робить його важливим інститутом сучасної сервісної економіки.

Європейський вектор розвитку України в контексті сервісної економіки передбачає створення системи комерційних та некомерційних брендів. У результаті модернізації національної економіки на основі зростання продуктивності праці, якості послуг і створення умов для подальшого розвитку [4]. При цьому важливим є поєднання процесів формування бренду послуги, компанії та країни (територія походження), тобто інтеграцію усіх форм бренду. Це забезпечує синергійний ефект на основі взаємовпливу різних форм бренду. Бренд та брендування є важливими інститутами сучасної сервісної економіки, розвиток яких забезпечує підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Таким чином, інституціоналізація сучасної сервісної економіки є важливою умовою її розвитку та розвитку національної економіки в цілому. Інститути сервісної економіки в Україні формується в складних умовах системних перетворень, кризових явищ, пов'язаних, перш за все, з воєнними діями та їх наслідками.

Література:

1. Вітренко А. О. Сервісна економіка: теорія, сучасні виклики та глобальні тренди. Київ : Знання, 2016. 413 с.
2. Янченко Н. В., Брюховецька Т. В., Андріянова О. А. Роль послуг в розвитку сучасної економіки. *Молодий вчений*. 2018. № 5.1 (57.1). С. 111–114.
3. Євтушенко Н. В. Особливості формування сервісної економіки. *Економіка та держава*. 2015. № 3. С. 103–106.
4. Студінська Т. Я. Бренд у національній економіці України. Монографія. Київ : ДНДПМЕ, 2016. 345 с.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-25>

РИНКОВА ПОЗИЦІЯ ОЩАДНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ощадні банки в Україні посідають помітне місце не лише за обсягами залучення коштів фізичних осіб, але за іншими операціями. За результатами 7 місяців 2022 року 11 банків мали у своїх зобов'язаннях частку коштів населення більше 50%, їх загальна питома вага у системі становила 61,5%, а на початку 2022 року таких банків нараховувалося лише 8 і вони залучали 55,1% заощаджень. За 7 місяців 2022 року у розряд ощадних перейшли один банк з іноземним капіталом та два банки з місцевим капіталом.

Таблиця 1

Ринкова позиція ощадних банків у залученні коштів фізичних осіб

Банк	Кошти ФО у коштах клієнтів		Частка банку у коштах ФО системи	
	01.08.2022	01.01.2022	01.08.2022	01.01.2022
ПриватБанк	68%	66%	34,4%	31,1%
Ощадбанк	67%	57%	17,2%	16,7%
Альфа-банк	56%	48%	5,6%	6,7%
Банк Форвард	96%	87%	0,2%	0,2%
Універсал банк	71%	66%	4,7%	4,6%
А-Банк	76%	76%	1,1%	1,3%
Ідея Банк	76%	71%	0,4%	0,5%
Банк інвестицій та заощаджень	63%	46%	0,17%	0,21%
Альтбанк	53%	36%	0,06%	0,06%
Полікомбанк	55%	52%	0,03%	0,04%
Банк ЄПБ	51%	37%	0,02%	0,03%

Джерело: розраховано автором за даними наглядної звітності НБУ [1]

Аналіз статистики (табл. 1) показує, що серед ощадних банків лише два великих державних та два приватних чинять помітний вплив на ринок ресурсів. Спостерігається подальша концентрація заощаджень у державних банках. Кошти фізичних осіб формують найбільшу частину

зобов'язань в Приватбанку, Ощадбанку, Форвард, Універсал, А-Банку, Ідея банку та Банку інвестицій та заощаджень.

Нижче наведена статистика (табл. 2) показує, що високу частку валютних коштів мають банки Альфа-банк та Альтбанк. Поряд з цим показником довіри до банку є суттєва питома вага коштів на вимогу, оскільки залучення коштів на строкові депозити вдається завдяки підвищеним процентним ставкам, а коли клієнти залишають кошти на поточних рахунках, то вони сподіваються і вірять у вільний доступ до «гаманця» у разі потреби. Найбільш успішно вдається забезпечити приріст коштів клієнтів Приватбанку та Універсал банку. Помірний приріст ресурсної бази в Ощадбанку комбінується з досить високими темпами залучення заощаджень домогосподарств.

Таблиця 2

Структура коштів клієнтів в ощадних банках

Банк	Частка валюти у коштах клієнтів	Частка коштів на вимогу у коштах ФО	Приріст коштів клієнтів	Приріст коштів ФО
ПриватБанк	29%	72%	26%	29%
Ощадбанк	26%	55%	6%	19%
Альфа-банк	49%	48%	-22%	-4%
Банк Форвард	9%	21%	-9%	-8%
Універсал банк	37%	77%	23%	18%
А – Банк	19%	24%	2%	2%
Ідея Банк	9%	21%	-60%	-49%
Банк інвестицій та заощаджень	32%	20%	-34%	-5%
Альтбанк	64%	92%	-28%	11%
Полікомбанк	25%	29%	-41%	-41%
Банк ЄПБ	22%	12%	-21%	27%

Джерело: розраховано автором за даними наглядової звітності НБУ [1]

Враховуючи фактичні масштаби ощадних банків, варто звзвити цю однорідну групу до Приватбанку, Ощадбанку, Альфа-банку та Універсал банку.

Водночас ощадні банки розрізняються за активністю у залученні альтернативних ресурсів – в центральному банку та у фінансових організацій на місцевому і міжнародному ринках. Три банки у суттєвій мірі залежали від рефінансування НБУ, але за 7 міс. 2022 року Ощадбанк і Універсал банк повністю повернули ці кошти, але Альфа-банк збільшив

залежність табл. 3. Ощадні банки мають залучають у інших банків незначні ресурси, але те, що Приватбанк взагалі не залучає кошти інших банків представляється аномалією.

Таблиця 3

**Питома вага інших залучених коштів
в зобов'язаннях провідних ощадних банків**

Банк	На 01.01.2022			На 01.08.2022		
	Коштів НБУ	Коштів банків	Інших залучень	Коштів НБУ	Коштів банків	Інших залучень
ПриватБанк	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%
Ощадбанк	3,4%	1,4%	3,7%	0,0%	1,1%	3,9%
Альфа-банк	8,4%	0,1%	0,0%	10,7%	0,2%	0,0%
Універсал	9,4%	1,2%	0,0%	0,0%	1,0%	0,0%
УСЬОГО система	5,3%	2,0%	3,0%	4,3%	1,0%	2,7%

Джерело: розраховано автором за даними наглядової звітності НБУ [1]

В частині активних операцій три ощадні банки входять у лідери ринку. Однак замість розрахунку частки проблемних кредитів у портфелях можна скорі статися даними про сформовані резерви, оскільки їх основна частина нараховується залежно від категорії кредитного ризику. Таким чином, для експрес аналізу доречно порівняти залишкову суму кредитів і сформованих резервів, і чим менше значення, тим краще якість портфелю. Нижче наведена таблиця 4 показує найгіршу якість кредитів у Приватбанку. Порівняно з банківською системою в цілому та вибіркою ощадних банків відносно кращу якість портфелю демонструє Універсал банк. Якість кредитного портфелю фізичних осіб низька в усіх ощадних банках. Тобто успішна акумуляція заощаджень домогосподарств не гарантує від дефолтів в цьому сегменті бізнесу.

Наведені у таблиці 4 дані показують, що маючи велику частку ринку залучення коштів фізичних осіб, Ощадбанк поступається позицією у кредитуванні фізичних осіб іншим трьом ощадним банкам. В цьому є резерви для подальшого зростання. Шляхом порівняння процентних доходів та процентних витрат (в річному виразі) із сумами кредитного портфелю і строкових коштів клієнтів можна вийти на приблизні значення дохідності кредитного портфелю та вартості коштів клієнтів. З більшою точністю ці показники можна виміряти, якщо обчислити середньозважену величини. Наприклад, в частині коштів фізичних осіб прямі процентні витрати банки несуть лише за строковими депозитами,

проте частину коштів на поточних рахунках (на вимогу) юридичних осіб банки залучають з виплатою процентів. Наявна звітність НБУ не дозволяє розбити кошти клієнтів на платні і безплатні. Тому знаменник у обчисленні вартості юридичних осіб варто збільшити на суму коштів на вимогу, за якими сплачують відсотки клієнтам. Без врахування цього строкові кошти юридичних осіб здаються дуже дорогими, тому для цієї категорії клієнтури даний показник не заслуговує використання в аналізі.

Таблиця 4

**Показники кредитної активності
провідних ощадних банків, 01.08.2022**

Банк	Частка банку в системі – КП ЮО	Резерви / КП ЮО	Частка банку в системі – КП ФО	Резерви / КП ФО
ПриватБанк	22,3%	86,3%	27,8%	25,2%
Ощадбанк	9,9%	18,7%	6,9%	30,3%
Альфа-банк	4,7%	15,1%	13,4%	39,0%
Універсал	0,4%	4,4%	10,4%	27,1%
УСЬОГО система	100,0%	30,0%	100,0%	29,2%

Джерело: розраховано автором за даними наглядової звітності НБУ [1]

Таблиця 5

**Дохідність кредитів і вартість коштів фізичних осіб
провідних ощадних банків за 7 міс. 2022 року**

Банк	Дохідність кредитів ФО	Вартість коштів ФО
ПриватБанк	22%	4%
Ощадбанк	9%	5%
Альфа-банк	23%	7%
Універсал	26%	11%
УСЬОГО система	24%	6%

Джерело: розраховано автором за даними наглядової звітності НБУ [1]

Наведені у таблиці 5 дані показують дуже низьку дохідність кредитного портфелю в сегменті юридичних осіб, де найкращі показники має Ощадбанк, а в Приватбанку найнижча дохідність за кредитами юридичним особам. Усі ощадні банки заробляють високі доходи за кредитами, за винятком Ощадбанку, і тут впливає ефект надання кредитів за пільговими ставками. Взагалі найбільший процентний спред мають

Приватбанк та Альфа-банк. Тому якби кредитний портфель фізичних осіб не був таким проблемним, то ощадні банки могли б отримати більше доходів. З іншого боку, дуже високі ставки кредитів спонукають до несплати боргу за кредитами.

Література:

1. Наглядова статистика / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.

2. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України. Рішення Правління Національного Банку України. 03.12.2018 № 814-рш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18#Text>.

Ломачинська І. А.
*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та підприємництва
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

Мельник В. М.
*доктор економічних наук, професор,
директор Державної освітньої установи
«Навчально-методичний центр з питань якості освіти»,
Державна служба якості освіти України*

Ду Чуньбу
*к.е.н., науковий співробітник,
Центральний університет фінансів і економіки (Пекін, Китай)*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-26>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Важливим питанням сучасного відновлення фінансової системи України є її інституційний розвиток, який можна визначити як складний безперервний процес кількісних та якісних змін і перетворень інституцій (правила, стимули, обмеження, способи примушування до їх виконання) та інституційної структури (упорядкована сукупність (порядок) інститутів) з метою зниження організаційних і трансакційних витрат, інформаційної асиметрії. При цьому системна інституційна трансформація фінансової системи – це масштабна, якісна, кардинальна зміна порядку її інституційної структури, яка змінює стереотипи і моделі фінансової поведінки. Індивідуальний набір інституцій та інституційних обмежень визначає модель національної фінансової системи, її розвитку та впливу на національну економіку.

Інституційний розвиток фінансової системи має бути спрямований на забезпечення її конкурентоспроможності, в основі якої покращення реалізації функцій, що формує здатність фінансової системи забезпечувати власну стабільність, безпеку, стійкість, ефективність у відповідності до сукупності інтересів суб'єктів фінансових відносин на основі економії трансакційних витрат, зниження асиметрії інформації, вирішення проблеми опортуністичної поведінки, розширення майбутніх можливостей. При цьому він призначений сформував такі основні характеристики-властивості фінансової системи, як ефективність,

оптимальність, стабільність, стійкість, рівновагу, силу, зрілість, гнучкість, мобільність, результативність, сталість, інклюзію.

Разом із цим, деструкції, деформації, інституційні пастки, що закріпилися в інституційному середовищі фінансової системи України, потребують вирішення у контексті заміни «старих» інституцій на нові, які б були ефективними і сучасними, забезпечували якісні контрактні відносини, ефективну та стабільну координацію і комунікацію взаємодії між компонентами фінансової системи, добросовісну конкуренцію, нарощування потенціалу та інноваційний розвиток. Це потребує якісних змін структури національної фінансової системи, форм і способів фінансової діяльності, її цільового спрямування, зміни мотивів і стимулів, факторів прийняття фінансових рішень та ідеології фінансової поведінки, зміни інституцій та механізмів їх реалізації. У цілому це обумовлює потребу в інституційній модернізації фінансової системи, яка повинна бути зорієнтована на забезпечення її ефективності, стійкого розвитку, формування оптимальної й стабільної організаційно-інституційної структури, забезпечення здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам, відповідати пріоритетам стійкого соціально-економічного розвитку.

Інституційні корекції та заміна «старих» інституцій новими у контексті модернізації фінансової системи повинні врахувати: результати і наслідки попереднього розвитку; інституції та інститути, ідеологію та моделі поведінки всіх суб'єктів, що закріпилися у фінансовому просторі; закріплені навички персоналу й існуючу систему професійної освіти, HRM; витрати на вирощування чи імпортування нових інституцій; трансформаційні витрати як додаткові витрати, пов'язані із інституційними змінами фінансової системи, та їх співвідношення з трансакційними; опортуністичну поведінку всіх учасників щодо неприйняття інституційних новацій; можливість прояву ризиків впровадження нових інституцій та здатність їх уникнути; наявність груп, які мають достатню економічну владу протистояти новим інституціям

В основі реалізації інституційної модернізації фінансової системи лежить проєктування та реалізація інституційних змін. Інституційне проєктування – це діяльність щодо розробки моделей економічних, соціальних, політичних інституцій та свідомого і цілеспрямованого їх впровадження у масову поведінку суб'єктів фінансових відносин. При цьому механізм проєктування інституцій повинен передбачати цілеспрямовану діяльність упорядкування взаємовідносин суб'єктів

фінансової системи, подолання фрагментарності фінансового простору, локалізації невизначеності на принципах системності, етапної повноти проекту, достатньої різноманітності стимулів і обмежень, максимальної захищеності від опортуністичної поведінки. Саме він забезпечує компенсацію негативного ефекту інституційної нерівноваги та інституційної неефективності фінансової системи.

Отже, інституційне проектування – це послідовний процес етапів: визначення цілі, розробка плану, що включає варіанти досягнення цілі, експертиза та відбір найкращого варіанту досягнення цілі на основі визначених критеріїв (витрати, вигоди), реалізація проекту, впровадження інституції та її тиражування, контроль результатів, корекція проектування з метою зниження витрат, зміни тривалості життєвого циклу інституції.

При здійсненні інституційного проектування слід урахувати наступні принципові положення: проектування повинно бути цілеспрямованим; проектування повинно стосуватися всіх компонентів інституційної зміни і бути комплексним; інституційні зміни повинні стосуватися всіх суб'єктів фінансової системи, не зважаючи на конфлікт індивідуальних і групових інтересів; структура суб'єктів фінансової системи повинна бути ієрархічною; проектування інституцій та інституційних змін повинно передбачати їх компліментарність; достатня кількість стимулів та їх дієвість; при проектуванні слід передбачити опортуністичну поведінку та включити стимули щодо її обмеження; співучасть стейкхолдерів фінансових відносин, що буде сприяти швидшій генерації інституції та її поширенню; проектування повинно бути типологічним; проектування доцільно доповнювати плануванням інституційних змін; проектування повинно передбачити забезпечення сприйняття змін суб'єктами фінансової системи; проектування і реалізація змін має бути процесом ним і адаптивним.

Базуючись на принципах проектування економічних та технічних систем, можна запропонувати наступні стратегії інституційного проектування фінансової системи: лінійна – послідовне вирішення завдань, що забезпечують досягнення цілі інституційних змін; циклічна – вирішення завдань, що передбачає повернення на вихідні позиції з тим, щоб здійснити корекцію; адаптивна – вирішення завдань у відповідності до попереднього стану та характеристик системи; змішана – передбачає принципи, елементи попередніх.

Формування стратегії інституційного розвитку фінансової системи, враховуючи її властивості, доцільно зорієнтувати на посилення

механізмів саморозвитку фінансової системи, в основі якої є її здатність виконувати власні функції та забезпечувати задоволення потреб та інтересів суб'єктів фінансових відносин на основі внутрішньої самодостатності, сприятливого бізнес-середовища, сприятливих зовнішніх макроекономічних та інституційних умов. При цьому механізми саморозвитку та самоорганізації призначені сконцентрувати та використати внутрішні джерела, фактори, ресурси розвитку (ендогенний розвиток), залучити зовнішні можливості щодо найкращої реалізації функцій фінансової системи. Оскільки фінансова система – це відкрита система, то саморозвиток і самоорганізація призначені забезпечити не лише її ефективність, а й стійкість та стабільність, що передбачає розуміння факторів дестабілізації, наявність джерел саморозвитку, наявність адаптаційної спроможності, прогнозування та попередження кризових ситуацій.

Отже, майбутнє фінансової системи України залежить саме від сформованості механізму інституційного проектування та його реалізації як інструменту покращення реалізації її функцій. Прискорення інституційних перетворень передбачає впровадження спеціальних підходів проектування і реалізації інституційних змін та забезпечення їх ефективною координацією фінансовою політикою та соціалізацією завдяки створенню стимулів і мотивів фінансової поведінки. Саме це дозволяє забезпечити конкурентоспроможність інституцій, які формують інституційну структуру фінансової системи та сприяють покращенню реалізації її функцій. Отже, забезпечення конкурентоспроможності інституції – це послідовний процес її проектування, реалізації, удосконалення у відповідності до визначеної цілі.

Оскільки більшість інституцій в процесі модернізації є інституційними новаціями, то, по-перше, ініціатором інституційних змін переважно повинна бути держава, по-друге, держава повинна забезпечити захист і підтримку новацій, поки їх не сприйняла більшість і вони не стали масовою діловою практикою, по-третє, для успішних перетворень у процес розробки, реалізації, удосконалення доцільно долучити всіх суб'єктів фінансової системи на добровільних засадах. До інструментів такої підтримки, які, як правило, є примусовими або мають механізм стимулювання, слід віднести: адміністрування нових правил, моніторинг інституційних змін, навчання новим навичкам. Більш того, враховуючи, що найбільш значущими ресурсами саморозвитку фінансової системи є знання та технології, саме держава в якості ініціатора інституційних змін та їх гаранта найкращим чином здатна забезпечити умови для розвитку

людського капіталу, удосконалення системи професійної підготовки для забезпечення сучасних потреб фінансової системи, сприяти інноваційному розвитку тощо.

Література:

1. Мельник В. М., Ломачинська І. А. Фінансова архітектура національної економіки: інституційний підхід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 34. С. 156–162.

2. Ломачинська І. А. Фінансова система: теоретико-методологічні доміанти інституційної трансформації в умовах економічних перетворень : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 372 с.

Міщенко В. І.
*доктор економічних наук, професор,
завідувач сектору цифрової економіки
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-27>

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ ЗА ФІНАНСОВИМ СЕКТОРОМ

Сучасний етап цифрової трансформації фінансового сектору характеризується стрімким збільшенням обсягів використання ІТ-технологій та надання фінансових послуг у цифровому форматі, що посилює потребу у розробленні та використанні нових наглядових і регуляторних методів з метою підвищення оперативності та ефективності управлінських рішень. Необхідність запровадження нових підходів до регулювання та нагляду обумовлена низкою технологічних, організаційних і управлінських змін, спричинених цифровою трансформацією фінансового сектору [1, с. 41; 2, с. 89; 3, с. 39; 4, с. 14].

Головними передумовами запровадження цифрових методів регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ є поява нових видів фінансових установ, зокрема цифрових банків, збільшення обсягів використовуваних даних, аналіз яких повинен здійснюватися в режимі реального часу, а також розширення можливостей для застосування технологій штучного інтелекту, Big Data, хмарних обчислень і машинного навчання. Крім того, в умовах цифровізації традиційні фінансові установи все частіше взаємодіють з децентралізованими ринками, зокрема з ринками криптоактивів, що ускладнює регулювання та нагляд за їх діяльністю щодо управління ризиками [5, с. 76; 6, с. 25; 7, с. 23].

Використання цифрових каналів фінансового обслуговування дозволяє користувачам дистанційно отримувати більшість фінансових продуктів і послуг, які стають все більш зручними та клієнто-орієнтованими. Вже сьогодні переважну більшість фінансових послуг громадяни одержують завдяки використанню дистанційних каналів. У діяльності фінансових установ поширення набувають такі види цифрової діяльності як управління особистими фінансами, персоналізація послуг, цифрові Інтернет-платформи, віртуальні помічники та радники, цифровий маркетинг, голосовий банкінг, біометричні сервіси,

оптичне розпізнавання символів для сканування документів та інші, що суттєво ускладнює наглядову діяльність [8, с. 69; 9, с. 18; 10, с. 98].

Цифрові трансформації та високі темпи впровадження фінансових інновацій спонукають регуляторів до більш активного впровадження власних регуляторних, інформаційних, управлінських і наглядових інновацій, що ґрунтуються на використанні сучасних цифрових технологій. До найбільш актуальних регуляторних і наглядових інновацій, які пов'язані з цифровізацією діяльності фінансових установ, можна віднести створення при НБУ «регуляторної пісочниці», розроблення правил функціонування фінансових Інтернет-платформ, умов діяльності фінансових установ щодо надання послуг у цифровому форматі, впровадження дистанційної ідентифікації клієнтів банків, формування системи «відкритого банкінгу» та інші [11, с. 32; 12, с. 15; 13, с. 192].

Однак на найбільшу увагу заслуговує впровадження комплексу технологій Suptech і Regtech, які дозволяють охопити широке коло регуляторних і наглядових процесів на основі тісної взаємодії фінансових установ і регуляторів фінансового ринку, підвищити рівень стійкості фінансових установ і стабільності фінансового сектору загалом.

Технології Regtech використовуються для управління регуляторними процесами та охоплюють процеси моніторингу, звітності та комплаєнсу. Завдяки підвищенню якості даних і прогностичної аналітики з використанням сучасних цифрових технологій вони дозволяють фінансовим установам спростити виконання вимог регулятора, зменшити адміністративні витрати на їх дотримання, а також розширити можливості для ідентифікації та управління ризиками, що суттєво підвищує ефективність регуляторної діяльності.

Технології Suptech застосовуються для здійснення безпосереднього нагляду за діяльністю фінансових установ. На основі автоматизації наглядових процесів, розширення аналітичного потенціалу, підвищення якості та актуальності даних технології Suptech дозволяють розширити сфери нагляду та моніторингу за окремими фінансовими продуктами та послугами, спростити процеси підготовки та надання звітності, підвищити ефективність моніторингу ризиків і забезпечити повноцінний перехід до реалізації концепції ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю фінансових установ на основі комплексного аналізу даних у режимі реального часу [14, с. 25; 15, с. 22].

Такі технології ґрунтуються на основі автоматизації процесів регулювання та нагляду з використанням сучасних ІК-технологій і забезпечують консолідацію інформаційних ресурсів фінансових установ

і регуляторів, що сприяє зменшенню регуляторного навантаження, спрощує процес їх адаптації до зміни регуляторних вимог та дозволяє реалізувати диференційований підхід, який враховує особливості діяльності окремих фінансових установ [16, с. 185].

Однак впровадження сучасних технологій в регуляторну та наглядову практику відбувається повільно, головним чином, через: недосконалість нормативно-правової бази, яка відстає від темпів впровадження цифрових технологій; відсутність належного рівня інтеграції ІК-систем фінансових установ з ІК-системами регуляторів; обмежений доступ установ до державних реєстрів; посилення регуляторних вимог, високу частоту їх перегляду та надання значних обсягів наглядових даних; значні витрати фінансових установ на виконання регуляторних вимог, а також високу вартість впровадження нових технологій; високий рівень кіберризиків при впровадженні цифрових технологій та недосконалість механізмів управління ними [17, с. 152; 18, с. 27].

Для подолання цих перешкод і підвищення ефективності регуляторної та наглядової діяльності головними напрямками вдосконалення механізмів цифрового регулювання та нагляду в Україні повинні бути: 1) вдосконалення нормативно-правового забезпечення процесів регулювання, управління та нагляду за процесами цифрової трансформації діяльності фінансових установ; 2) сприяння формуванню ефективних механізмів надання фінансових послуг з використанням цифрових каналів; 3) запровадження в діяльності фінансових установ ефективних механізмів управління ризиками з використанням сучасних цифрових технологій; 4) підвищення кваліфікації та стимулювання працівників, які розробляють, впроваджують і використовують цифрові технології та інформаційно-комунікаційні системи [16, с. 185; 19, с. 425].

Головним результатом використання цифрових технологій на основі автоматизації регуляторних і наглядових процесів є консолідація інформаційних ресурсів, покращення обміну інформацією та цифрової взаємодії регуляторів і фінансових установ, а також підтримка їх фінансової стійкості та конкуренції на фінансовому ринку, що дозволяє споживачам одержувати якісні, надійно захищені та доступні фінансові послуги. Крім того, такі технології дають фінансовим установам можливість спростити виконання регуляторних вимог, зменшити адміністративні витрати, розширити сфери нагляду та моніторингу за фінансовими послугами, спростити процеси підготовки та надання звітності, підвищити ефективність моніторингу та управління ризиками, що дозволяє регуляторам оперативніше приймати ефективні рішення.

Література:

1. Міщенко В. І., Науменкова С. В., Міщенко С. Цифрові гроші центральних банків: майбутнє інституційних змін. *Фінанси України*. 2021. № 2. С. 26–48.
2. Льон І. М., Міщенко В. І. Роль монетарного регулювання у стимулюванні економічного розвитку. *Фінанси України*. 2017. № 4. С. 75–93.
3. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку. *Вісник НБУ*. 2000. № 1. С. 36–43.
4. Науменкова С. В. Функціонування недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг. *Фінанси України*. 2010. № 4. С. 3–16.
5. Міщенко В. І. Стратегічне управління процесами цифрової трансформації економіки. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 67–81.
6. Науменкова С., Міщенко С. Нові тенденції в монетарній політиці та діяльності центральних банків. *Банківська справа*. 2011. №5. С. 12–29.
7. Міщенко В. І. Санаційний банк – «бідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками : монографія. Київ : УБС НБУ, 2011. 119 с.
8. Науменкова С. В., Мищенко С. В. Регулирование денежного обращения на основе использования методов и инструментов денежно-кредитной политики. *Вісник Київського національного університету*. 2013. № 6 (147). С. 66–72.
9. Науменкова С. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника. *Вісник НБУ*. 2005. № 7 С. 14–21.
10. Буй Т. Г., Науменкова С. В. Використання структурованих цінних паперів для фінансування корпорацій. *Фінанси України*. 2010. № 2. С. 89–101.
11. Міщенко С. Економіко-статистичний аналіз факторів монетизації економіки. *Вісник НБУ*. 2012. № 1. С. 31–33.
12. Петріна А. Міщенко В. Міжнародний досвід реструктуризації банківської системи за участі держави. *Вісник НБУ*. 2011. № 4. С. 12–17.
13. Науменкова С. В., Міщенко В. І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду*. Львів : Ін-т регіональних досл., 2014. Вип. 105. С. 186–196.
14. Міщенко С. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 5. С. 21–27.
15. Науменкова С., Міщенко С. Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків. *Вісник НБУ*. 2008. № 5. С. 18–23.
16. Міщенко В. І. Цифровізація регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. *Економічний простір*. 2022. № 180. С. 182–189.
17. Mishchenko, V., Naumenkova S., Grytsenko A., Mishchenko S. Operational Risk Management of Using Electronic and Mobile Money. *Banks and Bank Systems*. 2022. Vol. 17. Is. 3. P. 142–157.
18. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку. *Фінанси України*. 2016. № 5. С. 7–33.
19. Міщенко В. І., Міщенко С. В. Удосконалення дії каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в Україні в умовах переходу до таргетування. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 1(163). С. 421–428.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-28>

АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНКИ ПРИДАТНОСТІ ЧЛЕНІВ НАГЛЯДОВИХ РАД БАНКІВ В УКРАЇНІ

Глобальною тенденцією у сфері фінансового регулювання на сьогодні є підвищена увага до рівня управління установами. Серія крахів банків та системних криз показала, що слабка організаційна структура сприяє прийняттю надмірних ризиків, застосуванню подвійних стандартів, підриває стійкість установи до зовнішніх потрясінь. В сфері управління склад керівних органів має велике значення, оскільки недостатня компетенція не дозволяє уповноваженим особам належно оцінювати ризики, передбачувати наслідки стратегії.

Загально прийнятою практикою стає визнання факту, що кожна окрема особа, що входить до складу ради директорів, може не бути компетентною в усіх сферах роботи банку, але завдяки комбінації знань кожного з них в рамках спільної роботи виникає ефект синергії, коли один експерт доповнює іншого. Серед найбільш складних для адаптації в Україні є критерій колективної придатності.

У Методичних рекомендаціях Національного банку України щодо організації корпоративного управління в банках України (в редакції 2019 року) у глосарії дається визначення поняття «колективна придатність» як наявність у голови та членів органу управління банку спільних знань, навичок, професійного та управлінського досвіду. Зокрема, у ст. 80 Рекомендацій детально розкривається колективна придатність ради банку [1]: «Члени ради банку спільно як група мають знання, навички та досвід, необхідні для здійснення радою банку її повноважень, тобто рада банку як колективний орган має належне розуміння тих сфер діяльності банку, за які члени ради банку спільно відповідальні, а також має досвід і навички здійснювати ефективне управління банком [управління ризиками, контроль за дотриманням норм (комплаєнс), внутрішній аудит, фінансовий облік і звітність, управління інформаційними технологіями та безпекою, управління бізнесом банку (усіма видами діяльності), стратегічне планування]».

Поняття «належне розуміння» не конкретизоване, оскільки неясно, мається на увазі наявність теоретичних знань (освіти), практичних навиків або визначення кваліфікації за результатами інтерв'ювання. Це дає простір для вільного тлумачення вимог.

Рада директорів затверджує кваліфікаційну матрицю для членів ради та проводить оцінку (як кандидатів, так і щорічну оцінку). Колективна придатність має враховувати специфіку конкретного банку (характер й обсяги діяльності, профіль ризику, системна важливість). Це можна тлумачити так, що вимогливість до кваліфікації зростає у міру складності і масштабу банку.

На практиці виникають ситуації, коли лише один з членів ради має профільні знання, припустимо, у сфері фінансового обліку та аудиту. Йому буде непросто знайти спільну мову з іншими членами ради, які не є компетентними, але входять до профільного комітету з аудиту. Тоді він не буде радитися з ними, або буде виступати в ролі консультанта для усіх інших. В такому разі зростає загроза помилки, неприйнятної поведінки і надмірного впливу однієї особи у прийнятті ключових для банку стратегічних рішень.

На нашу думку, слід вимагати, щоб не менше двох членів ради мали однаково високу компетенцію з перелічених напрямків діяльності банку. Тоді буде забезпечуватися колегіальність. Прийнятий в Україні розширений перелік загальних кваліфікаційних вимог дозволяє включати у Раду директорів осіб з непрофільними знаннями.

Доречно звернутися до європейського досвіду. Європейський орган нагляду за великими банками ЕВА вважає, що ефективний керівний орган має включати осіб, що володіють сучасними знаннями, навичками та досвідом, які охоплюють основні сфери бізнесу і ризику установи. На європейському рівні цей регуляторний принцип відображено в спільних Рекомендаціях ESMA (загальноєвропейський регулятор для цінних паперів) та ЕВА щодо оцінки придатності членів керівного органу та осіб, які займають ключові посади, які набули чинності 30 червня 2018 року. Ці рекомендації застосовуються до всіх банків та інвестиційні фірми, незалежно від структури правління та інституційного розміру, хоча при їх застосуванні слід враховувати принцип пропорційності. Крім того, важливі установи підлягають посиленому контролю та більш регулярним перевіркам. На відміну від НБУ, в Європі запроваджені рекомендовані шаблони матриці придатності для періодичної самооцінки колективної придатності членів керівного органу [2]. Якщо така матриця не використовується, то банк може

документувати та самостійно оцінювати свою колективну придатність у власний спосіб.

Шаблон для матриці ЕВА ґрунтується на загальних і специфічних вимогах, які впливають із конкретних характеристик моделі бізнесу установи. Модуль А матриці охоплює узгодження з бізнес-моделлю; модуль В містить загальні вимоги за трьома компонентами: (1) корпоративний устрій, (2) управління ризиками, комплаєнс і внутрішній аудит і (3) управління та прийняття рішень. Для модуля А слід визначити напрямки бізнесу конкретного банку.

Окремо передбачений розділ для огляду досвіду роботи к банківській або фінансовій сфері, органі управління, у власній установі чи в іншому місці. Необхідно вказати кількість років за кожним параметром: кількість років роботи на некерівних та керівних посадах у даній установі, кількість років банківського чи фінансового досвіду у великих установах, середнього розміру та невеликих установах, крім власної установи, кількість років на керівних посадах, кількість років досвіду, крім управлінського чи фінансового сектору (наприклад, наукова, юридична практика). Цей огляд дозволяє належно планувати наступність членів ради директорів.

Для корпоративного управління вимагається знання у сферах організації та функціонування організації, системи внутрішнього контролю, кадрового підрозділу, навчання, оцінки і винагороди керівників, планування наступництва. У відношенні управління ризиками вимагається розробка і впровадження стратегії ризиків, управління капіталом та ліквідністю, проведення стрес-тестування, розробка внутрішніх моделей, створення функції управління ризиками або її оцінка, нормативна база щодо управління ризиками. Для компоненту дотримання вимог та аудиту вимагається знання обліку, фінансової та регулятивної звітності, створення, оцінка або керівництво служби комплаєнс, відповідні процедури та заходи, створення або керівництво функції внутрішнього аудиту. Для компоненту «Управління, стратегія та прийняття рішень» оцінюються знання у сферах управління процесами та завданнями, послідовність у реалізації планів і завдань, контроль за роботою управління, повсякденне управління організацією, соціально-етичні та професійні стандарти, розробка та впровадження стратегії та бізнес-моделей, виявлення та використання можливостей щодо стійкості бізнесу установи, відповідність продуктів конкретним цільовим групам клієнтів, зовнішня комунікація з зацікавленими сторонами, керування внутрішнім органом прийняття рішень, комітетом,

контроль за роботою керівників середнього рівня, звітування від імені спеціалізованих комітетів для керівництва, сприяння відкритому та інклюзивному прийняттю рішень із можливістю конструктивного та надійного оскарження пропозицій, зважування інтересів усіх зацікавлених сторін у процесі прийняття рішень, визнання та порушення питання про конфлікт інтересів у процесі прийняття рішень тощо.

ЕВА розраховує, що результати оцінки забезпечують дані для потреб у навчанні керівників. На основі матриці акціонери банку можуть скласти необхідну характеристику членів ради і визначити під час процесу наглядової придатності, наскільки запропоноване призначення особи вписується в колективну придатність.

Використання матриці придатності не є обов'язковим, і не є стандартною наглядовою звітністю. Тим не менш, результати матриці – як і результати будь-якого іншого інструменту, який буде використовуватися установою для її самооцінки – можуть вимагатися регулятором як вхідні дані для нагляду за колективною придатністю органу управління.

Результатом матриці стануть таблиці з сукупними балами, які слугуватимуть кількісним показником колективної придатності органу управління. Оцінки (високий, середньо-високий, середньо-низький, низький, відсутній) враховують як теоретичний досвід, отриманий під час навчання та підвищення кваліфікації, так і практичний досвід.

Принаймні одна особа має набрати максимальні бали, демонструючи високий або середньо-високий рівень компетентності, але враховуючи ротачію у складі ради, бажано, щоб таких осіб було принаймні дві. Загальна кількість осіб має бути достатньою для того, щоб у раді були представлені фахівці з корпоративного устрою, управління ризиками, комплаєнс, внутрішнього аудиту і загального управління. Також у раді мають бути фахівці, які розбираються у специфічних аспектах бізнесу конкретного банку. Це можуть бути спеціалісти у сфері найбільш важливих для уставу ризиків, розробки продуктів, інформаційних технологій, юриспруденції.

Також слід приділяти увагу колективним знанням спеціалізованих комітетів (ризиків, винагороди, аудиту та призначень) в рамках ради директорів.

Для українських банків, особливо для установ з місцевим капіталом, характерним є формування складу ради директорів з осіб, які виконують свої функції суто номінально, тобто відвідують засідання комітетів, отримують винагороду, але маючи поверхові знання, нездатні робити

обґрунтовані рішення. Тому належна, а не формальна гармонізація з європейськими стандартами буде сприяти підвищенню ефективності управління українськими банками, попереджати необачливу поведінку керівників.

Література:

1. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України. Рішення Правління Національного Банку України. 03.12.2018 № 814-рш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18#Text>.
2. Joint ESMA and EBA Guidelines on the assessment of the suitability of members of the management body. URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/internal-governance/joint-esma-and-eba-guidelines-on-the-assessment-of-the-suitability-of-members-of-the-management-body#pane-new-7bdd87fb-e02f-492a-99d6-129449e3cf9d>.

Чухно А. Ю.
магістр кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

Незгода О. К.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-29>

КЛЮЧОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогоднішній день особливо актуально для підприємців/власників компаній є мінімізація витрат на управління підприємством відповідно до наведеного нижче рис. 1 темпів зростання (зниження) прибутку та збитку підприємств в Україні за 2019–2020 рр.

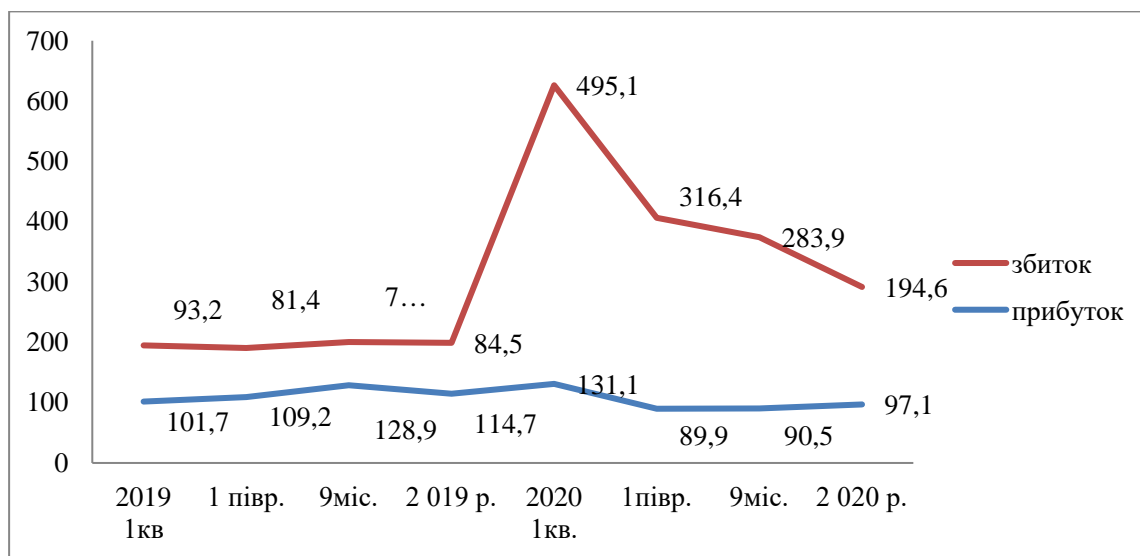

Рис. 1. Темпи зростання (зниження) прибутку та збитку підприємств в Україні за 2019–2020 рр.

Джерело: розроблено за даними [10]

Огляд статистичних даних показує, що за 2019–2020 рр. частка збиткових підприємств в Україні виросла, значно збільшилась сума збитків у 2019 р. становила 19,5%, а у 2020 р. – 29,2%, що на 9,7% більше попереднього року. Питання щодо максимізації прибутку та розвитку економічного потенціалу підприємництва можна вирішити на основі

введення системи управління витратами на підприємстві для окремих виробничих процесів, функцій та видів господарської діяльності.

Управління витратами є важливим заходом для отримання підприємствами конкурентної переваги. Дослідженням управління витратами підприємства займалися такі вчені, як: П. Й. Атамас, М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, Н. М. Бондаренко, Ф. Ф. Бутинець, В. В. Голомб, Т. О. Дзюба, І. Є. Давидович, В. М. Добровський, О. М. Збиранник, Г. В. Козаченко, Ю. С. Цал-Цалко та інші. Основними векторами досліджень були методи управління витратами, управління витратами в прогнозуванні та відповідальність за управління витратами.

Існують різні теорії трактування сутності витрат діяльності підприємства за своєю економічною сутністю, галузевою ознакою та іншими напрямками, які відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Трактування поняття «витрати» з точки зору економічної теорії

Автор	Визначення витрат
О. Біла [1, с. 196]	Витрати – це виражені в грошовій формі поточні витрати трудових, матеріальних, фінансових і інших видів ресурсів на виробництво продукції.
Є. Овчаренко [2, с. 43]	Витрати підприємства формуються в процесі використання ресурсів при здійсненні певної його діяльності. Вони мають цільову спрямованість
Г.В Козаченко [4, с. 131]	Витрати – це загальноекономічна категорія, яка характеризує використання різних речовин та сил природи в процесі господарювання.
М. Скрипник [5, с.50]	Витрати – це грошова оцінка вартості матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних та інших видів ресурсів на виробництво та реалізацію за певний період часу.
М. Грещак [6, с. 37]	Витрати – це обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому вимірі для досягнення певної мети – це витрати підприємства
С. Ковтун [7, с. 115]	Витрати – це грошове вираження використання виробничих ресурсів, у результаті якого здійснюється виробництво і реалізація продукції

Більшість економістів вважають, що витрати – це обґрунтоване умовами господарської діяльності споживання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Під економічними операційними витратами розуміють суму грошей, яку можна отримати при найвигіднішому з усіх можливих альтернативних варіантів використанні ресурсів.

Отже, можна зробити висновок про те, що витрати відносять до структури ресурсів, які використовуються у виробничій діяльності. Вивчення наукової літератури показало, що різні аспекти управління витратами розглядалися в багатьох працях.

Однак більшість вчених досліджують управління витратами окремо від процесів розвитку підприємства. Карпова Т. П. вважає, що управління витратами включає такі елементи: планування, нормування, облік, калькулювання, економічний аналіз, контроль, регулювання та прогнозування витрат. С. Ф. Голов розглядає управління витратами як принципово нову систему, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати. Попов О. С. зауважує: управління витратами – це розробка і реалізація управлінських впливів, заснованих на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і поточних цілей [8, с. 736].

Очевидно, що управління витратами передбачає виконання багатьох дій, які реалізуються під час фінансового управління підприємством будь-яким об'єктом, а саме: розроблення і реалізацію рішень, а також контроль за їх виконанням. Такі дії реалізуються через елементи управлінського циклу, такі як: прогнозування, планування, організацію, мотивацію, облік та аналіз. Функцію оберненого зв'язку загальної системи управління витратами підприємства виконує контроль (рис. 2).

Рис. 2. Загальна система управління витратами

Джерело: розроблено за даними [9, с. 27]

У системі управління витратами вирізняють такі аспекти: функціональний, організаційний та мотиваційний. Функціональний аспект є первинним. У контурі загального циклу управління витратами його характеризують функціональні підсистеми. [9, с. 27–30].

Отже, зниження й оптимізація витрат є одними з основних напрямків удосконалювання економічної діяльності кожного підприємства. Підвищення технічного рівня, удосконалення організації роботи підприємства, саме: виробництва і праці призводять до зниження матеріальних витрат і заробітної плати. Зменшення витрат сировини і матеріалів досягається за рахунок зниження норм їх використання, скорочення відходів і втрат у процесі виробництва та збереження, повторне використання матеріалів, впровадження безвідходних технологій, зниження якості продукції.

Тому, управління витратами на підприємстві можна визначити як взаємопов'язаний комплекс робіт, які формують коригуючи впливи на процес здійснення витрат під час господарської діяльності підприємства.

Саме тому підприємству бажано використовувати різні механізми формування витрат виробництва, що дасть змогу отримати більш детальну інформацію про витрати на виготовлення продукції. Дана інформація є гарантом успіху підприємства в умовах ринкового середовища. Вчасне реагування на відхилення витрат від нормативних значень допоможе попередити зростання витрат виробництва, що прямо пропорційно впливають на собівартість продукції і прибуток підприємства.

Література:

1. Біла О. Г. Фінанси підприємств : навч. посібн. Львів : Вид-во «Магнолія 2006», 2008. 383 с.
2. Овчаренко Є. І., Ляшенко О. М. Застосування класифікаторів витрат в управлінському обліку підприємства. *Зб. наук. пр. «Економіка. Менеджмент. Підприємництво»*. 2008. № 20 43 с.
3. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2013. 656 с.
4. Козаченко Г. В., Макухін Г. А. Управління затратами підприємства : монографія. Київ : Лібра, 2007. 320 с.
5. Скрипник М. І. Сутність витрат як економічної категорії. *Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки»*. 2009. Вип. 4. 50 с.
6. Грещак М. Г., Коцюба О. С. Управління витратами : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2002. 131 с.
7. Ковтун С. Ткачук Н., Савлук С. Управління затратами. Харків : Фактор, 2007. 272 с.
8. Попов О.С. Управління витратами. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т. 3. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. С. 736.
9. Грещак М.Г. Управління витратами: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2002. С. 27–30.
10. Державна служба статистики. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/04/43.pdf>.

Шулюк Б. С.
*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів імені С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-30>

ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ЗДІЙСНЕННЯ

Залежно від сфери діяльності та спеціалізації суб'єкти господарської діяльності в процесі реалізації проєктів державно-приватного партнерства (далі –ДПП) можуть здійснювати значний вплив на навколишнє середовище. Виникнення непрогнозованих і некерованих екологічних проблем може спричинити неуспішну реалізацію проєкту, призвести до його краху. Адже нейтралізація екологічних ризиків є недешевим процесом, що зумовлює зниження фінансової результативності проєкту. Тому екологічна оцінка є важливою саме на початковому етапі його реалізації. Вона здійснюється для того, щоб з'ясувати наскільки позитивно чи негативно вплине реалізація проєкту на екологічну ситуацію в певному регіоні. Крім того, варто зважити на можливість виникнення розбіжностей між національними та міжнародними екологічними стандартами. Адже при їх невідповідності учасники партнерства, звертаючись за позикою до міжнародних фінансових інституцій чи урядів інших країн, можуть отримати відмову. Тому основним завданням партнерів є врахування всіх екологічних аспектів, які можуть вплинути на його подальшу реалізацію та результативне завершення.

Загалом в усіх вітчизняних проєктах ДПП [1] оцінюється екологічна результативність запланованих дій. Проте не завжди така оцінка свідчить про наслідки впливу проєкту на навколишнє середовище, наприклад діяльність з перевалки таких вантажів, як хімічні добрива (у проєкті «Модернізація портової інфраструктури Херсонського та Скадовського морських портів та підвищення ефективності їх використання»). Відтак не передбачено заходи для мінімізації чи нівелювання негативних впливів. Схожа ситуація спостерігається й в інших проєктах («Енергетичний міст «Україна – Європейський Союз», «Реконструкція

існуючого та створення нового вантажного терміналу в аеропорту «Бориспіль», «Паливно-заправний комплекс в Міжнародному аеропорту «Бориспіль»), де ініціаторами недостатньо уваги приділено оцінці екологічного впливу, адже зазначено тільки про його позитиви. Поряд з тим в Проєкті концесії у морському порту Херсон, Проєкті концесії в Спеціалізованому морському порту Ольвія та Проєкті з розвитку центральної заправної станції паливно-заправного комплексу ДП «Міжнародний аеропорт «Бориспіль» оцінені ризики діяльності з урахуванням їх впливу на довкілля, внаслідок чого розроблено комплекс заходів, які повинні здійснити державний і приватний партнери задля їх мінімізації.

У вітчизняній практиці застосовувані методи підвищення відповідальності суб'єктів господарської діяльності за охорону навколишнього природного середовища здебільшого не дають змоги досягнути очікуваних результатів. Основними причинами, що зумовлюють недовраховання екологічних факторів в процесі реалізації проєкту ДПП є:

- 1) відсутність єдиної комплексної методики розрахунку показників. Серед значної кількості критеріїв зазначеної оцінки можна виділити: рівень викидів на одиницю продукції, загальний обсяг викидів, площі рекультивованих земель, споживання води та скидання стічних вод тощо;
- 2) складність обліку багатьох екологічних факторів впливу на навколишнє середовище внаслідок їхньої різноманітності;
- 3) нерозвиненість інституційного середовища у сфері компенсації збитків, які завдаються навколишньому середовищу.

Зазначені проблеми зумовлюють необхідність розроблення комплексної оцінки екологічної результативності проєктів ДПП, яка дала б змогу визначити грошове вираження ймовірних наслідків впливу на навколишнє середовище, фінансові можливості покриття збитків та прийняти рішення про доцільність реалізації певного проєкту. Окрім того, це сприятиме ранжуванню проєктів за рівнем їх екологічної результативності. На рис. 1 відображену алгоритм здійснення методики оцінювання екологічної результативності партнерських проєктів держави і бізнесу.

Вважаємо, що здійснюючи цю оцінку, органи державної влади та суб'єкти господарювання забезпечуватимуть екологічну безпеку певного регіону завдяки мінімізації чи нівелюванню негативних наслідків впливу реалізації проєкту ДПП на навколишнє природне середовище, життя та здоров'я населення.

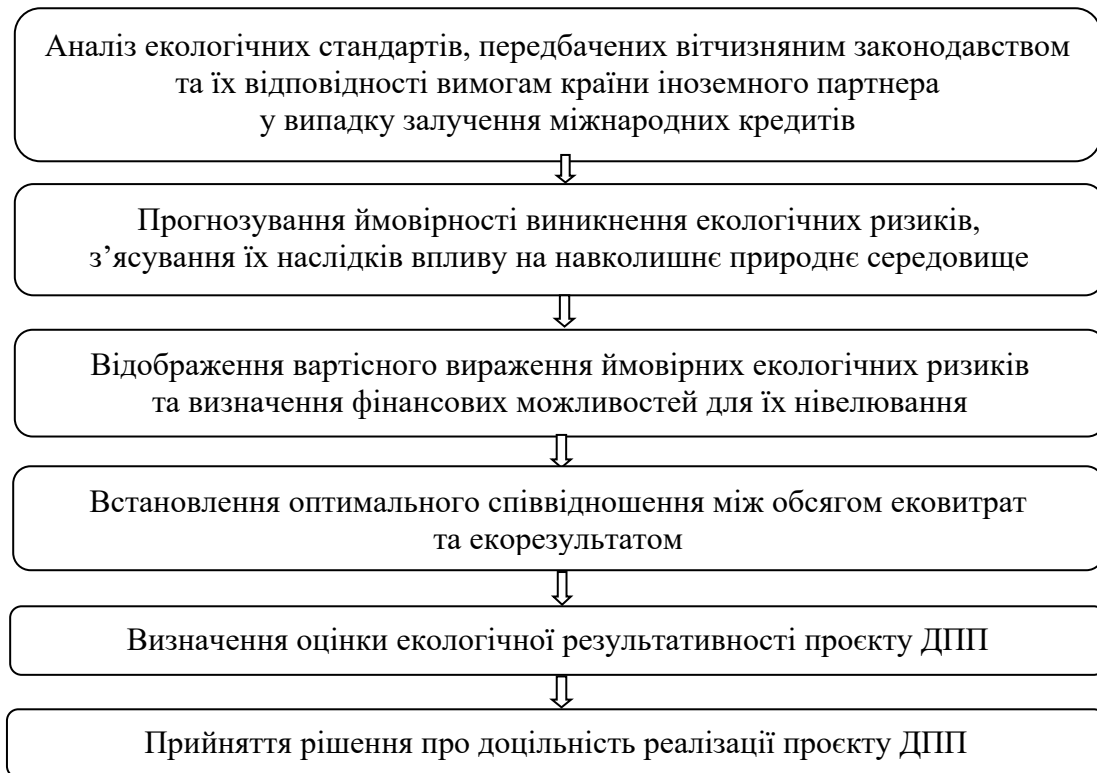

Рис. 1. Алгоритм методики оцінки екологічної результативності проєкту державно-приватного партнерства

Джерело: побудовано автором

Література:

1. Стан здійснення ДПП в Україні (За даними Міністерства економіки України). URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini>.

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ

Богородицька Г. Є.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та регіональних студій*

Університету митної справи та фінансів

Шкиптань А. А.

студент

Університету митної справи та фінансів

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-31>

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ЄВРОПІ ТА ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

Політика міжнародних відносин в межах Європи зводиться до об'єднання країн, що розташовані на території Європи і в більшості своїй об'єднані в таку структуру як Євросоюз (ЄС). Європейський Союз є одним з найбільших регіональних торгових об'єднань. Оскільки міжнародні економічні відносини дуже часто зводяться до торгівлі різними товарами між країнами, то варто згадати саме про торгівлю у цьому контексті. Загалом Європейський Союз має міцні зовнішньоекономічні зв'язки з великою кількістю регіонів та країн світу. Найактивніше розвиваються відносини з США, Азіатським регіоном та країнами Східної Європи [1]. Європейський Союз – це унікальний приклад регіональної інтеграції, що переріс в одного з головних учасників світової торгівлі. Більша частина зовнішньої торгівлі ЄС розташована в зонах вільної торгівлі (ЗВТ). Зони вільної торгівлі за своєю суттю дуже схожі на митні союзи. Вони також є виключеннями з загального режиму сприяння, який покладено в основі Генеральної угоди з тарифів та торгівлі. Зона вільної торгівлі – це група з двох чи більше митних територій, в межах яких скасовуються мита та інші правила які

накладають обмеження на регулювання торгівлі. Це стосується цієї групи товарів, які походять з території що входять до зони вільної торгівлі.

Зону вільної торгівлі можна охарактеризувати як торговельний режим, учасники якого мають виконувати низку обов'язків, а саме:

- вони мають понизити до нуля внутрішні тарифи, а також відмінити обмежувальні правила регулювання торгівлі;
- їм потрібно скасувати мита та обмежувальні правила, що стосуються основної частини торгівлі;
- не дозволяється підвищувати рівень захисту проти третіх країн;
- обов'язково мають мати графік, на якому буде зображено план утворення ЗВТ протягом певного періоду часу.

Питання, які стосуються безпосередньо торговельного процесу співробітництва з третіми країнами відносяться до компетенції інститутів Євросоюзу, а отже, це питання не стосується національних органів держав-членів [2]. На сучасному етапі ЄС має надзвичайно розгалужену систему торговельних режимів, сформованих як на багатосторонній, так і на двосторонній основі. Вони відрізняються фактичним ступенем залучення третіх країн до основних економічних свобод, що діють на внутрішньому ринку ЄС.

У торгівлі ЄС прагне дотримуватися саме сталого розвитку та універсальних цінностей у своїй зовнішній діяльності. Це відноситься до усіх сфер діяльності, до яких до речі входять і інвестиції. Не менш важливим є і факт того, що угоди про зону вільної торгівлі включають в себе розділ про торгівлю та сталий розвиток. Цей розділ висуває обов'язки обом сторонам стосовно виконання стандартів трудових та екологічних. Також в двосторонніх угодах прописано пункт який стосується захисту прав людини. Обидві сторони можуть припинити співпрацю або розірвати угоду у разі порушення цього пункту [3]. Підсумовуючи усе сказане про Європейський регіон можна сказати, що він грає роль одного з провідних гравців на світовій арені. Він демонструє свою силу в економічному плані а також показує готовність дати відсіч глобальним викликам. Цим самим цей регіон показує собою гарний приклад посилення економічної та політичної могутності [1].

Розглядаючи регіон Північної Америки на думку одразу приходить такий світовий лідер як США. У своїй зовнішньоекономічній політиці Сполучені Штати орієнтовані у першу чергу на національні пріоритети та інтереси, які мають забезпечити країні лідерські позиції у системі світового господарства. Вони націлені на стійкий економічний ріст, економію бюджетних коштів, збільшення зайнятості населення а також

домінування у світі завдяки експорту та імпорту та торгівлі товарами та послугами [4]. У 1991 році у США було проголошено «Стратегію національної безпеки» у якій президентом Дж. Бушем старшим було заявлено «Ми вступаємо в нову еру. Американська оборонна стратегія й військова структура можуть і повинні змінитися... У зв'язку з сучасними вимогами і поліпшенням міжнародних відносин ми повинні переосмислити наші пріоритети та адаптувати наші обороноздатні можливості до нових стратегічних умов» що сказалося на політиці міжнародних відносин [5].

США займають досить велику частку у валовому світовому продукті, яка досягає 20%. Крім того у світовій промисловості займає – 18%, у світовому експорті товарів – 8%, а в імпорті – 15% [6]. Стосовно лідерства США в міжнародній торгівлі вчений А. Багатуров висловився так: „джерелом напрямних імпульсів у світовій політиці виявляються не одноосібно США, а Сполучені Штати в щільному оточенні країн „сімки” [7]. Також до міжнародних економічних відносин США можна віднести таку північноамериканську зону вільної торгівлі як НАФТА, до складу якої окрім Сполучених штатів входять також Канада та Мексика. Доволі цікавим є факт того що НАФТА ґрунтується на моделі ЄС і являє собою угоду про зону вільної торгівлі між США Канадою та Мексикою.

На сьогоднішній день до головних цілей НАФТА відносять:

- залучення інвестицій до країн членів;
- встановлення бази для подальшої регіональної та міжнародної кооперації;
- забезпечення захисту прав інтелектуальної власності у цій зоні;
- стимулювання руху товарів та послуг між країнами- учасниками за рахунок зняття бар'єрів;
- створення та подальша підтримка умов для конкуренції у цій ЗВТ [8].

У Північній Америці як і у Європі простежуються певного роду економічні зони які було створено задля поліпшення торгівлі між країнами.

Література:

1. Кушнір Н. О., Химинець В. В. Сучасні зовнішньоекономічні зв'язки європейського союзу. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 10(172). С. 37–42.
2. Муравйов В. І., Березовська І. А. Правові засади функціонування зон вільної торгівлі в практиці Євросоюзу. *Український часопис міжнародного права*. 2012 № 3. С. 65–68.
3. Economic relations, trade and sustainability. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/economic-relations-trade-and-sustainability_en.

4. Соловйова Ю. М. Економічні відносини США і країн світу. *Економічні науки*. 2007. № 2. С 20–25.
5. Підберезник І. Є. Зовнішня політика та дипломатія США на Далекому Сході в умовах глобалізації: характеристика домінуючих напрямів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Випуск 107 (Частина І). С. 208–214.
6. Шнипко О. С. Економічна влада США: історія та сучасність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 15. С. 22–26.
7. Мельничук Н. Лідерство США в умовах глобальних трансформацій. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1–2. С. 202–212.
8. Міжнародна економічна інтеграція. URL: https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/248161/mod_resource/content1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%206.pdf.

Величко О. В.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Державного торговельно-економічного університету*

Миколайчук І. П.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Державного торговельно-економічного університету*

Лавренюк А. В.

*студентка
Державного торговельно-економічного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-32>

ЗМІЩЕННЯ ПОЗИЦІЙ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ «БРЕНДУ» УКРАЇНИ

Реалії глобалізації зовнішньоекономічних процесів стимулюють створення інституту репутації та брендингу держави на світовій арені. Актуальність започаткування та управління державним брендом є запорукою отримання конкурентних переваг, тривалої співпраці та довгострокових економічної привабливості для партнерів. Формування бренду характеризується використанням оригінальних, неповторних засобів індивідуалізації, як економічного суб'єкта, так і окремого виду товарів.

Загалом, визначення поняття “бренд держави” ввів британський маркетинголог і радник із питань політики Саймон Анхольт, зазначивши, що брендинг держави – це процес створення, моніторингу й управління іміджем країни задля покращення її репутації серед визначеної міжнародної аудиторії. В свою чергу, в своїй роботі, Колесницька Н. М. зазначає, що бренд країни — це сукупність характеристик (назва, термін, знак, символ, малюнок, слоган), які об'єднують уявлення самої країни про себе, містять ексклюзивні та позитивні характеристики країни та виділяють її серед інших держав світу [1]. Вже протягом останніх 20-ти років передові країни створюють власні бренди для успішної зовнішньоекономічної діяльності, демонструючи важливість даного інструменту. Питання формування “бренду” України, лише питання часу, тому важливо правильно та продумано розвивати міжнародні уявлення про Батьківщину.

Національний бренд України зароджувався та розвивався протягом Євро 2012, Євробачення 2017 та інших міжнародних івентів, які в першу чергу були інструментом демонстрації України, українців та

українського. Розвиток національного бренду є важливою складовою зміцнення позицій у глобальній економіці, тому його включають в стратегічні напрямки. По формуванню позитивного міжнародного визнаного “бренду” України національний інститут стратегічних досліджень визначив в своїй роботі “Україна-2030. Стратегія зміни майбутнього” наступні стратегічні завдання:

- обґрунтування перспектив розвитку експортного потенціалу України (пріоритетних конкурентоспроможних товарів та послуг) на основі прогнозів розвитку попиту на світових ринках у середньо- та довгостроковій перспективі;
- розроблення стратегії включення України до міжнародних ланцюжків створення доданої вартості на засадах оптимальної реалізації національного ресурсного потенціалу;
- розроблення і просування українського бренду експортних товарів і послуг на зовнішні ринки;
- просування зовнішньоекономічних пропозицій України на основних перспективних ринках збуту;
- заохочення участі українських підприємств та їх об’єднань у міжнародних виставках, ярмарках та інших презентаційних заходах;
- забезпечення правової охорони географічних зазначень і традиційних продуктів України [2].

З початку 2021 року індекс інвестиційної привабливості України зріс з 2,4 до 2,84. Такі результати дослідження були презентовані Європейською бізнес асоціацією (ЄБА) під час експертного обговорення поточного стану інвестиційного клімату України [5]. Наразі, індекс складає 2,17 це значення найнижче з 2013 року. Важливо вже розробляти та пропонувати іноземним інвесторам проєкти на довгострокову перспективу для забезпечення відродження української міжнародної інвестиційної діяльності.

З жовтня для України набрали чинності положення міжнародних Конвенцій про процедуру спільного транзиту (NCTS) і про спрощення формальностей у торгівлі товарами. Будь-яку кількість кордонів між 35 країнами-учасницями конвенцій вантаж може перетнути за одним транзитним документом. А це – величезний виграш у часі, який, зазвичай, доводиться витратити на оформлення документів та на інші митні процедури, збережені нерви, мінімізація впливу “людського фактору” й неабияка вигода у грошах [4].

Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 2019 року було створено департамент взаємодії

з експортерами та просування експорту. Основним завданням департаменту є участь у розробленні пропозицій та вдосконалення прийнятих рішень щодо формування та реалізації єдиної державної зовнішньоекономічної та зовнішньоторговельної політики [6]. Таким чином, Україна демонструє готовність до кардинальних стратегічних змін як внутрішніх, так і зовнішніх.

Висновки. Національний бренд в умовах економічної глобалізації є невід’ємною, фундаментальною складовою зовнішньоекономічної діяльності розвинених країн. Важливо правильно та продумано здійснювати програми заходів, щодо формування державного бренду, адже інститут репутації на міжнародній більш розвинений, аніж в Україні. Уряд України розробляє повноцінні заходи формування позитивного національного бренду, відокремлюючи стратегічні напрямки та завдання. Поставлені цілі стосуються інфраструктури, інвестиційного середовища, транзиту та зовнішньоекономічних зв’язків. Наразі пріоритетними процесами є розробка та впровадження проектів для іноземних інвесторів та підприємців. Український простір є сприятливим та привабливим, потрібно ефективно використовувати наявні ресурси на благо економічного стану країни.

Література:

1. Національний бренд України: крізь призму сприйняття держави за кордоном. URL: <https://adastra.org.ua/blog/nacionalnij-brend-ukrayini-kriz-prizmu-spriynyattya-derzhavi-za-kordonom>.
2. Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/ukraine-2030-1.pdf>.
3. Особливості розвитку теорії національного брендингу та формування міжнародного іміджу країни у контексті системи державного управління. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?>.
4. «Маленький вступ» до ЄС: перші результати дії «митного безвізу» для України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3588240-malenkij-vstup-do-es-persi-rezultati-dii-mitnogo-bezvizu-dla-ukraini.html>.
5. Індекс інвестиційної привабливості України сягнув 10-річного мінімуму. URL: <https://finclub.net/ua/news/indeks-investytsiinoi-pryvablyvosti-ukrainy-siahnuv-10richnoho-minimumu.html>.
6. Про затвердження Положення про департамент взаємодії з експортерами і просування експорту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0647915-19#Text>.

Грицина Л. А.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

Харун О. А.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-33>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Розвиток світової економіки на початку ХХІ століття, що відбувається за умов глибинних соціально-економічними, політичними та екологічними змін, засвідчив необхідність у якісній перебудові теоретико-методологічних підходів до проведення наукових досліджень у економічній сфері. Соціально-економічні зв'язки та відносини, що сформувались наприкінці ХХ ст. на початку ХХІ ст., є настільки складними та нелінійними, що відокремлене застосування базових економічних концепцій та моделей для їх пояснення не дозволяє отримати відповіді на питання щодо їх причин, витоків, рушійних сил та перспектив розвитку. Саме тому пошук шляхів вирішення проблеми суперечливості та неповноти наявних наукових знань стає об'єктивною необхідністю подальшого розвитку методології економічної науки.

Проведений аналіз засвідчив існування великого переліку методологічних підходів, що застосовуються вченими при дослідженні економічних процесів у різних сферах та рівнях економічного життя та відображають еволюцію економічної думки у тривалій історичній перспективі. У табл. 1 наведено коротку характеристику основних з них, що є універсальними та можуть застосовуватись при дослідженні процесів у світовій економіці.

Існуючий плюралізм наукових методологічних підходів є відповіддю на пошук нових концептуальних рішень фундаментальних соціально-економічних проблем, кризових явищ та потрясінь у світовому господарстві. Та найбільшого поширення на сучасному етапі розвитку економічної наукової думки набули два останні підходи – системний та синергетичний, поєднання яких дозволяє детально дослідити складні економічні утворення, визначити внутрішні, причинно-наслідкові

зв'язки між елементами та спрогнозувати подальші перспективи розвитку. Зважаючи на важливість даних підходів до розуміння сучасної світової економічної парадигми зупинимось на їх розгляді більш детально.

Таблиця 1

**Характеристика основних методологічних підходів
до проведення економічних досліджень**

Назва підходу	Загальна характеристика
Еволюційний підхід	Дає змогу проаналізувати явища й процеси щодо їх незворотних і спрямованих еволюційних змін, а також їх руху із вихідного до нового стану, тобто їх пізнання в процесі динаміки змін і розвитку.
Функціональний підхід	Полягає у розгляді досліджуваних складових елементів з позицій зовнішнього середовища. Це дозволяє розглядати взаємозв'язок системи з іншими системами і зовнішнім середовищем абстрактно.
Інституціональний підхід	Дозволяє виявити елементи соціально-культурного механізму, що забезпечують динаміку соціально-економічних змін. До них належать суб'єкти взаємодії, інституціональні форми взаємин, специфічні характеристики середовища діяльності, передумови, рушійні сили, фактори й форми інституціональної динаміки.
Прогностичний підхід	Передбачає визначення напрямів розвитку, що вимагає множинність сценаріїв. В основу методології покладено такі принципи: система тичність процесу прогнозування; основним є технологічний імператив; часовий горизонт – це тривалий період прогнозування; впливовість пріоритетів на розвиток.
Системний підхід.	Представляє собою сукупність методів і засобів, які дозволяють досліджувати властивості, структуру і функції об'єктів, явищ або процесів у цілому, представивши їх у якості систем із всіма складними міжелементними взаємозв'язками, взаємовпливом елементів на систему і зовнішнє середовище, а також впливом самої системи на її структурні елементи.
Синергетичний підхід	Його предметом є нелінійні процеси у складних, відкритих і нестабільних системах, які перебувають у постійному саморозвитку завдяки їхній здатності до самоорганізації, а також етапи переходу від стану порядку до стану хаосу. Синергетичний підхід найбільш адекватно відображає чергування хаосу й порядку та специфіку перехідних моментів у суспільстві та всіх його сферах.

Джерело: узагальнено авторами на основі [1–6]

Основною змістовною складовою поняття «системний підхід» є термін «система», який визначається як об'єкта, якому притаманна структура, здатна функціонувати й розвиватися, надає даному поняттю універсальний, загальнотеоретичний й загальнометодологічний зміст [7].

Як зазначає Чайка Ю. М. [2] дослідження економічних процесів у світовій економіці з позиції системного підходу можна представити як сукупність чотирьох послідовних стадій. На першій стадії відбувається виникнення або зародження нової системи економічних відносин, на другій стадії система набуває своїх основних характеристик, перетворюючий у єдине ціле, на третій стадії система набуває зрілості, якій притаманна наявність домінуючих протилежних підсистем, що об'єднують елементи інших підсистем з протилежними функціональними якостями. Четверта стадія відображає перетворення системи, процеси формування нової системи та відмирання попередньої, які відбуваються під впливом зовнішніх і внутрішніх причин. Перетворення може виступати як кінцевий етап розвитку системи, а може характеризувати перехід системи з однієї стадії розвитку в іншу [2].

Системний підхід спирається на такі принципи: цілісність; інтегративність; структуризація; ієрархічність будови; множинність; ізоморфізм; зв'язок із навколишнім середовищем; складності структури. Останнім часом все більше уваги приділяється такому явищу як синергія, яке теж можна віднести до принципів системного підходу [8].

В той же час у більш широкому значенні явище синергії розглядається у відносно новому методологічному підході, який отримав назву синергетичного. Його предметом є нелінійні процеси у складних, відкритих і нестабільних системах, які перебувають у постійному саморозвитку завдяки їхній здатності до самоорганізації [3].

Синергетичний підхід дослідження систем базується на твердженні, що однозначно прогнозувати, до якого стану і коли дійде система, що еволюціонує, неможливо. Адже в процесі переходу через нестійкість система може розділятися, зливатися тощо. Розвиток системи відбувається лише в зоні, що віддалена від рівноваги [6].

Результатом розвитку системи є отримання так званого синергетичного ефекту, який можна розділити на функціональний, позитивний та негативний. Функціональний синергетичний ефект – це результат, що дорівнює сумі складових частин, його можна описати математичною формулою $2+2=4$. Позитивний синергетичний ефект – це результат, що перевищує суму складових частин. Він виникає в результаті узгодженості внутрішніх і зовнішніх векторів розвитку системи, математично його

можна описати як $2+2=5$. Негативний синергетичний ефект – це результат, що менше суми складових частин. Він виникає при розбіжності внутрішніх і зовнішніх векторів розвитку системи, математично його можна описати як $2+2=3$ [9].

Як видно з проведеного дослідження системний та синергетичний підходи доповнюють один одного, як з позиції теоретичної бази дослідження (поняття системи, принципів, цілей її розвитку, тощо), так і з позиції практичного застосування існуючих методів дослідження, їх поєднання для отримання максимально достовірної картини розвитку економічних систем. Ключовими засадами об'єднання системного та синергетичного підходів є розгляд економічних систем у їх багаторівневості, комплексності та взаємозалежності, врахування впливу не тільки зовнішніх, а й внутрішніх рушійних сил, визначення перспектив розвитку економічних систем з позиції багатоваріантності та неоднозначності результатів.

Література:

1. Жаворонкова Г. В., Мельник Л. Ю. Сучасна направленість методології наукового пошуку в дослідженні формування економіки знань в інформаційному суспільстві. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 16–21.
2. Чайка Ю. М. Економічний розвиток у контексті системного та синергетичного підходів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2014. Випуск № 681. «Економіка». С. 15–18.
3. Жигірь В. І. Методологічні підходи як основа науково-педагогічних досліджень у професійній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48. С. 107–115.
4. Смесова В. Л. Діалектика та еволюційний підхід як методологічна основа дослідження системи відтворення економічних відносин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70). № 5. С. 15–20.
5. Шелегеда Б. Г., Колобова В. В. Системна класифікація як інноваційна основа методології економічних досліджень. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 9 (5). С. 131–135.
6. Якімцов В. В. Синергетичний підхід у сучасній економічній науці. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 2. С. 265–271.
7. Бондар В. І. Філософська, теоретична та методологічна сутність і реалізація системного підходу до організації й проведення наукових досліджень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2016. Вип. 3. С. 3–11.
8. Семенченко А. В. Системний підхід у науковому пізнанні складових економіки праці. *Бізнес Інформ*. 2012. № 12. С. 168–171.
9. Корчевська Л. О. Синергетичний підхід до управління економічною безпекою підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1(2). С. 311–315.

Казакова Л. О.
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7529-9543>*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-34>

МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ КОРИДОРИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Дослідження політико-економічних та правових аспектів створення та функціонування міжнародних транспортних коридорів та участь України в такому співробітництві стало актуальним в контексті європейської інтеграції нашої держави. Вивчення нових можливостей основних форм такої співпраці є однією з ланок реалізації євроінтеграційних прагнень України. При цьому, конкретизації проблем діяльності саме міжнародних транспортних коридорів (далі – МТК) у вітчизняній доктрині присвячено не так багато досліджень. Однак, сьогодні, в контексті декларування на конституційному рівні європейського вектору України, приділення додаткової уваги до транспортної логістики та такої її складової частини як МТК є надзвичайно актуальним.

Велике значення у функціонуванні сучасних промислових підприємств, великих і малих міст і навіть цілих регіонів набуває формування транспортно-логістичної інфраструктури. Спираючись на досвід розвинутих країн можна стверджувати, що використання логістичних систем дає змогу зменшити загальні логістичні витрати майже на 12–35%, транспортні витрати на 7–20%, витрати на навантажувально-розвантажувальні роботи та збереження матеріального потоку на 15–30%, а також прискорити швидкість обігу матеріальних ресурсів на 20–40% та скоротити їх запаси на 50–200%. Усе це свідчить про те, що одним із важливих факторів економічного зростання є формування інтегрованих транспортно-логістичних систем, що охоплюють окремі країни та регіони [1, с. 208].

Основним завданням логістики у сфері транспортування полягає в усуненні перебоїв у разі безперервного переміщення товарів і транспортних засобів від пункту відправлення до пункту призначення, предметом транспортної логістики є транспорт загального користування,

у тому числі залізничний, автомобільний (для перевезення вантажів та пасажирів), водний (морський та річковий), повітряний та трубопровідний. При цьому, до основних специфічних завдань транспортної логістики крім інших належить і створення міжнародних транспортних систем, транспортних коридорів та транспортних мереж [2].

Поштовхом виникнення та розвитку міжнародних транспортних коридорів стало проведення в жовтні 1991 року у місті Прага першої Загальноєвропейської конференції, на якій було прийнято концепцію інтермодальних транспортних мостів, трансформована згодом, у систему пан'європейських транспортних коридорів. Сам термін «міжнародні транспортні коридори» узвичаївся після 2-ої Загальноєвропейської конференції на о. Крит. Саме після 1994 року, багатьма дослідниками наводяться різні формулювання МТК з різними коментарями, що розширюють, в принципі, не зачіпають саму суть базового визначення, що міститься в документах європейських транспортних організацій. У 1997 році в Гельсінкі на третій конференції були прийняті доповнення до раніше визначених рішень Критської конференції та визначена мережа пан'європейських коридорів. Усього було затверджено десять пан'європейських міжнародних транспортних коридорів, які отримали назву «критські», головним завданням яких стала швидка доставка вантажу найкоротшим шляхом, економічно вигідна логістика товарів та пасажирів.

Україна, як частина європейського економічного та політичного простору (в рамках Угоди про асоціацію Україна – ЄС), вживає заходи в напрямку розвитку і вдосконалення сфери транспортно-логістичного співробітництва, що є стратегічно важливим в контексті європейської інтеграції та подолання проблем економічного розвитку, з якими Україні довелося зіштовхнутися в період пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року.

Ще в 2018 році Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430 (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМ № 321-р від 07.04.2021 р.) було схвалено Національну транспортну стратегію України на період до 2030 року, в якій на нормативному рівні було підкреслено важливу роль України як транзитного транспортного мосту, що поєднує країни Європи та Азії, оскільки через територію України проходить ряд міжнародних транспортних коридорів: Пан'європейські транспортні коридори № 3, 5, 7, 9; коридори Організації співробітництва залізниць (ОСЗ) № 3, 4, 5, 7, 8, 10; Транс'європейська транспортна мережа (TEN-T), коридор Європа –

Кавказ – Азія (ТРАСЕКА) [3]. Реалізація Стратегії має сприяти перетворенню України на розвинену, високотехнологічну та інноваційну країну завдяки розвитку сфери транспорту та інфраструктури, застосуванню новітніх технологій. Ціла низка українських інфраструктурних проєктів, що передбачені Стратегією, включені до Індикативного плану розбудови Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T). План підготовлено Європейською комісією та Світовим банком з метою розвитку транспортного сполучення в країнах Східного партнерства [4].

Практично, для України існують низка можливостей співробітництва з іншими державами Європейського Союзу в сфері розвитку транс'європейських транспортних мереж (TEN-T), транснаціональних осей в рамках вищеназваної програми ЄС «TRANS-EUROPEAN TRANSPORT NETWORK POLICY (TEN-T)», яка спрямована на утворення окремої мультимодальної мережі, що об'єднає наземний, морський, повітряний транспорт, оскільки на протязі більш ніж десяти років ЄС здійснила реалізацію понад 30 пріоритетних проєктів (осей) [5].

В липні 2022 року було представлено Пропозиції Робочої групи з відновлення та розбудови інфраструктури до Плану відновлення України, в якому найважливішим сучасним викликом було названо створення умов для підтримання транспортної інфраструктури у належному функціональному стані на підконтрольних Україні територіях, збереження та підвищення пропускної спроможності пунктів пропуску, переорієнтація логістичних перевезень задля виконання найважливіших функцій країни для відновлення, відбудови, модернізації об'єктів транспортної інфраструктури, та поступової інтеграції транспортної мережі України до транспортної мережі ЄС [6, с. 3].

Отже, роль міжнародних транспортних коридорів у підтримці та розвитку регіонального економічного зростання беззаперечно, оскільки останні не лише сприяють торгівлі між містами та країнами, які розташовані вздовж коридору та поглибленню регіональної інтеграції, а також активізують поживлення внутрішньої і зовнішньої торгівлі шляхом надання більш ефективних і дієвих послуг транспорту і логістики.

Література:

1. Устенко М. О. Актуальність формування транспортно-логістичних систем в умовах євроінтеграції. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 49. С. 207–210.
2. Грицина Л. А., Кошівська М. В. Сучасний стан та перспективи розвитку транспортної логістики в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 18. С. 11–18.

3. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.11.2022).

4. Реформа інфраструктури. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/reforma-infrastrukturi> (дата звернення: 7.11.2022).

5. «Щодо перспективних напрямів співробітництва України з країнами ЄС у реалізації потенціалу транспортної системи України». Аналітична записка. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-perspektivnikh-napryamiv-spivrobotnictva-ukraini-z-krainami-es-u> (дата звернення: 19.10.2022).

6. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». 2022. 178 с.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-35>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ КОМПАНІЙ У МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Традиційні системи управління логістичними процесами не забезпечують адекватної реакції на потреби ринку, які часто вимагають певних новацій під час свого задоволення. Internet-технології ведення бізнесу з'явилися у відповідь на виникнення потреби в них у зв'язку з переходом від індустріального суспільства до постіндустріального – інформаційного. В індустріальну епоху головним товаром були матеріальні предмети, в постіндустріальну ним стали інформація, ідеї, права, взагалі – нематеріальні активи.

З появою можливості безготівкової електронної оплати товарів і послуг і використання глобальної мережі для проведення трансакцій по усьому світу з'явилося таке унікальне явище, як «електронна комерція». Багато Web-каталогів, що існували на той момент у рекламних та інформаційних цілях, було доповнено можливістю негайного придбання товару [1].

Ці зміни сприяли виникненню нових бізнес-структур, що за допомогою Internet можуть встановлювати партнерські стосунки, перебуваючи в будь-якому місці світу. Це, у свою чергу, дало змогу територіально віддаленим підприємцям або компаніям за допомогою інфокомунікаційних технологій розробляти ефективні технологічні процеси виробництва товарів і послуг. Такі бізнес-структури дістали назву віртуальних підприємств.

Практично кожна компанія стикається з боротьбою за виживання, яка, як правило, передбачає скорочення витрат, обмеження виробництва, погіршення умов праці, а іноді і закриття своїх філій. Найбільший потенціал для використання бізнес-мережі у таких складних умовах відкривається для малих та середніх підприємств (МСП), які мають обмежені ресурси, де за рахунок участі в таких бізнес-мережах можна створити власну впливову ринкову позицію. Глобалізація свідчить про те, що конкуренція поступово конвертується в необхідність співпраці.

Сутність функцій бізнес-мереж полягає в сучасному впливі стратегій співпраці в конкурентному середовищі; це явище, яке не може функціонувати без сильного лідерства та взаємної довіри. Разом вони створюють позитивну синергію, яка допоможе створювати ланцюжок створення вартості з максимальною ефективністю [3].

Віртуальне підприємство (ВП) має декілька основних характеристик: гнучкість, співпраця в рамках внутрішньої групи компаній та максимізація доданої вартості.

Віртуальне підприємство є молодим поняттям, тому його визначення не є остаточно усталеним. Існують різні тлумачення його значення, основне з яких – це тимчасова мережа незалежних установ, або фахівців. Термін віртуальне підприємство був запропонований Аббе Моушовіц, який ще у 1980-х роках розробив «модель віртуального підприємства». Він особливо підкреслював суттєвість тимчасовості, коли компанія створюється для досягнення певної мети, а потім компанія може бути розпущена.

Соколовський С. А. розглядає віртуальну організацію як систему віддалених різномірних підприємств і підрозділів які можуть змінювати свій образ і конфігурацію за допомогою мережевих та інтелектуальних інформаційних технологій з метою оптимізації доходів кожного з учасників спільної інтеграції.

Рудь Н. Т. досліджує віртуальну організацію як повністю орієнтовану на споживача, оскільки її основними характеристиками є швидкість виконання замовлення та повнота задоволення потреб клієнта. Оскільки замовники і виконавці об'єднані у відкриту мережу, межі між взаємодіючими організаціями стають нечіткими і прозорими. При цьому відбувається інтеграція культур, традицій, ресурсів, досвіду та інформації організацій-партнерів. Виникає штучне співтовариство, сформоване в електронному вигляді, яке дуже часто продовжує життєвий цикл окремої організації [2].

Науковці та дослідники характеризують віртуальні компанії як тимчасовий альянс бізнес-суб'єктів (компанія, фізична особа, університет тощо), які можуть виступати як взаємні конкуренти. Також зазначають, що віртуальні компанії створюються з метою використання бізнес-можливостей, які не можуть бути використані індивідуально.

Процес функціонування ефективного ланцюжка вартості віртуального підприємства, який складається з окремих суб'єктів, є дуже складним і потребує визначення його етапів. Можна виділити декілька основних етапів [1]:

- визначення ініціатора створення віртуального підприємства;
- аналіз ринкового потенціалу;
- моделювання ланцюжка створення вартості віртуального підприємства;
- визначення власного потенціалу;
- визначення груп потенційних партнерів для співпраці;
- створення ланцюжка створення вартості віртуального підприємства;
- вибір відповідних партнерів для участі в корпоративній мережі;
- створення ефективного середовища для обміну даними.

Можна виділити наступні характерні ознаки віртуальних компаній [4]:

- висока частка нематеріальних активів;
- нестабільність структури капіталу;
- високий ступінь невизначеності та ризику грошових потоків;
- незначний обсяг амортизаційних відрахувань;
- відсутність кореляції між темпами зміни доходів і витрат;
- чіткий розвиток віртуальної організації відповідно до фаз життєвого циклу: ідея – реалізація – інтенсифікація – термін експлуатації;
- зростання обсягів інвестицій відповідно до зростаючих потреб ринку.

Віртуальні компанії створюються як система штучно інтегрованих в інформаційному просторі різнорідних організацій з єдиною системою управління, яка може гнучко змінювати свою конфігурацію. Стратегічною перевагою такої системи є стійкість і виживання в умовах ринкової економіки, а також здатність учасників забезпечувати гнучкість та інтеграцію ресурсів, можливість швидкого створення віртуальних команд і віртуального середовища, об'єднання знань компетентних людей для цілеспрямованої діяльності.

Отже, віртуальна компанія є новітньою і потенційно перспективною формою мережевих структур, що з'явилася і набула поширення в останнє десятиліття. Віртуальна організація може гнучко змінювати свою конфігурацію, де стратегічною перевагою такої системи є стійкість і виживання в умовах ринкової економіки, здатність учасників забезпечувати гнучкість і інтеграцію ресурсів, можливість швидкого створення віртуальних команд і віртуальних середовищ. При цьому віртуальна організація має ті ж можливості та потенціал, що і традиційна організація, але віртуальна організація не має таких інституційних та структурних меж.

Література:

1. Загорна Т. О., Ткачова А. В. Віртуальні організації в умовах інформаційної економіки: специфіка діяльності, конкурентні переваги. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 6. С. 128–135.
2. Рудь Н., Мохнар М. Віртуальні підприємства: сутність та доцільність використання в інноваційній діяльності. *Економічний форум*. 2016. № 4. С. 197–207.
3. Соколовський С. А. Моделювання інноваційної діяльності віртуального підприємства в умовах інформаційної економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 57. С. 120–128.
4. Merkevičius J., Davidavičienė V., Raudeliūnienė J., Buleca J. (2015) Virtual organization: Specifics of creation of personnel management system. *E a m: Ekonomie a Management*, Vol. 18 № 4, pp. 200–211.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-36>

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Нині поняття невизначеності є найактуальнішим і найбільш впливовим явищем, що визначає процес розвитку нашого суспільства. Ставлення до невизначеності неоднозначне, а іноді і діаметрально протилежне. Безперечно, невизначеність становить загрозу національній економіці, проте потрапляючи в непередбачувані умови продукуються найновітніші та найкреативніші варіанти вирішення складних економічних проблем, таких як врівноваження економічної ситуації, вдосконалення виробництва тощо.

Україна є однією з держав, яка після проголошення незалежності і до сьогодні майже весь час формується і розвивається в умовах невизначеності. Перший етап – повна перебудова економіки, був викликаний необхідністю впровадження ринкових відносин. Ці події спричинили важку економічну кризу. По суті, етап трансформації ще не є повністю завершеним і вимагає адекватного реагування з боку держави. Та найважливішою причиною проблем економічного розвитку України є перебування у стані «довготривалої невизначеності». Країна, не розв'язавши одні проблеми, потрапляє в інші, які накладаються на попередні і формують замкнене коло. І поки країна від однієї невизначеності переходить до іншої, вона втрачає цінний час для формування стратегічного майбутнього.

Російська агресія проти України ще більше загострила стан невизначеності ще 8 років назад. Нинішнє повномасштабне військове вторгнення стало шокним для економіки в поставило ряд раніше не бачених і непрогнозованих питань: яких руйнацій ще зазнає економіка?, скільки жертв людських ще понесе Україна?, як зміниться купівельна спроможність населення? як відбуватиметься відбудова деокупованих територій?... Та найголовніше, що усі найактуальніші питання сьогодні пронизані найважчим станом для будь-якої системи – станом невизначеності, спричиненим поєднанням двох чинників: потребою ухвалювати швидкі рішення і браком необхідної інформації. Разом з цим,

в умовах воєнного вторгнення, виникнення невизначеності супроводжується появою страху, який ускладнює ухвалення рішення у доленосних ситуаціях. «Страх небезпеки жахає нас у десять тисяч разів більше, ніж сама небезпека, коли вона стоїть перед очима. І тягар страху для нас набагато важчий, ніж зло, якого ми боїмось» (Дефо Д. Пригоди Робінзона Крузо).

Разом із станом невизначеності, Україна має ряд проблем пов'язаних із існуванням тіньової економіки. Так за розрахунками Мінекономіки рівень тіньової економіки у січні-вересні 2021 року становив 31% від обсягу офіційного ВВП. І одним із першочергових завдань, в ряді з іншими, має постати проблема подолання чинників, що стримують процеси детінізації економіки України. Так експерти рейтингу економічної свободи (Economic Freedom Index 2021), що формується Heritage Foundation, визнали рівень захисту прав власності в Україні недостатньо ефективним, оцінивши його на рівні 48,5 балів (за 100 можливих). Згідно з Міжнародним індексом прав власності (International Property Rights Index) 2021 незначним було покращення позиції країни за рівнем піратства у сфері авторського права (на 1 пункт до 88 місця серед 129 країн). Водночас незадовільною залишається ситуація із захистом патентів (57 місце), простотою доступу до позик (103 місце) та сприйняттям захисту інтелектуальної власності (107 місце відповідно). Отже, нагальним є питання підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності. Разом з цим, за результатами рейтингу економічної свободи (Economic Freedom Index 2021) експерти зробили висновок про необхідність реформування судової системи з метою поліпшення її ефективності та оцінили її поточний стан на рівні 41,1 балів (зі 100 можливих) із погіршенням позиції України на 1,1 балів порівняно з попереднім рейтингом.

Ще один невтішний висновок, який отримали експерти рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2021». Рівень корупції в Україні оцінено у 32 бали, що на 1 бал менше ніж у рейтингу 2020 року (за шкалою від 0 до 100, де 0 означає найвищий рівень корупції відповідно до сприйняття респондентів, а 100 – найнижчий). Це відповідає 122 місцю серед 180 країн, які увійшли до рейтингу (117 місце серед 180 країн у рейтингу 2020 року). Окремою значущою проблемою для України є наявність територій, непідконтрольних Уряду, утворених у ході збройної агресії та, як наслідок, зростання «потенційних можливостей» для застосування схем контрабанди товарами [1].

Разом з цим, Україна має потужний потенціал. Основними складниками цього потенціалу є висока концентрація найродючіших земель у світі (понад 65% земельного покриття країни), висока кваліфікація, потужний індустріальний і науково-технічний потенціал, висококваліфіковані кадри. Сучасний розвиток економіки України свідчить про те, що Україна має невиснажливі ресурси. За видобутком кам'яного вугілля, залізної і марганцевої руд, виробництвом сталі, сірчаної кислоти, мінеральних добрив, електроенергії, цементу, зерна, вирощуванням цукрових буряків, соняшнику та картоплі країна входить в першу десятку найбільших виробників світу. Всього економіка України налічує близько 300 різних галузей. На вересень 2022 року є чинними 36 угод з 31 країною, 18 з яких – на міжурядовому рівні [2]. Україна є членом 79 міжнародних компаній, організацій та ініціатив. Перебування в них – норма для сучасної держави. Це набір стандартів, інформації, банків даних, необхідний для усвідомлення країни як члена міжнародного співтовариства. Це механізми для комунікації зі світом. Європейський Союз укріплює свої позиції як головний торговельний партнер України. За результатами 2021 року питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 39,2% від загального обсягу торгівлі України (у 2020 році – 38,8%) [3].

Вважаємо, що в розрізі проблем сьогодення, першочерговими мають стати питання припинення бойових дій, повернення непідконтрольних територій, викорінення тіньової економіки як такої, відновлення і повне перезавантаження економіки України. Так у липні на конференції в Лугано Україна представила потужний та всеохоплюючий план відновлення країни. Реалізація цієї стратегії розрахована на 10 років і вона отримала схвальні оцінки та підтримку від міжнародних партнерів. Україна поставила перед собою амбітну, втім цілком реалістичну мету: до 2032 року здійснити стрибок від перехідної (транзитної) економіки до економіки, що розвивається. Для залучення в українську економіку іноземних інвесторів вже створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine, на якій зібрано понад 500 інвестпроектів та можливостей у 10-ти галузях економіки [4].

Україна сьогодні в прямому сенсі виборює своє право на побудову відкритого демократичного суспільства з європейським рівнем життя, вже сьогодні акумулюються творчі та інтелектуальні сили нації, які створюють якісно новий суспільно-психологічний клімат, що сприяє соціально-економічним новаціям. Неймовірна згуртованість, яку

демонструє сьогодні Україна і є необхідною умовою для розвитку економіки та піднесення її на більш високий рівень розвитку.

Література:

1. Тіньова економіка. Аналітична записка департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування міністерства економіки України (відділ з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики), лютий, 2022.
2. Перелік міжнародних договорів у сфері технічного регулювання, укладених з країнами-торговельними партнерами України (на січень 2020 року): веб-сайт міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 25.10.2022).
3. Бюлетень поточного стану торговельних відносин між Україною та ЄС: веб-сайт міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 28.10.2022).
4. Інвестиції в Україну та відновлення економіки: веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325-ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki> (дата звернення: 28.10.2022).

Музиченко М. В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри глобальної економіки
Державного біотехнологічного університету, м. Харків*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-37>

ПЕРШІ КРОКИ ЄВРОСОЮЗУ НА ШЛЯХУ ПОДОЛАННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РОСІЙСЬКОГО ГАЗУ

Євросоюз оголосив про наміри до кінця 2022 року скоротити на дві третини імпорту російського газу і повністю припинити імпорту блакитного палива з Росії до 2027 року [1].

При цьому не варто недооцінювати європейську залежність від російського газу. У 2021 році країнами Євросоюзу спожито близько 43% природного газу, отриманого газогонами з Російської Федерації, що у вартісному виразі становить 99 млрд євро, або 5% загального обсягу енергетичного імпорту ЄС [2].

Найбільшим споживачем російського газу є Німеччина. У 2021 році країна імпортувала 48,2 млрд кубічних метрів російського газу, що становить 45% всього імпорту Німеччини та 23,7% загального експорту російського газу [3].

З березня 2023 року у Німеччині планується запровадження обмеження максимальної ціни на газ, який продається приватним споживачам та підприємствам для опалення приміщень, а також для вироблення електроенергії. На фінансування цього плану німецький уряд розраховує використати протягом найближчих двох років 200 млрд євро кредитів. З метою запобігання порушення умов конкуренції в Європі, деякі країни Євросоюзу наголошують на необхідності створення для компенсації витрат на енергію загальноєвропейського фонду, що фінансуватиметься з бюджету ЄС [4].

З початку війни в Україні в країнах ЄС зафіксовано рекордну кількість виробленої вітрової та сонячної енергії. З березня по вересень 2022 року майже чверть електричної енергії ЄС (24%) було вироблено за допомогою вітра та сонця. Рекордні показники досягли 19 країн Євросоюзу. Німеччина за цей період отримала від сонця та вітру 104 ТВт-год електроенергії, що відповідає майже третині всього її обсягу. Максимальні показники зафіксовано в Іспанії, Італії, Польщі та Франції.

Рекордні показники виробництва відновлюваної енергії дозволили країнам ЄС заощадити близько 11 млрд євро на закупівлях газу [5].

Значно зросли цьогорічні поставки до ЄС скрапленого природного газу (СПГ). На початку повномасштабних військових дій в Україні, США оголосили про наміри збільшити впродовж 2022 року експорт СПГ до країн Європи на 15 млрд кубічних метрів, а до кінця поточного року додаткові поставки СПГ до Європи мають сягнути позначки у 61 млрд кубічних метрів. При цьому минулого року європейський попит на скраплений природний газ склав лише 21% від світового ринку СПГ [6].

Нідерланди розглядають питання можливості відновлення видобутку на третьому за світовими запасами газовому родовищі Гронінген, запаси якого оцінюються у 450 млрд кубічних метрів. В останні роки уряд Нідерландів обмежив видобуток газу на родовищі та ухвалив рішення про його закриття до кінця 2022 року через загрозу сейсмічних поштовхів [7].

Євросоюз має наміри укласти газову угоду з Єгиптом та Ізраїлем. Згідно з умовами угоди, на єгипетських потужностях здійснюватиметься зрідження видобутого в Ізраїлі газу, який, у подальшому буде спрямований до європейських країн. Крім того, країни Євросоюзу планують постачати з Єгипту не тільки природний газ, а і зелений водень (виготовлений з відновлюваних джерел енергії) [8].

Італія має на меті найближчим часом зробити Алжир своїм основним постачальником природного газу. До останнього часу близько 40% природного газу країна імпортувала з Росії. Італійська Eni та алжирська Sonatrach уклали угоду, згідно з умовами якої Алжир до кінця поточного року розпочне щорічне постачання до Італії додаткових 9 млрд кубічних метрів природного газу. Враховуючи, що у 2021 році Італія імпортувала близько 29 млрд кубічних метрів російського газу, та майже 22,5 млрд кубічних метрів алжирського, з 2023 року Алжир стане головним газовим постачальником Італії [9].

1 жовтня 2022 року введено в експлуатацію міжсистемний газогін Греція – Болгарія (IGB), за яким Болгарія матиме можливість щорічно отримувати 1 млрд кубічних метрів азербайджанського природного газу та СПГ з Греції. IGB об'єднав болгарську національну газову мережу компанії «Булгартрансгаз» з грецькою газовою мережею. По IGB азербайджанський газ постачатиметься через Грецію до Болгарії, а з Болгарії до Сербії, Північної Македонії, Румунії та Угорщини. Цей газогін може повністю задовольнити газові потреби Болгарії, яка до останнього часу отримувала 80% природного газу з Росії [10].

Ситуація на європейському енергетичному ринку стала головною темою саміту ЄС, який відбувся у Брюсселі 20–21 жовтня 2022 року.

За підсумками засідання Європейської ради було наголошено на необхідності прискорення та активізації зусиль щодо зменшення попиту, забезпечення надійності постачання, уникнення нормування та зниження цін на енергію для домогосподарств та підприємств країн Євросоюзу, збереження цілісності єдиного ринку. Європейська рада закликала Раду ЄС та Європейську комісію терміново надати конкретні рішення щодо таких додаткових заходів як добровільна спільна закупівля газу і прискорення переговорів з надійними партнерами для пошуку взаємовигідного партнерства шляхом використання волі колективного ринку Союзу та повне використання Енергетичної платформи ЄС, відкритої також для Західних Балкан і трьох партнерів Східного партнерства (Україна, Грузія та Молдова) з Угодами про асоціацію [11].

Література:

1. As Europe Seeks to Move Away From Russian Gas, Which Clean-Energy Technologies Will Benefit? URL: <https://www.wsj.com/articles/europe-russian-gas-renewables-solar-wind-11650392295>.
2. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
3. Gas Market and Russian Supply – Russian supplies to global energy markets – Analysis – IEA. URL: <https://www.iea.org/reports/russian-supplies-to-global-energy-markets/gas-market-and-russian-supply-2#abstract>.
4. Енергетична суперечка: лідери ЄС домовились шукати компроміс URL: <https://www.dw.com/uk/samit-es-stelu-cin-na-gaz-ne-vstanovili-domovilis-sukati-kompromis/a-63514666>
5. ЕС достиг рекорда в производстве возобновляемой энергии. URL: <https://www.dw.com/ru/s-nacala-vojny-v-ukraine-es-proizvodit-rekordnoe-kolicestvo-voznovlaemoj-energii/a-63468947>.
6. Чи замерзне Європа без російського газу <https://forbes.ua/svit/evropa-zaminila-rosiyskiy-gaz-skhovishcha-povni-zima-ne-strashna-yak-es-pozbuvsya-gazovoi-zalezhnosti-vid-rosii-27102022-9347>.
7. The Massive Gas Field That Europe Can't Use. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-06/dutch-close-europe-s-biggest-gas-field-despite-energy-crisis>.
8. EU, Egypt Near Gas Supply Deal in Shift Away From Russia. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-03/eu-egypt-near-gas-supply-deal-in-shift-away-from-russia>.
9. Eni and Sonatrach agree to increase gas supplies from Algeria through Transmed. URL: <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2022/04/eni-and-sonatrach-agree-to-increase-gas-supplies-from-algeria-through-transmed.html>.
10. В Болгарии открыли болгаро-греческий газопровод IGB. URL: <https://www.dw.com/ru/v-bolgarii-otkryli-bolgarogreceskij-gazoprovod-igb/a-63307474>.
11. Висновки за підсумками засідання Європейської ради 20-21 жовтня 2022 року. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/visnovki-za-pidsumkami-zasidannya-svropейської-ради-20-21-жовтня-2022-року_uk?s=232.

Осіпова Л. В.

*кандидат економічних наук, доцент
Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету*

Вітова Б. О.

*студентка
Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-38>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Інтеграція України до Європейського Союзу є однією з ключових напрямків зовнішньої політики держави, про що свідчать багатоетапні спроби реформування устрою країни, аби отримати статус повноправного асоційованого члена організації. До переліку реформаційних позицій увійшла й економіка країни, в межах якої передбачалась загальна модернізація, усунення відсталості в технічному та технологічному аспектах, залучення іноземних інвестицій та підвищення конкурентоспроможності на макроекономічному рівні.

Питання Угоди про асоціацію та Євроінтеграції України розглядалось в численних працях українських дослідників, а саме А. Гальчинського, В. Гейця, Д. Лук'яненка, В. Чужикова, О. Шниркова та багатьох інших учених. Дослідження в цій галузі охоплюють такі напрямки як зовнішньоекономічна діяльність в межах асоціації, вплив інтеграції на економіку України, оцінка відносин з країнами-членами ЄС, проблеми інтеграції та співпраці України з ЄС, переваги та можливі виклики вступу до ЄС для української економіки і суспільства в цілому.

Україна впевнено крокувала на шляху євроінтеграції, що дало певні результати. 16 вересня 2014 року було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 року здійснювалося її тимчасове застосування до моменту набрання нею чинності. 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі. 11 лютого 2021 року відбулася сьома Рада асоціації Україна-ЄС. Обговорювалися питання імплементації Угоди про асоціацію з акцентом на політичні реформи, верховенство права, економічне співробітництво

та торгівлю, а також події, пов'язані з суверенітетом України та територіальна цілісність [1]. 23 червня 2022 року Європейська Рада на саміті в Брюсселі ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата в ЄС.

За роки Євроінтеграції Україна отримала не лише економічні вигоди, але й можливість подолання розриву в технічній сфері з ЄС. Починаючи з 2014 року Україна отримала потік інвестицій та кредитних коштів на втілення заходів на шляху до ратифікації. У період з 2014 по 2021 рік ЄС підтримав Україну через п'ять послідовних операцій макрофінансової допомоги на загальну суму 5 мільярдів євро кредитів. У лютому 2022 року, на тлі втрати доступу до міжнародних ринків капіталу через посилення геополітичної невизначеності та її вплив на економічну ситуацію в Україні, ЄС вирішив надати додаткові €1,2 млрд для зміцнення стабільності в Україні. 12 липня 2022 року Рада ухвалила рішення терміново надати Україні 1 мільярд євро додаткової макрофінансової допомоги. Разом із надзвичайною фінансовою допомогою загальна макрофінансова підтримка України з боку ЄС зараз сягає 2,2 мільярда євро, і очікується, що вона зростає [1].

На сьогоднішній день торговельно-економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом має стрімку динаміку розвитку. Стабільно зростає двосторонній зовнішньоторговельний оборот та прямі іноземні інвестиції з країн ЄС в українську економіку. Із застосуванням ПВЗВТ одним із засобів регулювання процедури реекспорту та ведення міждержавної торгівлі стало реформування механізму та процедури митного перетину кордону товарів. З боку ЄС було скасовано мита на 94,7% тарифних ліній промислової продукції та 82,2% тарифних ліній сільськогосподарської продукції, тоді як Україна запровадила преференційний режим лише для 49,2% від загальної товарної номенклатури. Середньоарифметичне ввізне мито на європейські товари в Україні знизилося з 4,95% до 2,42%, тоді як з боку ЄС – з 7,6% до 0,5% [2].

Зовнішня торгівля значною мірою впливає на динаміку ВВП, як основного джерела формування доходів. Позитивний вплив на зростання ВВП має експортно-імпортна діяльність держави [3]. У 2021 році експорт українських товарів та послуг до ЄС сягнув 26,8 млрд дол. Обсяг імпорту 27 країн ЄС в Україну становив 28,9 млрд дол. Абсолютні цифри товарного обороту з ЄС зростали з 2015 року. Винятком став лише кризовий для світу 2020 рік. Попри це, за період 2015–2021 років обсяги експорту збільшилися більш ніж удвічі, імпорту – на 88%. Частка країн ЄС в українському експорті за цей час зросла з 34% до майже 40% [4].

Також слід зазначити, ЄС ухвалив постанову, яка дозволяє тимчасово повну лібералізацію торгівлі та призупинення заходів захисту торгівлі на один рік. Ці заходи набули чинності 4 червня 2022 року та діятимуть до 5 червня 2023 року. Завдяки цим заходам ЄС суттєво підтримує економіку України. Регламент є лише одним із заходів, прийнятих ЄС на знак солідарності з Україною.

Важливим показником, що характеризує зміни в результативності економічної сфери України є ВВП. Як інформують звіти НАБУ від 24.12.2021 року, реальний ВВП зріс на 2,7%, номінальний – на 29%. Як і раніше, основний внесок у зростання було забезпечено споживанням домогосподарств, яке збільшилося на 9% р/р у реальному вимірі. Інвестиції зросли на 14,5% р/р [5].

Війна завдала масштабних збитків українській економіці, що тільки почала нарощувати темпи росту. У новому звіті Світового банку їх загальна сума оцінюється у 349 мільярдів доларів США (аналіз охоплює лише період до 1 червня 2022 року). Саме тому Єврокомісія в Комюніке від 18 травня 2022 року заявила, що планує свою майбутню діяльність з післявоєнного відновлення України за такими 4-ма напрямками:

- відбудова країни, її інфраструктури, сфери охорони здоров'я, освіти, зруйнованого житла, а також формування її енергетичної та цифрової стійкості у відповідності з новітньою європейською політикою та стандартами;
- продовження модернізації держави та її інститутів, надання адміністративної підтримки та технічної допомоги;
- впровадження регуляторного та структурного порядку денного з метою поглиблення економічної та соціальної інтеграції України та її людей з ЄС;
- підтримка відродження української економіки та суспільства через підвищення її економічної спроможності, розширення зовнішньої торгівлі;
- розвиток приватного сектору, створення «зеленої» та цифрової економіки [6].

Асоціація з ринком ЄС вимагає від України реформації законодавство у відповідність до норм і стандартів ЄС, особливо в таких сферах як конкуренція, технічні бар'єри в торгівлі, митниця та сприяння торгівлі, захист прав інтелектуальної власності [7]. Вступ до ЄС також створює необхідність прискорити виконання аспектів *acquis communautaire* ЄС і контролювати дотримання законодавства та політики ЄС, зокрема щодо інвестиційних стимулів і контрактів.

Перед країною з'являється низка завдань, а саме: забезпечити безперервність та послідовність процесу Євроінтеграції; імплементувати асquis ЄС та виконати завдання в процесі набуття членства України в ЄС; завершити реформування системи управління та аудиту залучення/витрачання державних коштів відповідно до асquis ЄС; забезпечити підтримку економіки та поглиблення зв'язків з країнами ЄС; здійснити інтеграцію до внутрішніх ринків ЄС; забезпечити продовольчу безпеку та функціонування логістичної мережі з країнами ЄС; забезпечити новий рівень лібералізації торгівлі та секторальної Євроінтеграції, модернізація відносин з ЄС, у тому числі шляхом скасування тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі з ЄС та сприяння українському експорту, у тому числі надання допомоги експортерам, які хочуть виходити на ринок ЄС [8].

Ці реформи й фінансові інструменти у випадку їх успішної імплементатії допоможуть глибше інтегрувати українську економіку в єдиний ринок ЄС, покращити бізнес-середовище в Україні, залучити необхідні прямі іноземні інвестиції та підтримати створення робочих місць в країні.

На даний момент ключовим фактором, що ускладнює ситуацію є російська війна. Навіть після припинення відкритих військових дій це обмежить можливості для швидкого розширення відкритої торгівлі з ЄС.

Література:

1. Історія становлення відносин Україна-ЄС. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ukraine>.
2. Tetiana Bulakh, Olena Lytvyn, Oksana Ivashchenko, Natalia Grynchak The formation of innovative economy of ukraine in the context of european union association agreement URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/download/336/871/4873>.
3. Осіпова Л. В. Вплив євроінтеграційних процесів на економічний розвиток України. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-3-2016.pdf#page=75>.
4. Аналіз експорту та імпорту України. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications>.
5. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2022. URL: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html>.
6. Богдан Т. Статус кандидата на вступ до ЄС: економічні та фінансові переваги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638>.
7. Сфери реформації за вимогами ЄС. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en.
8. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Європейська інтеграція». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/european-integration.pdf>.

СЕКЦІЯ 6. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Деренська Я. М.

*доцент кафедри управління та забезпечення якості у фармації
Національного фармацевтичного університету*

Тім'як М. Б.

*магістрант освітньої програми
«Управління охороною здоров'я та фармацевтичним бізнесом»
Національного фармацевтичного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-39>

ВИКОРИСТАННЯ БАЙЄСІВСЬКОЇ СТАТИСТИКИ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ

Постійна природа ризику, притаманного всім видам діяльності будь-якої організації (закладу), потребує відповідного реагування на виклики мінливого середовища. Крім того, багатоаспектність прояву різноманітних видів ризиків актуалізує необхідність розширення та вдосконалення методів оцінки і управління ризиками.

У роботі [3, с. 186] ризик характеризується як невизначеність, мінливість настання певних наслідків, які залежать від прийнятого управлінського рішення. Як зазначає О. Дутка, серед ознак ризику можна окреслити: можливість відхилення від мети, завдань, запланованих результатів; імовірність досягнення бажаного результату; можливість втрат; невизначеність середовища [2, с. 115]. Відповідно, оцінювання ризику здійснюється шляхом використання певних методів, у тому числі статистичних.

Одним із статистичних методів оцінювання ризиків, згідно ISO 31010, є Байєсівське аналізування – статистична процедура, яка передбачає використання даних апіорного розподілу для загального оцінювання імовірності результату [1, с. 60–62]. У даному дослідженні теорію Байєса використано для визначення імовірності зараження сімейного лікаря COVID-19 (табл. 1). Імовірнісна довіра полягає у тому, що 8 % пацієнтів лікаря мають захворювання, 92% – немає (це апіорна інформація). Імовірність визначається за точністю тестів: якщо пацієнт має

захворювання, то результати тесту є позитивними у 80 % випадків; якщо пацієнт не є інфікованим, результат тесту є позитивним у 15,5% випадків.

Таблиця 1

Дані таблиці Байєса

Варіанти	Апріорні дані	Імовірність	Добуток	Апостеріорні дані
Інфікований	0,08	0,8	0,067	0,3098
Неінфікований	0,92	0,155	0,1426	0,6902
Підсумок	1		0,2066	1

Згідно правила Байєса, добуток визначено множенням апріорних даних і імовірності. Апостеріорні дані розраховано діленням значення окремого добутку на суму добутків. Аналіз показує, що ризик зараження лікаря характеризується збільшенням імовірності з 8 % до 30,98 %.

З метою оцінки імовірності впливу на варіант інфікування лікаря (вузол А) внаслідок дії чинників, які характеризують рівень захворюваності його пацієнтів (вузол В) і рівень захворюваності в країні (вузол С), розглянемо мережу Байєса (рис. 1).

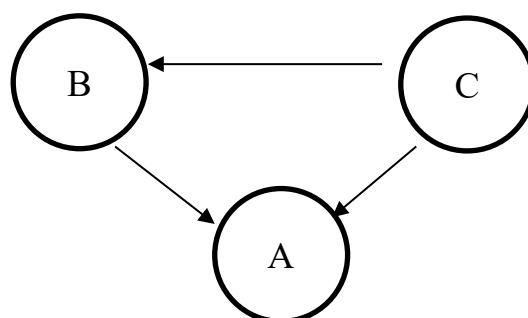

Рис. 1. Мережа Байєса

Для умовних апріорних імовірностей, визначених у табл. 2–4, використано позначення Y (позитивний – інфікований) і N (негативний – неінфікований). Апостеріорна імовірність для вузла А визначена у табл. 5.

Таблиця 2

Апріорні імовірності для вузла С

P(C=Y)	P(C=N)
0,129	0,871

Таблиця 3

Умовні імовірності для вузла В з визначеним вузлом С

С	P(B=Y)	P(B= N)
Y	0,01	0,99
N	0,07	0,93

Таблиця 4

Умовні імовірності для вузла А з визначеними вузлами С і В

С	В	P(A=Y)	P(A= N)
Y	Y	0,6	0,4
Y	N	0,5	0,5
N	Y	0,4	0,6
N	N	0	1

Таблиця 5

Апостеріорна імовірність для вузла А з визначеними вузлами С і В

С	В	P(A C,В) P(B C) P(C)	Частка
Y	Y	$0,6*0,01*0,129=0,0008$	0,009
Y	N	$0,5*0,99*0,129=0,0638$	0,717
N	Y	$0,4*0,07*0,871=0,0244$	0,274
N	N	$0*0,93*0,871=0$	0

Таким чином, імовірність того, що на факт інфікування лікаря впливає рівень захворюваності в країні, складає 72,6%. Імовірність інфікування через зростання рівня захворюваності серед пацієнтів лікаря становить 28,3%.

Література:

1. ДСТУ 31010:2013. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (IEC/ISO 31010:2009, IDT). Офіц. вид. ; чинний від 11.12.2013. Київ : Мінекономрозвитку України, 2015. 80 с. (Національний стандарт України).
2. Дутка О. Управління ризиками в закладі охорони здоров'я. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Тернопіль, 28 трав. 2021 р. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. Ч. 2. С. 114–117.
3. Кримчак Л. А., Гарбузюк В. В., Рудніченко М. М., Романюк І. П. Ідентифікація ризиків діяльності закладів охорони здоров'я в системі безпекоорієнтованого управління. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 184–189.

Симонов Д. І.
*молодший науковий співробітник,
Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України*

Горбачук В. М.
*старший науковий співробітник,
доктор фізико-математичних наук,
Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-40>

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОПИТУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИ ПЛАНУВАННІ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ ПІД ЧАС ЗАПУСКУ СТАРТАПУ

Стартап (start-up) – компанія, яка лише починає працювати [1]. Грунтуючись на формальному визначенні, можна зробити припущення, що планування всіх процесів нової компанії засноване на бенчмаркінг і припущеннях, пов'язаних з високим ступенем невизначеності, а завдання прийняття рішень в умовах невизначеності стосовно різних моделей систем логістики можуть істотно відрізнятися один від одного. Зокрема, це може бути обумовлено специфікою факторів, випадковий вплив яких потрібно враховувати [2].

Управління ланцюгами постачання, засноване на прогнозуванні попиту, має стати основою планування підприємства, що прагне максимізувати дохід. Залежно від виду ринку товару може відрізнятися структура ланцюга постачання. Наприклад, для товарів категорії FMCG ланцюг постачання від виробника до кінцевого споживача може проходити через дистриб'юторів, оптових торговців та роздрібні магазини, що значно підвищує складність прогнозування попиту через складність комунікацій та розбіжності власних інтересів у кожній ланки ланцюга постачання, які контролюють різні особи, що приймають рішення [3].

Через нестійкість ринку збуту можливі коливання споживчого попиту. Навіть незначні зміни попиту можуть призвести до серйозних змін у замовленнях, розміщених вгору по ланцюгу постачання. Важливим чинником, що впливає на обсяг продажів, є наявність товарів-субститутів. Зміна характеристик одного товару можуть вплинути на обсяги продажу іншого, а обмежена доступність інформації щодо переваг

споживачів, майбутнього структурного розподілу продажів за видами товарів та планів конкурентів ускладнює процес прогнозування для нових учасників ринку.

Зробимо припущення, що всі ланки ланцюга постачання мають одну мету – максимізувати обсяг продажів продукту, виробленого компанією-стартапом. Таким чином, «загальна» цільова функція матиме такий вигляд:

$$F(P_r) = \sum_{i=1}^n P_S * Q_S - TC \rightarrow \max \quad (1)$$

при обмеженнях:

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^n Q_{Si} \leq Q_D; \\ \sum_{i=1}^n P_{Si} \leq P_D; \\ \sum_{i=1}^n TC_i \leq TR \end{cases}$$

де P_r – прибуток; P_{Si} – ціна пропозиції; P_D – ціна попиту (ціна, яку згоден платити споживач); Q_{Si} – об'єм пропозиції з урахуванням товарів-субститутів; Q_D – об'єм попиту; TC_i – загальні витрати (собівартість); TR – сукупний дохід.

Споживач зацікавлений в задоволенні власних потреб, та мінімізації витрат на їх придбання. Тобто з цільова функція з позиції споживача буде мати наступний вигляд, за умови виконання обмежень зі сторони виробника (постачальника):

$$F(P_r) = \sum_{i=1}^n P_S * Q_S - TC \rightarrow \min. \quad (2)$$

Виробництво товарів має безліч факторів, які впливають на собівартість та, відповідно, прибуток виробника. На прибуток також впливає співвідношення попиту та пропозиції, доступність сировини, складність ланцюгів постачання та інші фактори. Відповідно, кожний виробник має власне бачення на те, який товар бажано виробляти, звідси і формується об'єм пропозиції з урахуванням товарів-субститутів Q_{Si} .

Розрахунок пріоритетів альтернатив програм виробництва можливо виконати за допомогою методу парних порівнянь, що полягає в перетворенні переваг, що містяться в матриці альтернатив, в скалярні

оцінки [4]. Таким чином отримуємо нормалізований показник альтернатив виробництва товарів в діапазоні:

$$\omega_i = \{ \omega_i : \omega_i \in [0,1]; \sum \omega_i = 1 \}, \quad (3)$$

$$\omega_i = \frac{a_i}{\sum_{i=1}^n a_i}, \quad (4)$$

де a_i – певна альтернатива виробництва товару/продукту.

Цю задачу можливо перетворити в багатокритеріальну, та вирішувати за допомогою методів математичного програмування. Але загальна система планування ланцюга постачання стартапу передбачає виконання додаткових процедур, що обумовлено високим ступенем невизначеності на ранніх етапах функціонування компанії на новому ринку. Серед необхідних процедур можливо визначити:

1. Визначити множину імовірнісних подій S та явищ, що можуть вплинути на цільову функцію (досягнення бажаного результату). Елементи множини подій повинні мати вигляд цілісної (закінченої) групи альтернативних варіантів розв'язку подій. Передбачається, що одночасне виникнення двох, або більше, альтернативних подій не можливо, але обов'язковий наступ однієї з альтернатив.

$$S = \{ S_j : \forall (j) S_j \cap S_{j+1} = \emptyset; j = \overline{1, n} \}. \quad (5)$$

2. Визначити множину альтернатив реагування на події S .

$$R = \{ R_i : R_{S_1}, R_{S_2}, \dots, R_{S_m}; \forall (i) R_{S_i} = \emptyset; i = \overline{1, m} \}. \quad (6)$$

3. Визначити очікуване значення цільової функції $F_{ij}(P_r)$ залежно від факторів п.1 та п.2, та побудувати матрицю A :

$$A = \begin{matrix} & S_1 & S_2 & \dots & S_n \\ R_{S_1} & F_{11}(P_r) & F_{12}(P_r) & \dots & F_{1n}(P_r) \\ R_{S_2} & F_{21}(P_r) & F_{22}(P_r) & \dots & F_{2n}(P_r) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ R_{S_m} & F_{m1}(P_r) & F_{m2}(P_r) & \dots & F_{mn}(P_r) \end{matrix} . \quad (7)$$

4. Обрати найкращі альтернативи з усіх можливих варіантів.

Після розрахунку матриці альтернатив, та обрання декількох «найкращих», виробнику необхідно спланувати розподіл продуктового портфелю з урахуванням власних уподобань (розрахунок пріоритетів), та очікувань/уподобань споживачів.

Серед інструментів підвищення якості планування можливо рекомендувати додати в процес аналізу потреб та уподобань споживачів

інструменти поведінкової економіки (авт. Richard Thaler) та розрахунок функції корисності (John von Neumann, Oskar Morgenstern). Використання додаткової інформації позитивно впливає на якість прогнозної моделі та сприяє підвищенню якості планування і зменшенню ризику в управлінні ланцюгами постачання.

Література:

1. Oxford Learner's Dictionaries (2022) Definition of start-up noun from the Oxford Advanced Learner's Dictionary. Available at: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/start-up_1 (accessed: 02/08/2022).

2. Горбачук В. М., Дунаєвський М. С., Морозов О. О. Характеристики рівноваг ланцюгів постачання. *Математичне та комп'ютерне моделювання. Серія: Технічні науки*. 2019. № 19. С. 31–37.

3. Симонов Д. І., Симонов Є. Д. Планування та управління ланцюгами постачання. *Прикладні системи та технології в інформаційному суспільстві* : зб. тез доповідей і наук. повідомл. учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 30 вересня 2020 р.) / за заг. ред. В. Л. Плескач, В. Л. Міронова. Київ : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2020. С. 194–200.

4. Микони С. В. Теория принятия управленческих решений : Учебное пособие. СПб. : Издательство «Лань», 2015. 448 с.

Наукове видання

**Стратегічні пріоритети
соціально-економічного розвитку
в умовах інституційних перетворень
глобального середовища**

**X МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

11 листопада 2022 року

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори статей. Думки, положення і висновки, висловлені авторами, не обов'язково відображають позицію редакції.

Матеріали друкуються за авторською редакцією.

Підписано до друку 29.11.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 9,53. Наклад 100.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: ТОВ "Liha-Pres"
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.
Україна, м. Львів, 79012, вул. Кастелівка, 9
Польща, м. Торунь, 87-100, вул. Лубіцка, 44
Тел. +38 (050) 758 14 36